

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાળા નં. ૩૭

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

યાને

(ગુરુગુણ છત્રીશી કુલક,)

તથા

સમયસાર પ્રકરણ.

(સ રહસ્ય)

અનુવાદક,

મુનિરાજશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ.

પ્રસિદ્ધકર્તા,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

વીર સંવત ૨૪૪૪ આત્મ સંવત ૨૩ વિક્રમ સંવત ૧૯૭૪.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના ગ્રાહકોને પંદરમી ભેટ.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકે આપેલી ભેટા.

- ૧-૨ શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર બોધ. (ભાષાંતર સાથે)
- ૩ શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ. ,,
- ૪ શ્રી જૈન ધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર.
- ૫ શ્રી દંડકવિચારવૃત્તિ. (ભાષાંતર સાથે)
- ૬ શ્રી નયમાર્ગદર્શક..... (સાત નયનું સ્વરૂપ)
- ૭ શ્રી મોક્ષપદ સોપાન. (ચૌદ ગુણુસ્થાનનું સ્વરૂપ)
- ૮ શ્રી જૈન તત્ત્વસાર..... (તત્ત્વજ્ઞાનનો ગ્રંથ)
- ૯ શ્રી શ્રાવક કલ્પતરુ..... (શ્રાવકના બાર વ્રતનું સ્વરૂપ)
- ૧૦ શ્રી ધ્યાનવિચાર. (ચાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ)
- ૧૧ શ્રી જંબુસ્વામિ ચરિત્ર. (ભાષાંતર)
- ૧૨ શ્રી જૈન ગ્રંથગાદી (શ્રી જૈન માર્ગદર્શક ભોમીઓ)
- ૧૩ શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર. (સતી ચરિત્ર)
- ૧૪ શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્ર. (ભાષાંતર)
- ૧૫ શ્રી ગુરુગુણમાળા અને સમયસાર પ્રકરણ. (ભાષાંતર)

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાળા નં. ૩૭

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

યાને

(ગુરુગુણ છત્રીશી કુલક)

તથા

સમયસાર પ્રકરણ.

(સરહસ્ય)

અનુવાદક,

મુનિરાજશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ.

પ્રસિદ્ધકર્તા,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહુ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈએ છાપ્યું.

વીર સંવત ૨૪૪૪

આત્મ સંવત ૨૪

વિક્રમ સંવત ૧૯૭૪

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના ગ્રાહકોને પંદરમી ભેટ.

સર્વદર્શનશિરોમણિ જૈન દર્શનના અનુયોગમાં દ્રવ્યાનુયોગનો વિષય અતિ ગહન અને તત્ત્વજ્ઞાનના અભિલાષિઓને અવશ્ય જાણવા યોગ્ય છે. જૈન મહા-ત્માઓએ લબ્ય પ્રાણીઓના ઉપકાર માટે કેવા કેવા અમૂલ્ય અંથોની રચના કરેલી છે, તે તેના પરિક્ષકને માલુમ પડે તેવું છે. જૈન દર્શનના પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષામાં એવા એવા ઉત્તમ અંથો છે કે હજી ઘણા અંથોના નામ પણ સાંભળવામાં આવ્યા ન હોય. તેવા અંથો પૈકીના આ બે અંથો ગુરુગુણ-માળા યાને (ગુરુગુણછત્રીશી) અને સમયસાર પ્રકરણ છે. આ બંને અંથો પૂર્વાચાર્યોની કૃતિના છે અને તે અંથની છેવટ આપેલી પ્રશસ્તિમાં તેના કર્તા કયા મહાપુરુષો છે તથા તે કયે સાલમાં બનેલ છે તે બતાવવામાં આવેલ છે.

૧ પ્રાતઃસ્મરણીય નવકારમંત્ર જેના ભાવપૂર્વક સ્મરણથી કોઈ પણ આત્માનું કલ્યાણ થઈ શકે છે. તેનું ત્રીજું પદ આચાર્ય ભગવાનનું છે. કલી-કાલ પંચમ આરામાં આ ભૂમિમાં તિર્થંકર મહારાજના અવિદ્યમાનપણાને લઈને ચંદ્ર સમાન આચાર્ય મહારાજને ભગવાનનું ગિરદ આપવામાં આવેલ છે, કે જેઓ છત્રીશ ગુણ કરી ખીરાજમાન છે. શાસ્ત્રકારે તેવી છત્રીશ છત્રીશી એટલે ૧૨૯૬ ગુણોએ કરી આચાર્ય ભગવાન ખીરાજમાન છે તેમ કહેલું છે. આ ૧૨૯૬ ગુણોનું વર્ણન આ અંથમાં આપવામાં આવેલું છે કે જે ગંભીરાર્થ છે. આ અંથના કર્તા મહાપુરુષ સૂરિવરોના જે આ ૧૨૯૬ ગુણો ગાવાને પ્રવૃત્ત થયા છે, તે કામ બ્રહ્મરૂપિતે જેવાને પણ આ અંથની પ્રશસ્તિમાં એટલા માટે અશક્ય જણાવેલ છે કે વસ્તુતઃ સૂરિવરોના ગુણ અનંતા પાર ન પમાય તેટલા છે, છતાં તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનો હેતુ અગળ ભક્તિ જણાવે છે. આવા મહાન પુરુષોના તેવા ગુણો જાણી ગુણગ્રામ કરવા તે પણ એક ભક્તિ છે. આમ પુરુષો કહે છે કે “ભક્તિ એ એક અજબ વરીકરણ છે કે જે સુક્તિને પણ નજીક ખેંચી લાવે છે.” આવા પ્રભાવશાળી સૂરિવરોના આવા ઉત્તમ ગુણો વાંચી કે સાંભળીને આપણું હૃદય તેવા ઉત્તમ ગુણ ગ્રહણ કરવા લાયક અને અને પ્રતિ તેવાજ સદ્-

ગુણસંપન્ન બનીએ તેવો હેતુ જેમ કર્તા મહાશયનો છે તેમ ભાષાંતરકાર અને પ્રસિદ્ધકર્તા પણ પોતાનો પ્રયાસ ફળીભૂત થયો ત્યારેજ માનશે. છેવટે તેમ નહીં તો આવા ગ્રંથના પઠનપાઠનથી આપણામાં કિંચિત માત્ર પણ સદ્ગુણાનુ-રાગીપણું પ્રાપ્ત થાય અને રત્નચિંતામણિ તુલ્ય મળેલ માનવદેહનો ખીજ રીતે ગેરઉપયોગ ન થતાં આવા મહાન પુરુષોની ઉત્તમ કૃતિના અધ્યયનથી અલ્પ પણ સદ્ગુણાનુરાગીપણું મેળવી શકીએ—સદ્ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકીએ તો તેના વાંચન મનન વિચારેતું પરિણામ છે. સર્વ મનુષ્ય તેનું પઠનપાઠન કરી સદ્-ગુણવાન અને તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ ગ્રંથ મૂળ ટીકા સાથે અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, જેનું મૂળ સાથે ભાષાંતર આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવ્યું છે.

૨ બીજો ગ્રંથ સમ્યક્સાર પ્રકરણ—નામે છે. જેનું ભાષાંતર આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ છે. આ ગ્રંથમાં પ્રથમ ચાર પુરુષાર્થમાં મોક્ષપુરુષાર્થની મુખ્યતા જણાવી સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રનું બહુજ હુંકુ અને સરલ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે, જેમાં સમ્યગ્દર્શનના સ્વરૂપમાં નવતત્ત્વનું વિવેચન સંક્ષિપ્તમાં જે આપવામાં આવ્યું છે તે એટલું બધું સુંદર અને સુભો-ધક છે કે તેના અભ્યાસીઓને અવસ્ય ઉપયોગી છે. છેવટે આ રત્નત્રયીનું મોક્ષ-લક્ષણ ફળ છે તેમ બતાવી એક એક નહીં પણ ત્રણે રત્નો (સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર સંગાતેજ રહેલા શોભા પામે છે અને મોક્ષ જવા માટે માર્ગરૂપ છે તેમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

આ બંને ગ્રંથોનું ભાષાંતર સરલ અને શુદ્ધ ભવ્ય પ્રાણીના ઉપકાર નિ-મિત્તે શાંત મૂર્તિ શ્રીમાન કપૂરવિજયજી મહારાજ કે જેઓશ્રીએ આવા અ-નેક પ્રયત્નો કરી બહોળા પ્રમાણમાં વાંચન જૈન પ્રબળને પુર પાડ્યું છે તેઓશ્રી-એ કરી આપવા કૃપા કરી છે, જેથી તેઓશ્રીનો અમો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ.

આ સિવાય આ ગ્રંથમાં આ બે ગ્રંથોની પાછળ સર્વધર્મમાન્ય એવા કેટલાક ઉપયોગી શ્લોક ભાષાંતર સાથે આપવામાં આવેલા છે.

આવી રીતે આવા આ બે ઉપયોગી ગ્રંથોનું સરલ ભાષાંતર કરાવી જૈન-સમાજ પાસે મુકતા મહાન લાભ થયા વગર રહેશે નહીં તેમ ધારી આવું ઉત્તમ પુસ્તક રૂપ અમુલ્ય રત્નશ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના કૃતઃ આહોકોને અમો આનંદ પૂર્વક આ વર્ષે ભેટ આપવા પ્રયત્નશીલ થયા છીએ.

૪

ન્યાયાભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનંદસૂરિના પ્રશિષ્ય મુનિરાજશ્રી અમૃત-
વિજયજીના શિષ્ય મુનિરાજશ્રી કીર્તિવિજયજી મહારાજશ્રીના ઉપદેશદ્વારા આ
અંથમાં વડનગર નિવાસી સદ્ગત જોડીઆઇના સ્મરણાર્થે ^{પ્રથમ અમોને} માર્થિક
સહાય આપેલ છે જેથી એ મહાત્માનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે અને સહાય
આપનારને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. અત્યારે યુરોપની લડાઇને લીધે કાગ-
ળની ધણી મોંઘવારી છતાં ભેટની છુક આ વખતે પણ આપવામાં આવી છે.
દર વર્ષે નિયમિત ભેટ આપવાનો ક્રમ માત્ર અમારોજ હોવાથી આ વરસે
આ ઉત્તમ અંથ છપાવતાં ઉપરના કારણે વધારે ખર્ચ થયા છતાં તેના બાદ અને
આંતર સ્વરૂપની સુંદરતા કરવામાં ઉદારતાથી દ્રવ્યનો વ્યય કરવામાં આવ્યો છે
જેથી સર્વ ગ્રાહકવર્ગ આનંદપૂર્વક આ અંથ વધાવી લેશે.

સદરહુ અંથની શુદ્ધિને માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે છતાં
પ્રમાદ દષ્ટિદોષથી, કોઇ સ્થળે સખલતા જણાય તો ક્ષમા યાચીએ છીએ.

શ્રી આત્માનંદ ભવન;
આત્મ સંવત. ૨૩ સંવત ૧૯૭૪

}

પ્રકાશક.

ઉપોદ્ધાત.

આ અતિ ઉપયોગી ગ્રંથ-રહસ્ય લખવામાં તદ્દગત લક્ષિત ઉપ-
રાન્ત 'અમારો નમ્ર આશય' આ પ્રકરણુ ગ્રંથના છેડે લખવામાં આવેલી
'પ્રશસ્તિ' ઉપરથી ગ્રંથકારનો તથા ટીકાકારનો સામાન્ય રીતે
પરિચય થઈ શકે એમ છે. દરેક વસ્તુના ઓછામાં ઓછા ચાર નિદેષો
હોઈ શકે છે. તેમાં જેનો ભાવ (જિનેશ્વર દેવની પેરે) પવિત્ર હોય છે
તેનાં બાકીનાં નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય (નિદેષો) પણ પવિત્ર જ
કહ્યા છે. પરંતુ જેનો ભાવ મલિન હોય છે તેના શેષ નામાદિક પણ
અંગારમદ્દકની પેરે અપવિત્ર જ સમજવા. સર્વ દર્શનો કરતાં
જૈન દર્શનની શ્રેષ્ઠતા તેમના પરમ પવિત્ર નેતાઓ, તેમના અવિરૂદ્ધ
ઉપદેશ, અને તેમના ઉત્તમ પ્રકારના ચારિત્ર (વર્તન) ને આભારી
છે. સૂર્ય સમાન શાસન ઉદ્ધોતક તીર્થંકર દેવના વિરહે અંદ્ર સમાન
ભાવાચાર્ય જૈનશાસનને દીપાવે-શોભાવે છે. સાધુ-નિર્ગન્થ
યોગ્ય ૨૭ ગુણો અને ઉપાધ્યાય યોગ્ય ૨૫ ગુણો ઉપરાંત આચાર્ય
યોગ્ય ૩૬ અથવા ૩૬-૩૬ ગુણો જેનામાં પ્રગટી નીકળ્યા હોય તે
ભાવાચાર્યો લેખાય છે. શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ પ્રમુખ અનેક ભાવાચાર્યો
જૈન શાસનને પૂર્વે શોભાવી ગયા છે. વર્તમાન કાળે એવા ઉત્તમ
ગુણોવડે અલંકૃત હોય એવા ભાવાચાર્ય વડે જ જૈનશાસનનું ખરું
હિત થઈ શકે એમ છે. બાકી તેવા ઉત્તમ ગુણુ વગર પોતાની મેળે
ખેંચી લીધેલી અથવા દ્રષ્ટિરાગી જનોએ વળગાડી દીધેલી આચાર્ય-
ઉપાધિ (પદ્ધતિ) ખરેખર ઉપાધિ (વિટંબના) રૂપ જ નીવડે છે.
કેમકે એવી ઉપાધિથી કંઈ સ્વપરનું દાલિદ્દ પ્રીટતું નથી, ભવબ્રમણુ
મટતું નથી અને આત્માની ખરી ઉત્તતિ સધાતી નથી પણ મિથ્યા
આચરણથી સ્વપરને હાનિજ થાય છે, ભવબ્રમણુ વધે છે અને
દાંભિક ક્રિયાવડે મલીનતા પામી અનેક આત્માઓ અધોગતિજ
પામે છે. આવી મિથ્યા આચરણ કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદનાર
સહુ દોષના ભાગી થાય છે અને તીર્થંકર પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞા આમ્નાય
લેખી બાપડા પવિત્ર ધર્મના શરણુ વગર દુર્ગતિમાં ચાલ્યા બંધ છે.
પ્રાણીયોની આવી દુર્દશા થવા ન પામે-થતી અટકે એટલું જ નહિ

પણ વસ્તુ સ્થિતિ સમજી શાસ્ત્રની અવિચ્છિન્ન આમ્નાયને સારી રીતે લક્ષમાં રાખી સ્વપર હિતકારી માર્ગનેજ સરલપણે આદરે એવા ઉદાર આશયથી મહાનુભાવ ગ્રંથકારે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં જે ૩૬x૩૬ ગુણાલંકૃત ભાવાચાર્યનાજ ગુણ ગાયા છે તેવા ભાવાચાર્ય યોગ્ય ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે, રક્ષા માટે અને પુષ્ટિ માટે અનુક્રમે સ્વવીર્યને છુપાવ્યા વગર અધિકારી જનો 'ઉદમ કરે એજ ઇષ્ટ અને હિતકર છે. કહેવાય છે કે,

‘સહજ સીધ્યા સો દૂધ ઝરોઝર, માગ લીયા સો પાણી;
એચ લીયા સો રક્ત ઝરોઝર, ઝોરખ બોલે વાણી.’

એ વાત સાચે સાચી છે. વગર પાકેલી કેરીમાં મધુરતાદિકને બદલે ખટાશ હોવાથી તે ઉલટી હાનિકારક નીવડે છે, તેમ તથા- પ્રકારના સદ્ગુણો વડે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કર્યા વગર પદ્મીનો લોહ હાનિકારકજ નીવડે છે. સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાનાદિવડે અલંકૃત અને નિર્મળ શ્રદ્ધા તથા ચારત્રવડે ભૂષિત ભાવાચાર્ય સ્વપરને અનંત લાભ ઉપજાવી શકે છે. કેમકે તેનામાં જે ઉત્તમ ગુણોએ નિવાસ કરેલ હોય છે તે અનંત અપાર હોય છે, તેની કંઈક ખાખી આ ઉત્તમ ગ્રંથનો આશય સમજતાં આવી શકે અને તેમ થતાં જો તથાપ્રકારની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા આત્મા ઉજમાળ થાય તો તેવા એક એક આત્માથી અનેક ભવ્ય આત્માઓનું અનેકધા હિત-શ્રેય-કલ્યાણ થવા પામે એ સત્ય છે. અત્યારની જૈન લોકની પરિસ્થિતિ તપાસતાં આ ગ્રંથમાં ભાવાચાર્ય યોગ્ય વર્ણવેલા ગુણો પ્રાપ્ત કરેલા અથવા પ્રાપ્ત કરવાના ખાસ ખાખી આચાર્યોનીજ જરૂર છે. સિંહપુત્ર એક હોય તોપણ બસ છે. ઘણા શિયાળોનું શું પ્રયોજન છે ? શાસનનું હિત હૈયે ધરનાર પાંચ મહાવ્રતોનો દુર્ધર ભાર ધોરીની જેમ ધોરી શાસન અનુયાયી બંધુઓ અને બંહેનોને તેમનું સઘળી રીતે હિત થાય એવો વ્યવહાર (જમાનાને બંધેસતો) ઉપદેશ આપી તેમને સન્માર્ગે ચઢાવનાર એવા ઉત્તમ સારથીરૂપ ભાવાચાર્યનીજ અત્યારે આપણને જરૂર છે. એવી લાયકતા મેળવવા અધિકારી જનોને સદ્ગુણો જાગૃત થાઓ.

સુનિરાજશ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ,

श्री पार्ष्णाथाय नमः

॥ न्यायाम्भोनिधिश्रीमाद्विजयानन्दसूरीश्वरपादपद्मेभ्यो नमः ॥

श्री गुरुगुणमात्मा.

याने

गुरुगुणषट्त्रिंशत्षट्त्रिंशिकाकुलक

सूत्रम्.

श्रीमदर्हपदं जीयान्, महोदयमहोज्ज्वलम् ।
जगत्त्रितयसाम्राज्यं, यत्प्रसादद्विर्वर्णिका ॥ १ ॥

टा ઉદયવાળું અને મહા ઉજ્જ્વલ એવું શ્રીમત્ અર્હત
પદ જયવંત વર્તે છે. ત્રણ જગતનું સામ્રાજ્ય તે
અરિહંત પદની ઋદ્ધિની વાનકી રૂપ છે. ૧

૨

શ્રી ગુરુગુણમાલા.

કલાકુલનયજ્ઞાન-સંપદ્વિસ્તારકારકઃ ।

શ્રીયુગાદિજિનો ભૂયાદ્, ભવિનાં ભૂરિભૂતયે ॥ ૨ ॥

કળા, કુળ, નય, જ્ઞાન અને સંપત્તિનો વિસ્તાર કરનાર શ્રી યુગાદીશ જિનેશ્વર લઘ્ય પ્રાણીઓની મોટી સમૃદ્ધિને માટે થાઓ. ૨

ભૂર્ભુવઃ સ્વસ્ત્રયીશર્ચ્યઃ, કલ્યાણાર્ણવચન્દ્રમાઃ ।

નિરસ્તાશેષદોષઃ શ્રી-શાન્તિઃ શાન્તિઃ તનોતુ વઃ ॥ ૩ ॥

પાતાલ, મૃત્યુ અને સ્વર્ગલોકના ઇંદ્રોને પૂજવા યોગ્ય, કલ્યાણરૂપી સમુદ્રનો ઉદ્ધાસ કરવામાં અંદ્ર સમાન તથા સમગ્ર દોષનો નાશ કરનાર શ્રી શાંતિનાથ સ્વામી તમારી શાંતિને વિસ્તારો. ૩

સ શ્રીનેમિજિનો જીયાત્, શ્યામલાઽપિ યદ્ગ્જરુક્ ।

મુધાશ્ચનશલાકેવ, મુદ્દશાં દૃગ્વિશુદ્ધયે ॥ ૪ ॥

જેના શરીરની શ્યામ કાંતિ પણ બાણે અમૃતના અંજનની શલાકા હોય તેમ સમકિતદૃષ્ટિવાળા જનોની દૃષ્ટિને શુદ્ધ કરનારી છે એવા શ્રી નેમિનાથ જિનેશ્વર જ્યવંત વર્તો. ૪

યન્નામસ્મૃતિમાત્રેણ, મનોઽખીષ્ટાર્થસિદ્ધયઃ ।

પ્રાણિનાં સ્યુઃ સદા સ શ્રી-પાર્શ્વનાથોઽસ્તુ વઃ શ્રિયે ॥૫॥

જેના નામ સ્મરણ માત્રથી પણ પ્રાણીઓના મનવાંછિત અર્થની સિદ્ધિ થાય છે, તે શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી નિરંતર તમારી લક્ષ્મીને માટે થાઓ. ૫

સર્વજ્ઞોઽતિશયશ્રીમાન્, પ્રાતિહાર્યૈરલંકૃતઃ ।

વર્ધમાનો જિનો ભૂયાદ્, વર્દમાનસમૃદ્ધયે ॥ ૬ ॥

અતિશયની લક્ષ્મીવાળા, અષ્ટ પ્રાતિહાર્યવડે અલંકૃત સર્વજ્ઞ શ્રી વર્ધમાન સ્વામી સમૃદ્ધિની વૃદ્ધિ માટે થાઓ. ૬

૧ ક-પુસ્તકે “ જીયાત્ ”

શ્રીમન્તોઽજિતનાથાદ્યાઃ, સર્વેઽન્યેઽપિ જિનેશ્વરાઃ ।

સન્તુ શ્રેયઃ શ્રિયઃ સિદ્ધયૈ, વૃદ્ધયૈ ચ સુખસંપદામ્ ॥ ૭ ॥

ખીબા પણુ સર્વ શ્રીમાન અજિતનાથ વિગેરે જિનેશ્વરો
મોક્ષલક્ષ્મીની સિદ્ધિ માટે તથા સુખસંપદાની વૃદ્ધિ માટે થાઓ. ૭

અહંપૂર્વિકયા સર્વા, યં સેવન્તે સુલબ્ધયઃ ।

સ ગુરુર્ગૌતમો મે સ્તાદ્, અદ્ભુતામીષ્ટલબ્ધયે ॥ ૮ ॥

સર્વ ઉત્તમ લબ્ધિઓ અહંપૂર્વિકાએ કરીને જેને નિત્ય સેવે
છે તે શ્રી ગૌતમસ્વામી ગુરુ અદ્ભુત વાંછિતની પ્રાપ્તિ માટે થાઓ. ૮

અર્હદ્વિઃ સરસીભવં ગણધરાદિત્યપ્રમોદ્ધાસિતં,

ત્રૈલોક્યે શ્વરષટ્પદૈરવિરતં ચાગ્રાતસારં મુદા

હસ્તાદ્ દૃષ્ટિપથાન્મુલાચ્ચ મુનિર્ભિર્નિત્યં ન યન્મુચ્યતે,

તજ્જૈનાગમપદ્મજં મમ મનોહંસસ્ય ભૂયાન્મુદે ॥ ૯ ॥

અરિહંતની વાણીરૂપી સરોવરમાં ઉત્પન્ન થયેલું, ગણધરરૂપી
સૂર્યની કાંતિવડે વિકાસ પામેલું, ત્રણ લોકના ઇશ્વરોરૂપી લમરા-
ઓએ હર્ષથી સુધેલું, તથા મુનિઓએ હાથથી, દૃષ્ટિ પથથી કે
સુખથી કદાપિ નહીં મૂકેલું એવું જૈનાગમ રૂપી કમળ મારા
મનરૂપી હંસના આનંદને માટે થાઓ. ૯

શ્રીશારદા શારદશર્વરીશ-વિભાભિરામોજ્જ્વલકાયકાન્તિઃ ।

મમોજ્જ્વલધ્યાનપથાવતીર્ણા, વર્ણાનુપૂર્વી વિમલાંતનોતુ ॥ ૧૦ ॥

શરદ ઋતુના પૂર્ણચંદ્રની કાંતિ જેવી મનોહર ઉજ્જ્વળ દેહ-
કાંતિવાળી, મારા ઉજ્જ્વળ ધ્યાન માર્ગમાં ઉતરેલી શ્રી સરસ્વતી દેવી
મારી અક્ષરોની આનુપૂર્વીને નિર્મળ કરો. ૧૦

શ્રીવજ્રસેનાભિધસૂરિરાજૈઃ, સુસૂત્રધારૈરિવ યૈર્વ્યધાયિ ।

અયં જનોઽપ્યશ્વસમોઽભિવન્દ્ય-સ્તેભ્યો ગુરુભ્યોઽસ્તુ મમ પ્રણામઃ ॥ ૧૧ ॥

ઉત્તમ સૂત્રધાર જેવા જે શ્રી વજ્રસેન નામના સૂરીશ્વરે

૪

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

પથ્થર જેવા પણ આ જનને (મને) વંધ બનાવ્યો છે, તે સદ-
ગુરુને મારો નમસ્કાર હો. ૧૧

एवं देवगुरुभ्यः, कृतप्रणामोऽहमल्पबुद्धिरपि ।

विवृणोमि सुगुरुगुणषट्-त्रिंशत्षट्त्रिंशिकाकुलकम् ॥ १२ ॥

આ પ્રમાણે દેવ-ગુરુને નમસ્કાર કરીને હું મંદમતિવાળો
છતાં પણ સદગુરુની છત્રીશ છત્રીશી કુલક નામના આ ગ્રંથની ટીકા
કરું છું. ૧૨.

અહીં શિષ્ટ પુરુષોના આચારને અનુસરીને ગ્રંથકાર મંગળ
કરવા માટે અભીષ્ટ દેવતાના નમસ્કારને પ્રગટ કરનારી સંબંધાદિક
ગર્ભવાળી સૂત્રની પ્રથમ ગાથાને કહે છે.—

वीरस्स पए पणमिय, सिरिगोयमपमुहगणहराणं च ।

गुरुगुणछत्तीसीओ, छत्तीसं कित्तइस्सामि ॥ १ ॥

શ્રી વીરસ્વામીના તથા શ્રી ગૌતમાદિક ગણધરોના
ચરણકમળને પ્રણામ કરી ગુરુગુણની છત્રીશ છત્રીશીઓને
હું કહીશ. ૧

શ્રી વીરપરમાત્માના પદપંકજને તેમજ શ્રી ગૌતમપ્રમુખ
ગણધરોના ચરણ કમલોને પ્રણામ કરી વિશુદ્ધ સમ્યક્તત્ત્વદેશક
ગુરુમહારાજના કતિપદ ગુણોને વર્ણવનારી છત્રીશ છત્રીશીઓ ગ્રંથ-
કર્તા મહારાજ કહે છે.

अथ प्रथम छत्रीशी गुणवर्णन.

चंडविहदेसणकैहर्धे—ममर्भोवणासौरणाइकुसलमई ।

चउविहचउर्भाणविऊ, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥ २ ॥

૨ ચાર પ્રકારની દેશના, ચાર પ્રકારની કથા, ચાર પ્રકારનો
ધર્મ, ચાર પ્રકારની લાવના અને ચાર પ્રકારની સારણાદિક કરવામાં
જેની મતિ કુશળ છે તેમજ ચાર ચાર પ્રકારના ચારે ધ્યાનને બાણ-
નારા એવા ૩૬ ગુણોવડે યુક્ત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૨

સરહસ્ય.

૫

વિવેચન—૧ આક્ષેપણી, ૨ વિક્ષેપણી, ૩ સંવેગિની અને ૪ નિવેદની એ ચાર પ્રકારની ધર્મદેશના કહી છે. જેમાં હેતુ દષ્ટાન્તાદિક સપ્રમાણ બતાવીને સ્વધર્મ તરફ આક્ષેપાય-આકર્ષાય તે આક્ષેપણી; પરમતના બાણપણાવડે પરમતના વચન બતાવી પરમતમાંથી વિક્ષેપાય-વિરક્ત કરાય તે વિક્ષેપણી; સમતા સંતોષથી ઉત્પન્ન થતું સ્વાભાવિક સુખ જેમાં વર્ણવાય તે સંવેગિની; અને જેમાં જન્મ, મરણ, રોગ શોકાદિકવડે અતિ ભયંકર ભવસ્વરૂપ પ્રગટ કરાય તે નિવેદની ધર્મદેશના કહેવાય છે.

૧ અર્થકથા, ૨ કર્મકથા, ૩ ધર્મકથા અને ૪ સંકીર્ણ (ધર્મ અર્થ અને કામયુક્ત) કથા એ ચાર પ્રકારની કથા કહી છે. દાન,^૧ શીલ,^૨ તપ,^૩ અને ભાવ^૪ એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે. ૧ જ્ઞાનભાવના, ૨ દર્શનભાવના, ૩ ચારિત્રભાવના અને ૪ વૈરાગ્યભાવના એ ચાર પ્રકારની ભાવના કહી છે. તેમાં વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને સદ્ધર્મદેશનારૂપ જ્ઞાનભાવના બાણવી; શમ, સંવેગ, સ્થૈર્ય, અસંમૂઢતા, અસ્મય આસ્તિક્ય અને અનુકંપા એ સમ્યક્ત્વ ભાવના બાણવી; ધૃતિ સમિતિ, મન, વચન, કાયગુપ્તિ અને પરીસહ-ઉપસર્ગમાં અડગપણું એ ચારિત્રભાવના બાણવી; તથા પંચ વિષયમાં અનાસક્તિ, કાયાદિકની અનિચ્છતા-અશુચિતાદિકનું ચિન્તવન અને ચૌદ રાજ્યલોકના સ્વરૂપનું ચિન્તવન એ વૈરાગ્ય સ્થૈર્ય ભાવના બાણવી.

સારણાદિક ચાર પ્રકારમાં જે ભૂલતાને યાદ કરાવી દેવું તે સ્મારણા ૧, અનાચાર થતાં વારણું તે વારણા ૨, ફરી સ્ખલિત થયેલાને નોદના-ચોચણા ૩, અને નિષ્કુર-નિર્દય પરિણામીને પડિચોચણા ૪, કઠણ વચન સાથે નિબ્રંછના. ચાર ચાર પ્રકારના ચારે ધ્યાનમાં ૧ અનિષ્ટ યોગાર્ત, ૨ ઈષ્ટ નાશાર્ત, ૩ રોગાર્ત અને નિદાનાર્ત એ ચાર પ્રકારનું આર્તધ્યાન સમજવું.

૧ જ્ઞાન, અભય અને ધર્મ ઉપજીભદાન. ૨ સદાચારાદિ. ૩ અનેકવિધ. ૪ શુભલેશ્યા, આનંદમય સ્વભાવિક ચિત્તસમુદ્ધાસ.

૬

શ્રી ગુરુગુણભાવા.

હિંસાનંદ રૌદ્ર, મૃપાનંદ રૌદ્ર, ચૌર્યાનંદ રૌદ્ર અને સંરક્ષણાનંદ રૌદ્ર એ ચાર પ્રકારે રૌદ્રધ્યાન બાળવું. મૈત્રી, મુહિતા, કરુણા અને માધ્યસ્થ્ય એ ચાર પ્રકારે અથવા પિણ્ડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત એ ચાર પ્રકારે અથવા આજ્ઞા વિચય, અપાય વિચય, વિપાક વિચય અને સંસ્થાન વિચય એ ચાર પ્રકારે ધર્મધ્યાન બાળવું, તેમજ પૃથક્ત્વ વિતર્ક સપ્રવીચાર, એકત્વ વિતર્ક અપ્રવીચાર, સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતિ અને ઉચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ એ ચાર પ્રકારે શુક્લધ્યાન સમજવું. એ સંબંધી વિશેષ અધિકાર સ્વોપજ્ઞ (સ્વકૃત) ટીકામાં ગ્રંથકારે કહેલો છે. વિસ્તાર રૂચિજનોએ તેનું અવલોકન કરી રહુસ્ય મેળવવા પ્રયત્ન કરવો. ઉક્ત ધ્યાનના સ્વરૂપને સારી રીતે બાળી આર્તરૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ અને ધર્મ શુક્લધ્યાન (તેનાં સાધનો) નો આદર કરનાર ગુરુમહારાજ જ્યવંતા વર્તો ! એ રીતે પ્રથમ ગુરુગુણ છત્રીશીનો ભાવાર્થ સંક્ષેપે કહ્યો. ૨

અથ દ્વિતીય પટ્ટત્રિંશત્ ગુરુવર્ણન.

પૈણ્ણવિહસમ્મચૈરણવૈય-વૈવહારાયૌરસૈમિદ્સંજ્ઞાણ ।

ઈગસંવેગે અ રત્તો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૩ ॥

પાંચ પ્રકારનાં સમ્યક્ત્વ, ચારિત્ર, વ્રત, વ્યવહાર, આચાર, સમિતિ અને સઝાય (સ્વાધ્યાય) તથા એકવિધ સંવેગમાં રક્ત, એ રીતે છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરુમહારાજ જ્યવંતા વર્તો ! (૩)

ભાવાર્થ—ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક, વેદક, ક્ષાયક અને સાસ્વાહન એ પાંચ પ્રકારનાં સમકિત; સામાયક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત એ પાંચ ચારિત્ર; અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, પ્રદાન્યર્થ અને અપરિગ્રહ એ પાંચ મહાવ્રત; આગમ વ્યવહાર, શ્રુત વ્યવહાર, આજ્ઞા વ્યવહાર, ધારણા વ્યવ-

સરહસ્ય.

૭

હાર અને જીવ વ્યવહાર એ પાંચ વ્યવહાર;* ધર્મ, ભાષા, એષણા, આદાનનિક્ષેપણા અને મળ પરિણાપન એ પાંચ સમિતિ; તથા વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથા એ પાંચવિધ સ્વાધ્યાય; અને જ્ઞાન ધ્યાન ચારિત્રમાં તદ્દલીનતા રૂપ સંવેગ એ રીતે ૩૬ ગુરુગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ જ્યવંતા વર્તે. (૩)

અથ તૃતીય ગુરુગુણપટ ત્રિંશિકા વર્ણન.

હંદિયૈવિસૈયપમૌયા—સૈવનિદૈકુમાવર્ણોપગગછકે ।

છસુ કાંઈસુ સજયણો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૪ ॥

પાંચ પાંચ ઇન્દ્રિય, વિષય, પ્રમાદ, આશ્રવ, નિદ્રા અને કુભાવના સંબંધી વિકારથી દૂર રહેવા તથા છકાય જીવની રક્ષા કરવાને સાવધાન એ છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ જ્યવંતા વર્તે. (૪)

ભાવાર્થ—શ્રોત્રાદિક લોક પ્રસિદ્ધ પાંચ ઇન્દ્રિયો, શબ્દ, રૂપ રસ, ગંધ અને સ્પર્શ એ પાંચ વિષય, મદ્યાદિક પાંચ પ્રમાદ, હિંસાદિક પાંચ આશ્રવ; નિદ્રા, નિદ્રા નિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા, અને સ્ત્યાનર્થિ એ પાંચ નિદ્રા. કાન્દર્શિક, કિલ્બિષિક, આભિયોગિક આસુરી અને સંમોહની એ પાંચ કુભાવનાના દોષથી બચવા, તથા પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેડકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય એ છ કાયની રક્ષા કરવા તત્પર એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ સદા જ્યવંતા વર્તે. (૪)

અથ ચતુર્થ ગુરુ ગુણપટ ત્રિંશિકા વર્ણન.

છઞ્વયણદોર્સૈલેસૌ—વસ્સયસૈઢ્ઢ્વર્ત્તકર્માસાણ ।

પરમત્થજાણણેણં, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૫ ॥

* જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય એ પાંચ સંબંધી આચાર;

૮

શ્રી ગુરુગુણભાષા.

છ છ વચન દોષ, લેશ્યા, આવશ્યક, સદ્દ્રવ્ય તર્ક અને ભાષાનો પરમાર્થ જાણવાવડે છત્રીશ ગુરુગુણયુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો. (૫)

ભાવાર્થ—અસત્ય, હીલિત, ખિંસિત, કર્કસ, ધરખારી જેવાં વચન અને અધિકરણ (કષાય-વિરોધ) ઉદ્દીરક વચન એ છ પ્રકારનાં વચન, કૃષ્ણ નીલાદિ છ લેશ્યા; સામાયકાદિ ષડ આવશ્યક, ધર્માસ્તિ કાયાદિ ષડ્દ્રવ્ય; જ્ઞેન, મીમાંસક, યૌદ્ધ, નૈયાયિક વૈશેષિક અને સાંખ્ય એ છ દર્શનવાદ લક્ષણ છ તર્ક, તથા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, શૌરસેની માગધી, પૈશાચિકી અને અપભ્રંશ એ છ પ્રકારની ભાષા એ સર્વ સંબંધી પરમાર્થના જાણ એવા ૩૬ ગુણાલંકૃત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો (૫)

અથ પંચમી ષટ્ત્રિંશિકા વર્ણન.

સર્ગભયરહિત્રો સગર્ષિ—હૃપૌણ્ણસર્ણસુંહેર્હિં સંજુત્તો ।

અદ્વમયઠાણરહિત્રો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૬ ॥

સમ ભય રહિત, સાત પિંડેષણા સાત પાનેષણા, અને સમ વિધ સુખ યુક્ત તથા આઠમદ રહિત એવા છત્રીશ ગુરુગુણ સંયુક્ત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો (૬)

ભાવાર્થ—આ લોક, પરલોક, આદાન (ચૌર્ય) અકસ્માત આજીવિકા, મરણ તથા અપયશ. ભય એ સાત પ્રકારના ભય રહિત ૧ સંસૃષ્ટા, ૨ અસંસૃષ્ટા, ૩ ઉદ્ધૃતા, ૪ અદ્યપલેપા, ૫ અવગૃહિતા, ૬ પ્રગૃહિતા અને ઉજ્જત ધર્મા એ સાત પિંડેષણા એજ પ્રકારે સાત પાનિયેષણા, ૧ સંતોષ, ૨ ઇન્દ્રિય જય, ૩ પ્રસન્નચિત ૪ દયાળુ સ્વભાવ ૫ સત્ય, ૬ શૌચ અને ૭ દુર્જન પરિહાર એ સાત પ્રકારનાં સુખવડે સંયુક્ત, તથા જાતિમદ, કુળમદ, રૂપમદ, યજ્ઞમદ, શ્રુતમદ, તપમદ, લાભમદ અને ઐશ્વર્ય મદ એ આઠે મદથી મુક્ત એ ૩૬ ગુણે બિરાજમાન ગુરુ જયવંતા વર્તો. (૬)

સરહસ્ય.

૯

અથ પદ્મી ગુરુગુણપટત્રિંશિકા વર્ણન.

અદ્વવિહનાર્ણદર્શણ—ચારિત્તાચારવાંદગુણકલિઓ ।

ચઢવિહબુદ્ધિસમિદ્ધો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયઢ ॥ ૭ ॥

અષ્ટવિધ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાચાર તથા તદાદિ ગુણે કરી યુકત અને ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ વડે સમૃદ્ધ એવા ડફ ગુણ યુક્ત ગુરુશ્રી જયવંતા વર્તો (૭)

ભાવાર્થ—કાળ, વિનય, બહુ માનાદિક અષ્ટવિધ જ્ઞાનાચાર નિઃશંકિતાદિક અષ્ટવિધ દર્શનાચાર, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ રૂપ ચારિત્રાચાર અને તદાદિ ગુણો, ૧ આચારવાન, ૨ અવધારણવાન ૩ વ્યવહારવાન, ૪ અપ્રવીરક, (લજ્જા ટળાવી છુપી વાતને પ્રકાશિત કરાવનાર) ૫ કારક, (શુદ્ધિકારક) ૬ અપરિશ્રાવી, (પરશુદ્ધ અન્ય-ને નહિ કહેનાર) ૭ નિર્યાપક (નિર્વાહક-નિર્યામક) અને ૮ અપા-યદર્શી (આ લોક પરલોકમાંના દુઃખ બતાવી સ્થિર કરનાર) વળી ૧ ઔત્પાતિકી, ૨ વૈનેયિકી, ૩ કાર્મિકી અને ૪ પારિણામિકી એ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી પૂર્ણ એવા છત્રીશ ગુણોવડે સુશોભિત ગુરુમહારાજ સદાય જયવંતા વર્તો (૭)

અથ સપ્તમી (ગુરુગુણ) છત્રીશી વર્ણન.

અદ્વવિહકર્મ્મઅદ્વં—ગર્જોર્ગમર્હસિદ્ધિર્જોર્ગદિદ્ધિવિઙ ।

ચઢવિહડુર્ગુઓગનિઢગ્ગો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયઢ ॥ ૮ ॥

અષ્ટવિધ કર્મ, અષ્ટાંગ યોગ, અષ્ટાંગ મહાસિદ્ધિ અને અષ્ટાંગ યોગ દષ્ટિના જાણુ તથા ચાર પ્રકારના અનુયોગમાં નિપુણ એવા ડફ ગુણોવડે યુક્ત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો! (૮)

ભાવાર્થ—જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણાદિ આઠ પ્રકારનાં કર્મ;

યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ અષ્ટાંગ યોગ; તેમાં અહિંસાદિક પાંચ યમ (મહાવ્રત); શૌચ, સંતોષ, સ્વાધ્યાય, તપ અને ઇશ્વર પ્રણિધાન એ પાંચ નિયમ. પદાસન, વીરાસન પ્રમુખ આસન, જે ચિત્તની ચપળતા ટાળી સ્થિર આસન એક પ્રહર પર્યંત રહે તો આસન જય લેખાય; રેચક, પૂરક, કુંભક વડે શ્વાસપ્રશ્વાસનું રોધન તે દ્રવ્ય પ્રાણાયામ અને મલીન વિચારો કાઢી નાંખી શુદ્ધ સાત્ત્વિક વિચારો અંતરમાં દાખલ કરી તેમને સ્થિર કરવા તે ભાવ પ્રાણાયામ; ઇન્દ્રિયોને તે તે વિષયોમાં દોડતી નિયમવી તે પ્રત્યાહાર; ધ્યેયમાં એક સ્થળે ચિત્તને ટકાવી રાખવું તે ધારણા; તે વિષયમાં એકાકારતા વધારે વખત સુધી ટકી રહે તે ધ્યાન અને ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતા થવી (પોતાપણું ભૂલી જઈ ધ્યેયરૂપ બની જવું) તે સમાધિ. અષ્ટ મહા સિદ્ધિઓમાં આકાંક્ષા તૂલ કરતાં પશુ હળવા થવાય તે લૌહિમા. (૧), ક્રૂર પ્રાણીઓને વશ કરી શકે તે વશિત્વ (૨), ઇન્દ્ર થકી પશુ મહર્ષિક થઈ શકે તે ઇશિત્વ (૩), જળમાં સ્થળની પેરે અને સ્થળમાં જળની પેરે ગતિ કરે તે પ્રાકામ્ય (૪), મેરૂથી પશુ મોટું શરીર કરે તે મહિમા (૫), અને નાનામાં નાનું શરીર બનાવે તે અણિમા (૬), ઇચ્છા મુજબ જઈ આવી શકે તે કામાવસાયિત્વ (૭), અને ભૂમિ ઉપર રહ્યો છતો સૂર્યાદિકને (અનાયાસે જોતજોતામાં) સ્પર્શે તે પ્રાપ્તિ નામની સિદ્ધિ બાણવી. આઠ યોગદષ્ટિમાં ૧ મિત્રા, ૨ તારા, ૩ બલ્લા, ૪ દીપ્તિ, ૫ સ્થિરા, ૬ કાન્તા, ૭ પ્રભા અને ૮ પરનાં લક્ષણ તેના યોગ ઉપરથી બાણવા. તે દરેકમાં યોગ અનુક્રમે તૃણ, છાણ, કાષ્ઠઅગ્નિ, દીપક પ્રભા, રત્ન, તારા, સૂર્ય અને ચંદ્રની પ્રભા સમાન સમજવો. ચાર અનુયોગમાં—ચરણકરણાનુયોગ (૧), ધર્મકથાનુયોગ (૨), ગણિતાનુયોગ (૩), અને દ્રવ્યાનુયોગ (૪) તેમાં કુશળ; એવા ૩૬ શુભયુક્ત શુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો ! (૮)

અથ અષ્ટમી (ગુરુ ગુણ) છત્રીશી વર્ણન.

નવતત્ત્વણૂ નર્વંભં-મગુત્તિગુત્તો નિર્યાણ નવરહિઓ ।

નવકર્મકયવિહારો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયહ ॥ ૬ ॥

નવતત્ત્વના જાણુ, નવ બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિવડે ગુપ્ત, નવ નિયાણારહિત અને નવ કલ્પ વિહારી એ ૩૬ ગુણુચુકા ગુરુશ્રી જયવંતા વર્તો ! (૬)

ભાવાર્થ—જીવ, અજીવાદિક નવ તત્ત્વના જાણુ (તેનો વિસ્તાર નવતત્ત્વ પ્રકરણથી જાણુવો); નવ બ્રહ્મચર્યની વાડોનું સવિસ્તર સ્વરૂપ શ્રી ઉદય રત્નકૃત નવવાહની સંઘાય ઉપરથી જાણુવા.

રાજત્વાદિ અભિલાષરૂપ (આ તપ સંયમાદિકના પ્રભાવથી ભવિષ્યમાં હું રાજા પ્રમુખ થાઉં એવી અભિલાષા પૂર્વક કૃત નિશ્ચય-રૂપ) નવ નિયાણું આ રીતે કહ્યાં છે—૧ ચક્રવર્તી પ્રમુખ રાજપણું, ૨ ઉગ્ર-લોગાદિક પુત્રપણું, ૩ સ્ત્રીપણું, ૪ પુરૂષપણું, ૫ દેવપણું, ૬ આત્મપ્રચાર (કામાસક્તિવડે દેવ ઘણારૂપ વિકૃત્તે તેવું, ૭ અવિકાર જેમાં લોગ વિકાર જ હોય નહિ એવા દેવપણું) ૮ શ્રાવકપણું અને ૯ ચારિત્ર અર્થીપણું દરિદ્ર-નિર્ધન પુત્રપણું ઇચ્છવું તે પોતાના અમૂલ્ય તપ, જપ, સંયમને હારી, નજીવા જેવા દુસ્થ ક્રૂણને માટે ભવ વધારવા માટે થાય છે, તેથી તેવા નિયાણાથી નિવર્તવું જ ઉચિત છે. ભવભીરૂ ગીતાર્થ ગુરુ મહારાજ ઉક્ત નિયાણાથી દૂર જ રહે છે. નવકલ્પ વિહારમાં એક એક જૂદા જૂદા સ્થળે એક એક માસકલ્પ કરે અને એક સ્થળે ચતુર્માસ કરે એટલે નવકલ્પ પૂરા થાય. એ ઉપરથી અપ્રતિબંધીપણે વિહાર કરતા રહેવું, ક્ષેત્ર મમતા ન રાખવી એ રીતે સ્વપર હિત સાધનમાં ઉજમાળ રહેવું એજ સદ્ગુરુનું લક્ષણ જાણવું. ઉપર કહ્યા મુજબ છત્રીશ ગુણોથી અલકૃત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો. (૬)

૧૨

શ્રી ગુરુગુણમાલા.

હવે નવમી છત્રીશીનું વર્ણન ગ્રંથકાર કહે છે—

દસમેયઅસંવરસં—કિલેસંઝવંધાયવિરહિઓ નિષં ।

હાસાઈજ્જકરહિઓ, જ્જત્તીસગુણો ગુરુ જયઝ ॥ ૧૦ ॥

દશ દશ પ્રકારના અસંવર, સંકલેશ અને ઉપધાતથી રહિત તેમજ હાસ્યાદિક પદ્ધતી રહિત, એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો ! (૧૦)

ભાવાર્થ—દશ પ્રકારનો અસંવર, પાંચ ઇન્દ્રિયો, મન, વચન, કાયા, તથા ઔધિક અને ઔપગ્રહિક ઉપધિમાં મુતકળ (મોકળા) પણ રાખવાથી થાય છે. દશ પ્રકારનો સંકલેશ તો ૧ ઉપધિ, ૨-ઉપાશ્રય, ૩ કષાય, ૪ આહાર, ૫ મન, ૬ વચન ૭ કાયા, ૮-અજ્ઞાન, ૯ મિથ્યાત્વ અને ૧૦ અસંયમરૂપ સમજવો. (આ દશવિધ સંકલેશ ચારિત્ર વિષયિક જાણવો.) દશ પ્રકારના સંયમ +ઉપધાત આ રીતે કહ્યા છે—૧ ઉદ્દગમ ઉપધાત, ૨ ઉત્પાદના ઉપધાત, ૩ એષણ ઉપધાત, ૪ પરિકર્મણ ઉપધાત, ૫ પરિહરણ ઉપધાત, ૬ જ્ઞાન ઉપધાત, ૭ દર્શન ઉપધાત. ૮ ચારિત્ર ઉપધાત, ૯ અપ્રીતિકઉપધાત અને ૧૦ સંરક્ષણ ઉપધાત. તેમજ હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક અને દુઃખ એ છ દોષથી પણ રહિત એવા છત્રીશ ગુણ વિભૂષિત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો ! (૧૦)

હવે ગ્રંથકાર દશમી છત્રીશીનું વર્ણન કરે છે.

દસવિહસામાર્યાંરી, દસચિત્તસંમાહિઠાણલીણમણો ।

સોલસકર્સીયચાઈ, જ્જત્તીસગુણો ગુરુ જયઝ ॥ ૧૧ ॥

દશ પ્રકારની સામાચારી અને દશ ચિત્ત સમાધિ-સ્થાનકમાં લીન મનવાળા, તથા સોળ કષાયના ત્યાગી, એવા ૩૬ ગુણ યુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો (૧૧)

ભાવાર્થ—નીસરતાં આવરસહી ૧, પેસતાં નિરસહી ૨, સ્વયં કરણે આપૃચ્છના ૩, પરકરણે પ્રતિપૃચ્છના ૪, અમુક પદાર્થ સ્વીકારી અનુગ્રહ કરો એવી પ્રાર્થના કરવી તે છંદના ૫, સ્મરણ કરાવતાં ઇચ્છાકાર ૬, અતિચારાદિ દોષને નિંદતાં—આલોચતાં મિચ્છાકાર ૭, આજ્ઞાવચન સ્વીકારતાં તથાકાર ૮, ગુરૂ પૂજા ભક્તિ બહુમાન કરતાં અભ્યુત્થાન ૯ અને આશ્રય લઈ રહેતાં ઉપસંપદા ૧૦, એ રીતે દશવિધ સામાન્યારી કહી છે. ૧ સ્ત્રી પશુ પંડગ (નપુંસક) વાળા સ્થાન ન સેવવાં, ૨ સ્ત્રી સંબંધી અથવા (કેવળ) સ્ત્રી સમીપે કથા ન કરવી, ૩ રસકસવાળું લોજન ન કરવું, ૪ અમિત (જરૂરથી વધારે) આહારપાણી ન કરવા, ૫ પૂર્વકૃત વિષયકીડાનું સ્મરણ ન કરવું, ૬ સ્ત્રીનાં આસન ઉપર ન બેસવું, ૭ સ્ત્રીનાં અંગોપાંગાદિ નીરખી નીરખીને ન જોવાં, ૮ શબ્દ, રૂપ, ગંધમાં મુગ્ધાવું નહિ, ૯ આત્મલાઘા (સ્વપ્રશંસા) કરવી નહિ, અને ૧૦ સુખ શીલ બની જવું નહિ. એ દશચિત્તસમાધિ સ્થાનકે સમજવાં. તેમાં તટ્વીન હોય અને અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સંબવલન એ ચાર ચાર પ્રકારના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ (કષાય)થી રહિત હોય એવા ૩૬ ગુણ યુક્ત ગુરૂ મહારાજ સદાય જયવંતા વર્તો (૧૧)

હવે અગીયારમી છત્રાંશી ગ્રંથકાર વર્ણવે છે.

પડિસેવંસોહિદોસે, દસ દસ વિણયાઈચડસમાહીઓ ।

ચર્ચમેયાડ મુણંતો, જ્ઞત્તીસગુણો ગુરુ જયડ ॥ ૧૨ ॥

દશ દશ પ્રતિસેવા અને શોધિ દોષોને, અને ચાર ચાર પ્રકારની વિનયાદિ ચાર ચાર સમાધિને જાણુતા એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂ જયવંતા વર્તો !

ભાવાર્થ—૧ દર્પ, ૨ પ્રમાદ, ૩ અનાલોભ, ૪ આતુર, ૫ આપત્તિ, ૬ શંકિત, ૭ સહસાકાર, ૮ ભય, ૯ પ્રદ્વેષ અને ૧૦

૧૪

શ્રી ગુરુગુણમાલા.

વિમંસા (વિમર્ષ !) એ દશ પ્રસંગે પ્રતિસેવા થવા પામે છે. તેમાં વદગનાદિ પ્રસંગે દર્પ, કંદર્પ પ્રમુખ પ્રમાદ, વિસ્મરણરૂપ અનાલોભ, રોગ ક્ષુધાદિક વડે આતુર, દ્રવ્યાદિકની અપ્રાપ્તિ વખતે ચાર પ્રકારની આપત્તિ, શુદ્ધમાન વસ્તુમાં પણ શંકા થતાં તે શંકાવાળી વસ્તુને લેતાં શંકિત, પ્રથમ જોયા વગર પગ મૂક્યા પછી કંઈ (જીવજંતુ) દેખાય પણ પગ પાછો નિવર્તાવી ન શકાય તે સહસાકરણ, રાજ, સિંહાદિક સંબંધી ભયથી અસત્ય કથનાદિ અને વૃક્ષ ચઢનાદિ, કોધાદિક પ્રદ્રેષ, અને શિષ્યાદિકના સંબંધમાં વિમંસા-યોગે પ્રતિ સેવા દોષ સેવાય છે, તે તથા દશ શોધિ (આલોચના) દોષો તે આ રીતે-૧ ગુરુ થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત આપે એવી બુદ્ધિથી વૈયાવર્યાદિકવડે તેમને વશ કરીને આલોચણા માગે, ૨ મારામાં (વધારે) તપ કરવાની શક્તિ નથી એમ ગુરુને સમજાવી-ફોસલાવી આલોચણ માગે, ૩ જે અપરાધ કરતાં બીજાએ જોયા હોય તેજ આલોચે પ્રાયશ્ચિત્તના ભયથી અણુદીઠા અપરાધ ન આલોચે, ૪ મોટા દોષ આલોચે, નાના ન આલોચે, ૫ નાના નાના આલોચે મોટા દોષો ન આલોચે, (એથી આચાર્યને એમ સમજાવવા કે જે મોટા દોષ આલોચે છે તે સૂક્ષ્મ દોષ પણ લાગ્યો હોય તો આલોચેજ અથવા જે સૂક્ષ્મ દોષો આલોચે છે તે મોટા દોષોને કેમ છુપાવે ?) નજ છુપાવે, ૬ આચાર્યજાણે કે સાંભળે તેમ છાનું આલોચે-પ્રગટપણે આલોચે નહિ, ૭ પખખી, ચઉમાસી કે સંવત્સરી પ્રસંગે મોટે શબ્દે દોષ આલોચે, ૮ ગુરુ પાસે આલોચી, પ્રાયશ્ચિત લહી તેની પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) નહિ કરતો બીજા બીજાને પૂછતો રહે, ૯ અગીતાર્થ-પાસે આલોચે, અને ૧૦ પોતાની જેવા દોષને સેવનારની પાસે આલોચે, એવી બુદ્ધિથી કે તે અદ્ય માત્ર પ્રાયશ્ચિત આપે, એ દશ પ્રકારે પ્રાયશ્ચિત દોષ જાણવા. ઉક્ત સર્વ દોષોથી આચાર્ય મહારાજ મુક્ત રહેતા હોય, ચાર ચાર પ્રકારના (વિનય, શ્રુત, તપ અને આચાર સંબંધી) સમાધિસ્થાનકોનું સ્વરૂપ દશવૈકાલિક સૂત્રના નવમા અધ્યયનમાં કહેલું છે. તે આ રીતે-હિતશિક્ષાને (સવિનય) સાંભળવા ઇચ્છે, તે

વિનયસહિત સાંભળે-અંગીકાર કરે, તે પ્રમાણે તેનો આદર કરે અને મદમાન ન કરે. એ ચાર વિનય સંબંધી સમાધિ સ્થાનકે બાણવાં; શ્રુત સંબંધી ૪ સમાધિ સ્થાનકો મને શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે માટે બાણવું-બાણાવવું, મ્હાડું ચિત્ત એકાગ્ર થશે માટે બાણવું-બાણાવવું, એથી આત્માને સ્થિર કરીશ માટે બાણવું-બાણાવવું, તેમજ પોતે સ્થિર થઈને બીજાને સ્થિર કરીશ માટે બાણવું-બાણાવવું એ ચાર શ્રુતસમાધિ સ્થાનકો બાણવાં.

તપ સંબંધી સમાધિ સ્થાનક-નહિ આ લોકના સુખને માટે તપ કરવો, નહિ પરલોકના સુખ માટે તપ કરવો, નહિ યશ કીર્તિ કે પ્રશંસા માટે તપ કરવો, ફક્ત કર્મક્ષય નિમિત્તેજ તપ કરવો એ ચાર તપસમાધિ સ્થાનકે બાણવાં. આ ચાર સમાધિ સ્થાનક-નહિ આ લોકના માટે, નહિ પરલોકના માટે, નહિ યશ કીર્તિ કે પ્રશંસા માટે આચાર પાળવો, ફક્ત અરિહંત દેવે ભાષેલા હેતુ માટેજ આચાર પાળવો. એરીતે ચાર પ્રકારના આચારસમાધિ સ્થાનકે બાણવાં. ઉક્ત ૧૬ સમાધિ સ્થાનકના બાણ એવા ૩૬ ગુણ-યુક્ત શ્રી ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો ! (૧૨)

હવે બારમી ગુરૂગુણ છત્રીશી વખાણતા છતા
ત્રંચકાર કહે છે.

દસવિહવેત્રાંવચ્ચં, વિર્ણયં ધમ્મં ચ પઢુ પયાસંતો ।

વજ્ઞિયત્તકર્પ્પેલ્લક્કો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત્ ॥ ૧૩ ॥

દશ પ્રકારનું વૈયાવચ્ચ, દશ પ્રકારનો વિનય અને દશ પ્રકારનો ધર્મ સારી રીતે પ્રકાશતા અને અકલ્પનિકાદિ ૫૮૬ જેમણે વર્ણવે છે એવા ૩૬ ગુણ યુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો. (૧૩)

દશવિધ વૈયાવચ્ચ-આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, તપસ્વી, બ્રાહ્મણ, જ્ઞાન, સાધુ, સાધર્મિક, ચતુર્વિધ સંઘ, એક પુરૂષ સંતતિરૂપ કુળ

૧૬

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

અને તત્સમુદાયરૂપ ગણ એ દશની યથોચિત સેવા આકરી કરવી તે. દશવિધ વિનય-અરિહંત, સિદ્ધ, ચૈત્ય (જિન પ્રતિમા), સૂત્ર (સિદ્ધાન્ત), ક્ષમાદિક ધર્મ, સાધુવર્ગ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવચન (સંઘ) અને દર્શન (સમકિત), એ દશ પ્રત્યે ૧ ભકિત, ૨ ખડુ-માન, ૩ ગુણસ્તુતિ, ૪ અવગુણ આચ્છાદન અને આશાતના ત્યાગ-રૂપ પાંચ પ્રકારનો વિનય સાચવવો કહ્યો છે તે તથા દશવિધ ધર્મ-ક્ષમા, માર્દવ, આર્જવ, સંતોષ, તપ, સંયમ, સત્ય, શૌચ, આકિંચિત્ય અને બ્રહ્મચર્ય. તેમાં ક્રોધનો નિગ્રહ તે ક્ષમા, માનનો નિગ્રહ તે માર્દવ, અમાયીપણું તે આર્જવ, લોભનિગ્રહ તે સંતોષ, ઇચ્છા-નિરોધ તે તપ, પ્રાણીદયા તે સંજમ, હિતમિત (પ્રિય) વાક્ય તે સત્ય, અંતરશુદ્ધિ તે શૌચ, અપરિગ્રહ તે અકિંચિતતા અને મૈથુન-વર્જન તે બ્રહ્મચર્ય એ દશવિધ યતિધર્મ કહ્યો છે, તેને જે સારી રીતે પ્રકાશે છે. અકલ્પનીયાદિકષટક-૧ સંજમમાર્ગમાં બાધક-કારી એવાં આહારપાણી વસ્ત્ર પાત્ર શય્યા-વસતિ પ્રમુખ સાધુને અકલ્પનિક લેખાય, ૨ શુદ્ધસ્થના ભાજનમાં જમવું ન કલ્પે (ખાસ કારણસર કંઈ લીધું હોય તો તે પાછું સોંપી દેવું) ૩ માચો-પલંગ ખાટ, ખાટલો વાપરવો સાધુને ન કલ્પે, ૪ નિસિજ્જ-સંધારો તથા ઉત્તરપટ્ટાથી અધિક રાખવું ન કલ્પે, ૫ સ્નાન કરવું ન કલ્પે તથા શરીરશોભા (વિભૂષા) કરવી ન ઘટે. એવા છત્રીશ ગુણોવડે અલંકૃત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો ! (૧૩).

હવે ગ્રંથકાર તેરમી ગુરુગુણ છત્રીશી કહે છે.

દસમેયાઈ રૂઈં, દુવાલસંગેસું બૌરવંગેસુ ।

દુવિહસિકલ્લાઈનિઝણો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયઽ ॥ ૧૪ ॥

દશ પ્રકારની રૂચિ, ૧૨ અંગ અને ૧૨ ઉપાંગ તથા એ પ્રકારની શિક્ષાને વિષે નિપુણ એવા છત્રીશ ગુણો યુક્ત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો ! (૧૪).

સરહસ્ય.

૧૭

ભાવાર્થ:—દશવિધેરૂચિ ૧ નિસર્ગરૂચિ (પ્રભુએ કહેલા ભાવ સ્વયમેવ સદહેતે) ૨ ઉપદેશરૂચિ, ૩ આજ્ઞારૂચિ, ૪ સૂત્રરૂચિ, ૫ બીજરૂચિ, ૬ અભિગમરૂચિ, ૭ વિસ્તારરૂચિ, ૮ ક્રિયારૂચિ, ૯ સંક્ષેપરૂચિ, અને ૧૦ ધર્મરૂચિ. દ્વાદશઅંગ આચારાંગ, સૂચકાંગ, ઠાણાંગ, સમવાયાંગ, વિવાહપત્રતી (ભગવતી સૂત્ર), જ્ઞાતાધર્મકથાંગ, ઉવાસગદશાંગ, અંતગદશાંગ, અનુત્તરોવવાદશાંગ, પ્રશ્નવ્યાકરણ, વિપાકસૂત્ર અને દ્રષ્ટિવાદ એ બાર અંગ. તથા બાર ઉપાંગ—ઉવાદયં, રાયપસેણીયં, જીવાભિગમ, પત્રવણા, જંબૂ-પત્રતી, ચંદ-સૂરપત્રતી, નિરયાવલી, કમ્પાવયંસ, પુષ્પીય, પુષ્ક-ચૂલીય, વણહીદસાઉ, એ દ્વાદશ ઉપાંગ. દ્વિવિધ શિક્ષા-૧ ગ્રહણ-શિક્ષા અને ૨ આસેવના શિક્ષા. તેમાં ગ્રહણશિક્ષા તે સ્થવીરાદિક જ્ઞાની પાસેથી તે તે વસ્તુ હેય ઉપાદેયપણે જાણવી અને આસેવના શિક્ષા તે યથોક્ત વિવેકાચરણ કરવું. એ રીતે છત્રીશ ગુણોવડે અલંકૃત ગુરૂમહારાજ સદા જયવંતા વર્તો ! (૧૪).

હવે ચૌદમી ગુરૂગુણ છત્રીશી ગ્રંથકાર વર્ણવે છે.

एगार सदुपडिमाँ, वारसवर्य तेरकिरियँठाणेय ।

सम्मं उवएसंतो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥ १५ ॥

શ્રાવકની અગીયાર પ્રતિમા (પડિમા) બાર વ્રત અને ૧૩ ક્રિયા સ્થાનોને સમ્યગ્ રીતે ઉપદેશતા એવા ૩૬ ગુણ વડે યુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો. (૧૫)

ભાવાર્થ:—શ્રાવક યોગ્ય અગીયાર પડિમા-૧ શુદ્ધ નિરતિયાર સમકિત પાલન રૂપ દર્શન પડિમા, ૨ શુદ્ધ અણુવ્રત પાલન રૂપ વ્રત પડિમા, ૩ શુદ્ધ સામાયક સેવનરૂપ સામાયક પડિમા ૪ અષ્ટમિપ્રમુખ પર્વ નિરતિયાર પોષધ પાલન રૂપ પોષધ પડિમા, ૫ પૂર્વોક્ત પોષધ સહિત પર્વ રાત્રીમાં અડગ કાઉસ્સગ

૧૮

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

મુદ્રાએ સ્થિત રહેવા રૂપ કાઉત્સુગ્ગ પડિમા, ૬ શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાલનરૂપ, ૭ સચિત્ત આહાર ત્યાગ રૂપ, ૮ સાવધ (સદોષ) આરંભ ત્યાગ રૂપ, ૯ અન્યકૃત પણુ આરંભત્યાગ રૂપ, ૧૦ ઉદ્દિષ્ટ (સ્વનિમિત્ત કૃત પ્રાસુક પણુ આહાર) ત્યાગ રૂપ અને ૧૧ પૂર્વોક્ત ગુણ યુક્ત નિઃસંગપણે સાધુ લિંગ, પાત્રા ધારી સુસાધુની પેરે લોચ કરી વિચરવા રૂપ શ્રમણભુત પડિમા એ રીતે ૧૧ પડિમાકહી તેમાં પહેલી એક માસની, બીજી બે માસની યાવત ૧૧ મી ૧૧ માસની પૂર્વલી પડિમામાં પાલન કરવા યોગ્ય સર્વ કરણીય યુક્ત જાણવી. આવકે યોગ્ય ખાર વ્રત-પાંચ આણુ વ્રત, ત્રણ ગુણુ વ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત (આનો સવિસ્તર ખુલાસો આવકે કંદપતરૂ પ્રમુખ થકી જાણી લેવા યોગ્ય છે.) તથા તેર ક્રિયા સ્થાનો-૧ અર્થદંડ રૂપ અર્થક્રિયા ૨ અનર્થ દંડ રૂપ અનર્થક્રિયા, ૩ પ્રાણીવધ રૂપ હિંસા ક્રિયા, ૪ સહસાકાર રૂપ આકે સ્મિક્રી ક્રિયા, ૫ દ્રષ્ટિ બ્રમ થકી દ્રષ્ટિક્રી ક્રિયા ૬ મિથ્યા ભાષણ રૂપ મૃષા ક્રિયા, ૭ ચોરી રૂપ અદત્ત ક્રિયા ૮ ચિત્ત ઉપાધિ (સંકલ્પ વિકલ્પ) રૂપ અધ્યાત્મ ક્રિયા ૯ અહંકૃતિ રૂપ માન ક્રિયા, ૧૦ દ્વેષ રૂપ અમિત્ર ક્રિયા, ૧૧ મનની કુટીલતા રૂપ માયા ક્રિયા ૧૨ ગૃહિ આસક્તિ રૂપ લોભ ક્રિયા અને ૧૩ કેવળી લગવાનને એક સમયના (શાતા) બંધ રૂપ ઈર્ષ્યાપ્રથિક્રી ક્રિયા એ ૧૩ ક્રિયા સ્થાન કહ્યાં. તે સર્વ સારી રીતે સમજાવતા એવા ૩૬ ગુણુ યુક્ત ગુરુ શ્રી જયવંતા વર્તો. (૧૫)

હવે ગ્રંથકાર પત્તરમી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

બારસર્વવ્યોગવિઝ, દસવિહપન્નિર્જંતદાણનિરુણમર્દ ।

ચંડદસર્વગરણધરો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૧૬ ॥

ખાર ઉપયોગના જાણુ, દશ વિધ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવામાં કુશળ અને ચૌદ ઉપકરણો ધારનારા એવા ૩૬ ગુણુ વિભૂષિત ગુરુમહારાજ સદા જયવંતા વર્તો. (૧૬)

ભાવાર્થ—દ્વાદશ ઉપયોગ-મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃ પર્યવ અને કેવળ એ પાંચ જ્ઞાન; મતિ અજ્ઞાન શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભંગ જ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન; ચક્ષુ દર્શન, અચક્ષુ દર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળ દર્શન એ ચાર દર્શન એવું દ્વાદશ ઉપયોગ જાણવા. દશ-વિધ પ્રાયશ્ચિત ૧ આલોચના, ૨ પ્રતિકમણ, ૩ તદઉભય, ૪ વિવેક, ૫ કાઉસ્તગ્ગ, ૬ તપ, ૭ અમુક દિક્ષા પર્યાયચ્છેદ, ૮ મૂળ (સર્વ) પર્યાય ચ્છેદ; ૯ અનવસ્થિત, અને ૧૦ પારંચિત તેમાં કુશળ અને ચૌદ ઉપકરણો-૧ મુહુપુત્તિ, ૨ રજોહરણ, ૩-૫ કદપત્રિક ૫-૧૨ પાત્ર ઉપગરણ ૧૩ માત્રક અને ચોલપટ્ત તેમાં એ કપડા સૂત્રાઉ અને એક ઉનનો એ રીતે કદપત્રિક, અને પાત્રાનાં સાત ઉપગરણો-પાત્રાં, ઝોળી, પાત્ર સ્થાપન, પાત્ર કેસરીયા (પાત્રાં પ્રમાર્જવાનું વસ્ત્ર) પડલાં, રજસ્રાણ (અંતર પટ્ટ) અને ગુચ્છા એ ૧૪ ઉપગરણો જાણવા. એ ઉપગરણોના ધારક, એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો. (૧૬)

હવે ગ્રંથકાર સોળમી ગુરૂગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

વારસમેયમિ તૈવે, ભિક્ષૂર્પૃષ્ઠિમાસુ માર્વણાસું ચ ।

નિષ્ઠં ચ ડજ્જમંતો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૧૭ ॥

બાર પ્રકારના તપ, ૧૨ પ્રકારની ભિક્ષુ પ્રતિમા (પડિમા) અને બાર પ્રકારની ભાવનાનું સેવન કરવા સાવધાન એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂ જયવંતા વર્તો. (૧૭)

ભાવાર્થ—અનશનાદિક છ પ્રકારનો બ્રાહ્મતપ અને પ્રાયશ્ચિત વિનયાદિ છ પ્રકારનો અભ્યંતર તપ કરવા સદા ઉજમાળ. ભિક્ષુ પ્રતિમા (૧૨) કંઈક ન્યૂન દશ પૂર્વધર, જે દ્રઢ સંઘયણ, ધૈર્ય અને સત્વશાલી હોય તેજ ગુરૂની આજ્ઞા પામી, હરીરની સાવ મમતા તથા પહેલી પડિમા એક માસની એમ અનુક્રમે સાત માસની સાતમી પડિમા આદરી જનકકંપીની પેરે જશ્નમાંથી નીકળી પ્રતિબંધ રહિત

૨૦

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

વિચરે પછી ૮-૯-૧૦ મી પડિમાઓ સાત સાત દિવસની પાણી રહિત, ચોથ ચોથ ભક્તની ઉપર પારણે આયંજિલ કરી રાત્રે કાઉ-સ્સગ બ્યાને અડગ રહી દેવાદિકૃત ઘોર ઉપસર્ગને સહે, ૧૧ મી એક અહોરાત્રીની જળ રહિત છઠ્ઠ કરીને અને ૧૨ મી એક રાત્રિની અ-કૃમ કરીને કાઉસ્સગ મુદ્રાએ રહે; તેમાં સિદ્ધસિદ્ધા ઉપર અનિમેષ દ્રષ્ટિ સ્થાપીને રહેતાં અવધિ, મનઃ પર્યવ કે કેવળજ્ઞાન ઉપજે તે તથા અનિત્યતાદિક ૧૨ ભાવના (વિસ્તાર માટે જુઓ શાંત સુધારસ) નું સેવન કરવા સદા સાવધાન એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો ! (૧૭)

હવે ગ્રંથકાર સત્તરમી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

ચંદ્રગુણેઠાણનિરુણો, ચંદ્રસપડિર્લેખમુહગુણકલિઓ ।

અદ્વસુહુમોર્વણસી, છત્તીસ ગુણો ગુરુ જયત ॥ ૧૮ ॥

ચૌદ ગુણસ્થાનકમાં નિપુણ, ચૌદ પ્રતિરૂપ પ્રમુખ-ગુણથી ભરેલા અને આઠ સૂક્ષ્મ (જીવરક્ષા) ના ઉપદેશક એવા ૩૬ ગુણ યુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો ! ૧૮

ભાવાર્થ—મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન પ્રમુખ ૧૪ ગુણસ્થાનકનું સવિસ્તર સ્વરૂપ ગુણસ્થાનક કુમારોહ અને કર્મગ્રંથાદિકથી બાણવા યોગ્ય છે, તેમાં નિપુણ; પ્રતિરૂપાદિ ગુણો-૧ આદર્શ જીવનમાળા (જેને જોતાંજ ગૌતમાદિ ગુરુ સાંભરે એવા સ્વરૂપવંત તે પ્રતિરૂપ) ૨ સૂર્યની જેવા તેજસ્વી-પ્રતાપવંત, ૩ અદ્વિતીય જ્ઞાનવાન, ૪ મધુર ભાષી, ૫ ગંભીર, ૬ ધૈર્યવાન, ૭ ઉપદેશદાન દેવા ઉજમાળ, ૮ જેમને નિવેદિત કરેલી ગુહ્ય વાત હોઠ બહાર બીય નહિ એવા અપરિશ્રાવી, ૯ સૌમ્ય-શીતળ સ્વભાવી, ૧૦ ગંધ છ દિત માટે સંગ્રહશીલ, ૧૧ દ્રવ્યાદિક ચતુર્વિધ અભિગ્રહધારી, ૧૨ અનાત્મપ્રશંસી (આત્મસ્લાધા રહિત), ૧૩ અચપલ-સ્થિરતાવંત અને ૧૪-પ્રશાન્ત-વૈરાગ્યભીના હૃદયવાળા. એ ૧૪ ગુણવડે અલંકૃત તથા

આઠ સૂક્ષ્મ-૧ ઓસહિમપ્રમુખરનેહ સૂક્ષ્મ, ૨ પંચવર્ણપુષ્પ સૂક્ષ્મ, ૩ કુંચુપ્રમુખપ્રાણ સૂક્ષ્મ, ૪ ઉત્તિંગ સૂક્ષ્મ, ૫ પણુગ સૂક્ષ્મ, ૬ બીજ સૂક્ષ્મ, ૭ હરિત સૂક્ષ્મ અને ૮ અંડ સૂક્ષ્મ એ આઠ સૂક્ષ્મ (જીવરક્ષા) ના ઉપદેશક એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂશ્રી જયવંતા વર્તો ! (૧૮)

અષ્ટસૂક્ષ્મનો અધિક વિસ્તાર કલ્પસૂત્ર મધ્યે સાધુસામા-ચારીમાંથી જોવો.

હવે ત્રંચકાર અઢારમી ગુરૂગુણછત્રીશી વર્ણવે છે.

પંચદસજોગસંજ્ઞા-કહણેણ તિગારવાણ ચાણ્ણ ।

સંજ્ઞાતિગવજ્જણેણં, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત્ ॥ ૧૯ ॥

૧૫ યોગ અને ૧૫ સંજ્ઞા સંબંધી ઉપદેશવડે, ત્રણ ગારવના ત્યાગવડે અને ત્રણ શલ્ય તજવાવડે છત્રીશ ગુણ યુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૧૯

સાવાર્થ—સત્ય, અસત્ય, મિશ્ર અને વ્યવહાર (અસત્યા-મૃષા) મન તથા વચનયોગ-૧ દેહ માત્ર વ્યાપક જીવ સદસદ રૂપ છે, ઇત્યાદિક યથાસ્થિત વસ્તુ ચિન્તવનરૂપ સત્ય મન અને જલ્પનરૂપ સત્ય વચન; ૨ તેથી વિપરીત ચિન્તવન અને જલ્પન અસત્ય મન અને વચન; ૩ આંખાદિ અનેક પ્રકારનાં વૃક્ષવાળા વનને આંખાનું જ વન માનવું ને કહેવું તે મિશ્ર મન અને વચન; તથા આમંત્રણ, આજ્ઞા, ઉપદેશચિન્તન અને કથનરૂપ મન અને વચન (જેમ-હે દેવદત્ત ! ઘડો લાવ, ધર્મ કર ઇત્યાદિ,) અસત્યામૃષા-વ્યવહાર મન અને વચનયોગ સમજવા. વળી ઔદારિક, ઔદારિક મિશ્ર, વૈક્રિય, વૈક્રિય મિશ્ર, આહારક, આહારક મિશ્ર, અને કાર્મણ એ સાત પ્રકારના કાયયોગ એ રીતે ૧૫ યોગ કહ્યા. ૧૫ સંજ્ઞા-આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ ચાર. સંજ્ઞા; કોષાદિક ચાર કષાય, ઓધ અને લોકસંજ્ઞા યુક્ત દસ સંજ્ઞા તથા સુખ, દુઃખ, મોહ, દુઃખા અને શોકયુક્ત ૧૫ સંજ્ઞા જાણવી. તેમાં જળાદિ આહાર

૨૨

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

ગ્રહણ કરનાર તુલ્ય-વૃક્ષાદિકની પેરે આહાર સંજ્ઞા ૧, લય મોહની-
 યના ઉદયથી લજ્જાભણી વેલની પેરે લય સંજ્ઞા ૨, વેદ મોહનીયના
 ઉદયથી ચમ્પક, તિલક અને અશોકવૃક્ષની પેરે મૈથુન સંજ્ઞા ૩, લોભ
 મોહનીયના ઉદયથી તંતુઓવડે વાડ સાથે વીંટાતી વેલની પેરે અથવા
 નિધાનને મૂળવડે આચ્છાદિત કરતા વૃક્ષની પેરે પરિગ્રહ સંજ્ઞા ૪,
 ક્રોધના ઉદયથી કૂવામાંથી આક્રોશક ભણી દોડનારા પારાની પેરે ક્રોધ
 સંજ્ઞા ૫, માનના ઉદયથી હુંકારા મૂકતા કોકનદકન્દાદિકની પેરે મા-
 ન સંજ્ઞા ૬, માયાના ઉદયથી પાંદડાવડે ફળને ઢાંકતી ચીલકાની
 વેલની પેરે માયા સંજ્ઞા ૭, લોભના ઉદયથી નિધાનને પ્રેરોહવડે
 વીંટતા ખિલ્લ અને પલાશવૃક્ષની પેરે લોભ સંજ્ઞા ૮, ચાલતા માર્ગને
 મૂકી વાડ ઉપર ચઢતી લતાની પેરે જ્ઞાનઉપયોગરૂપ ઓષસંજ્ઞા ૯,
 સૂર્યોદયથી વિકાસ પામતા-ખીલતા કમળની પેરે દર્શનઉપયોગરૂપ
 લોકસંજ્ઞા ૧૦, શાતા અને અશાતારૂપ સુખ-દુઃખ સંજ્ઞા સર્વ જીવ
 પ્રસિદ્ધ છે ૧૧-૧૨, સૂર્ય સન્સુખ હસ્ત યોજી રહેનારી ઔષધીની
 પેરે મિથ્યાદર્શનરૂપ મોહ સંજ્ઞા ૧૩, અશુચિ સ્પર્શથી ઢે દ્રષ્ટિદોષથી
 મ્લાનિ પામતી તથાપ્રકારની વેલીની પેરે વિપ્લુતિરૂપ વિચિકિત્સા
 (દુગંધા) સંજ્ઞા ૧૪, અને શોકમોહનીયના ઉદયથી આંસુ પાડતી
 રૂદન્તી વેલીની પેરે શોક સંજ્ઞા. એ રીતે ૧૫ સંજ્ઞા શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
 છે. રસગારવ, ઋદ્ધિ ગારવ અને શાતા ગારવ એ ત્રણ ગારવ તથા
 માયા શલ્ય, નિદાન શલ્ય અને મિથ્યાદર્શન શલ્ય એ ત્રણ શલ્યનું
 સવિસ્તર ખ્યાન ઉપદેશમાળા થકી અવધારવું, એ સર્વ દોષથી
 રહિત એવા ૩૬ ગુણ:યુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો ! (૧૯)

હવે ગ્રંથકાર યોગણીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

સોલસસોલસઝગર્મ—ઝર્પાયણદોસવિરહિયાહારો ।

ચઢવિહભિર્ગોહનિરઝો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયઢ ॥ ૨૦ ॥

સોળ સોળ ઉદગમ અને ઉત્પાદના દોષ રહિત

આહાર લેનારા, અને ચાર પ્રકારના અભિગ્રહ કરવામાં ઉજમાળ એવા છત્રીશ ગુણવડે યુક્ત ગુરૂ મહારાજ જય-વંતા: વર્તો. ૨૦

ભાવાર્થ—ઉદ્દગમ દોષો-૧ આધાકર્મ, ૨ ઔદેશિક, ૩ પૂતિકર્મ ૪ મિશ્રજાત, ૫ સ્થાપના, ૬ પ્રાભૃતિકા, ૭ પ્રાદુષ્કરણ ૮ ક્રીત, ૯ પ્રામિત્ય, ૧૦ પરાવર્તિત, ૧૧ અભ્યાઆહૂત, ૧૨ ઉદ્દભિન્ન, ૧૩ માલાપહૂત, ૧૪ આચ્છેદ, ૧૫ અનિસૃષ્ટ, અને ૧૬ અધ્યવપૂરક એ ૧૬ ઉદ્દગમ દોષ કહ્યા છે. તેમાં સાધુ માટે સંકલ્પીને કરેલ આહારાદિક આધાકર્મિક, સાધુનેજ ઉદ્દેશી કરેલ ઔદેશિક, ઉક્તદોષ સંગથી શુદ્ધ આહારાદિ પણ અશુદ્ધ થાય તે પૂતિકર્મ, પોતાના માટે તથા સાધુ માટે સાથે મેળવી કરેલ મિશ્ર, સાધુ અર્થે સ્થાપી મૂકેલ તે લેતાં સ્થાપના, સ્વનિમિત્ત છતાં સાધુઓને આવવાના કે જવાના જાણીને આગળ કે પાછળ તદર્થે આરંભ કરવો તે પ્રાભૃતિકા, અંધારામાં રહેલી વસ્તુ સાધુમાટે દીપાદિકવડે જોઈ કાઢવી અથવા બાહર પ્રકાશમાં આણવી તે પ્રાદુષ્કરણ, પોતાના કે પારકા મૂલ્યવડે વેચાતી લીધેલ ક્રીત, ઉચ્છીતું માંગી લાવી જહસ્થ આપે તે પ્રામિત્ય, ફેર બદલ કરીને આપે તે પરાવર્તિત, ગ્રામાન્ત-સ્થી કે ઘરમાંથી સાધુ નિમિત્તે સામું આણેલું અભ્યાહૂત, ખંધ કરેલ કોઈ વિગેરેનું મોં સાધુ માટે ઉઘાડીને ઘી વિગેરે આપે તે ઉદ્દભિન્ન, હાથ ન પહોંચે એવી વસ્તુ માળાદિકથી ઉતારી આપે તે માલાપહૂત, કોઈ પાસેથી ખુચી લઈ આપે તે આચ્છેદ, સાધારણ વસ્તુ બીજા બધાની સંમતિ વગર આપે તે અનિસૃષ્ટ, અને પોતાના માટે રસોઈ કરાતી હોય તેમાં સાધુ નિમિત્તે ઉમેરી નાંખવું તે અધ્યવપૂરક દોષ. એ રીતે ૧૬ ઉદ્દગમ દોષ વર્ણવ્યા. હવે ઉત્પાદના દોષ વર્ણવે છે. આહાર માટે જહસ્થના બાળકોને ખોળામાં રાખી રમાડવાં તે ધાત્રીદોષ, સદેશો લઈ જવા લાવવા તે દુતિ દોષ, ભવિષ્ય ફળ-લાભ હાનિ ભાખતાં નિમિત્ત દોષ, જહસ્થ પાસે સ્વ-જાતિ પ્રમુખ પ્રકાશતાં આજીવના દોષ, જે દાતા જેનો ભક્ત હોય

૨૪

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

તેની પાસે પોતે પણ તેનોજ લકત છે એમ કહેતાં વનીપકટોષ.
આહાર માટે ઔષધ ઉપચાર બતાવતાં ચિકિત્સા દોષ, કંઈપણ
ડર બતાવવાથી મળે તે કોપપિણ્ડ, પ્રશંસા કે અપમાન પામી
દાતાને અભિમાને ચઢાવી જે પ્રાપ્ત થાય તે માનપિંડ, અધિક
ઈચ્છાથી માયાવશ થઈ મેળવાય તે માયાપિંડ, કોઈપણ વસ્તુની
ગૃહિથી અતિ ઘણું ફરતાં લોભપિંડ, દાન લીધા પછીકે પહેલાં દાતાના
વખાણ કરતાં સંસ્તવદોષ, આહાર અર્થે સ્ત્રી દેવતા અધિષ્ઠિત
પ્રભાવવાળા વર્ણ આમ્નાયને પ્રયુજતાં વિદ્યાપિંડ, દેવાધિષ્ઠિત
અને પાઠ સિદ્ધ એવા પ્રભાવવાળા વર્ણ આમ્નાયને પ્રયુજતાં મંત્ર-
પિંડ, દોષ, અદર્શીકરણ માટે નયન અંજનાદિક કરતા ચૂર્ણપિંડ,
સૌભાગ્ય દૌર્ભાગ્ય ફળદાયી પાદલેપાદિક યોગને પ્રયુજતા યોગપિંડ,
અને વશીકરણાદિ કરતાં મૂળકર્મ, એ સોળ ઉત્પાદના દોષોથી જે
મુક્ત રહે તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારના અભિ-
ગ્રહ (શ્રી વીર પ્રભુની પેરે) જે ધારતા હોય તે ૩૬ ગુણયુક્ત
ગુરુ જયવંતા વર્તો.

હવે ગ્રંથકાર વીશમી છત્રીશી વર્ણવે છે.

સોલસવર્ણવિહિન્ન, સતરસવિહસંજર્મમિ ઉજ્જુત્તો ।

તિવિરાહૈણાવિરહિન્નો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૨૧ ॥

સોળ વચનના જાણુ, સત્તર પ્રકારના સંયમમાં ઉજ-
માળ અને ત્રણ પ્રકારની વિરાધના મુક્ત એવા ૩૬ ગુણ
યુક્ત ગુરુશ્રી જયવંતા વર્તો. ૨૧

ભાવાર્થ—જૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણ કાળ, એક,
દ્વિ અને બહુ એ ત્રણ વચન, સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસક એ ત્રણ
લિંગ, પરોક્ષ એ (દેવદત્ત) પ્રત્યક્ષ આ (દેવદત્ત), ઉપનીત
ઉપનીત વચન (આ ઉદાર અને ઋદ્ધિવાન (પુરૂષ), ઉપનીત
અપનીત વચન (આ ઋદ્ધિવંત પણ કૃપણ) અપનીત ઉપનીત

વચન (આ દરિદ્ર પશુ ઉદાર), અપનીત અપનીત (આ દરિદ્ર અને કૃપણ) અથવા (૧ સુરૂપ અને સુશીલ સ્ત્રી, ૨ સુરૂપ અને કુશીલ, ૩ કુરૂપ અને સુશીલ તથા ૪ કુરૂપ અને કુશીલ સ્ત્રી) એ ચાર ઉદાહરણો પશુ ધટી શકે છે) અને જ્ઞાનવિરાધના, દર્શનવિરાધના તથા ચારિત્ર વિરાધના એ ત્રણ વિરાધનાથી મુક્ત એવા છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરૂ જયવંતા વર્તો. ૨૧

હવે ત્રંથકાર એકવીશમી છત્રીશી વર્ણવે છે.

નરાદિક્ષદોર્સં અદ્વા-રસેવ અદ્વાર પૈવઠાણાં.

દૂરેણ પરિહરંતો, છત્તીસગુણો ગુરૂ જયત્ ॥ ૨૨ ॥

અદાર પુરૂષ દીક્ષા દોષને તથા અદાર પાપસ્થાનકોને દૂરથી પરિહરતા એવા છત્રીશ ગુણોયુક્ત શ્રી ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૨૨.

ભાવાર્થ:—પુરૂષ દીક્ષા દોષો—(સાત આઠ વર્ષનો) બાળ, વૃદ્ધ, નપુંસક, (પુરૂષ સ્ત્રી ઉભયની વિષયાભિલાષાવાળો), કલીબ (અત્યંત કાયર, પુરૂષાર્થ રહિત), જડ, વ્યાધિત (ભગન્દર, અતિસારાદિ રોગગ્રસ્ત), સ્તેન (ચોર), રાજઅપકારી (રાજદ્રોહી) ઉન્મત્ત (ભૂતગૃહીત), અદર્શન (કાણો આંધળો અથવા સ્ત્યાનર્ધિ નિદ્રાવાન), દાસ-દાસ પુત્ર, દુષ્ટ (વિષય-કષાય દુષ્ટ), મૂઢ (મૂર્ખ અથવા બ્યામૂઢ), ઋણાર્ત (કરજવાન), બુંગિત (જાતિ, કર્મ અને શરીરાદિ વડે દૂષિત હોય તે), ઉપસ્થિત* (ભોગલાહિક), ભૂતક (વૃત્તિ કિંકર), શિષ્ય નિષ્કેટક (માતૃપિતાદિક વડીલ પ્રમુખની સંમતિ વગર ભગાડીને દીક્ષા દેવાય તે) ઉક્ત ૧૮ પુરૂષ દીક્ષા દોષ સમજવા. તે તથા પ્રાણુતિપાત, મૃષાવાદાદિ ૧૮ પાપસ્થાનકોને દૂરથી પરિહરતા એ રીતે છત્રીશ ગુણવડે અલંકૃત ગુરૂમહારાજ સદા જયવંતા વર્તો ! ૨૨.

૨૬

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

હવે ત્રંથકાર બાવીશમી છત્રીશી વર્ણવે છે.

સીલંગસર્હસ્સાણં, ધારંતો તહ ય બંમમેયાણં ।

અદ્ધારસગમુર્યારં, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૨૩ ॥

૧૮ હજાર શીલાંગને તથા ૧૮ પ્રકારના ઉદાર શીલાને ધારણ કરતા એવા છત્રીશ ગુણુવડે સુશોભિત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો! ૨૩.

ભાવાર્થ:—પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોને તથા અજીવને જીવબુદ્ધિથી મન વચન કાયાવડે હજી નહિ, હજીવા નહિ તેમજ હજીતા પ્રત્યે અનુમોદે નહિ એ રીતે પાંચ ઇન્દ્રિયોને કાળુમાં રાખતાં, આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિશ્વરૂપ ચાર સંજ્ઞાથી નહિ દોરાતાં, ક્ષમાદિક દશ પ્રકારનો શ્રમભુધર્મ પાળતાં ૧૮ હજાર શીલાંગ થાય છે. વળી દિવ્ય (વૈકિય) અને ઔદારિક વિષયલોગ મન વચન કાયાથી લોગવે નહિ, લોગવાવે નહિ, તેમજ લોગવનારને અનુમોદે નહિ એ રીતે ૧૮ પ્રકારના ઉદાર શીલાને જે સારી રીતે ધારણ કરે તે છત્રીશ ગુરુગુણુવડે વિભૂષિત ગુરુમહારાજ સદાય જયવંતા વર્તો! ૨૩.

હવે ત્રંથકાર ત્રેવીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

ઉત્સગ્ગદોસગુર્ણવી-સવજ્જઞ્ઞો સત્તરંભેયમરણવિહિં ।

ભવિયજણે પયહંતો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૨૪ ॥

ઓગણીશ ઉત્સર્ગ (કાઉસ્સગ્ગ) દોષોને વર્જતા અને સત્તર પ્રકારની મરણુવિધિ લગ્ય જનોને સમજાવતા એવા ૩૬ ગુણુયુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો! ૨૪

ભાવાર્થ:—કાઉસ્સગ્ગ ના ૧૮ દોષો-ઘોડાની જેમ પહોળા પગ રાખીને લતાની જેમ કમ્પતો, થાંભલે કે ભીંતે ઓઠીંગણુ દબને, માલે મસ્તક ટેકાવીને, ગાડાની ઉધની પેરે અંશુકા કે પાની મેળ-

વીને, નમ્ર લીલડીની જેમ ગુહ્ય સ્થળે હાથ રાખીને, કેલીની જેમ પગ પહોળા કે સાંકડા કરીને, ચોકડાની જેમ રજોહરણ ઝાલીને, ન્હાની વહુની જેમ મસ્તક નમાવીને, ઢાંચણ હેઠે વસ્ત્ર લટકતું રાખીને, ડાંસ મચ્છર કરડે નહિ તે માટે અથવા અજ્ઞાનતાથી સાધ્વીની પેરે છાતી ઢાંકીને, આલાવા ગણવા માટે આંગળી કે ભવાંને ચલાવતો, કાગડાની જેમ આંખના ગોળા ફેરવતો, કોઠાંની જેમ વસ્ત્રને સંકોચી-સંકેલી રાખતો, ચક્ષુ વળગેલ (વળગાડ) ની જેમ મસ્તક કંપાવતો, મૂંગાની જેમ હૂહૂ કરતો, દારૂ પીધાની જેમ બડબડતો, અને વાનરની જેમ આમતેમ જોતો તથા હોઠ હલાવતો કાઉસસગ કરે તે ૧૮ દોષ કહ્યા. ઉક્ત દોષોને ગુરૂમહારાજ વર્જતા હોય. વળી ૧૭ પ્રકારનાં મરણ-૧ સમયે સમયે આવખાનાં દલીયાં તૂટે તે આવીચી મરણ, ૨ જેટલાં આવખાનાં દળીયાં એક વાર અનુભવી અનુભવી છોડ્યાં તે અવધિ મરણ, ૩ એ અનુભવ્યા વગર જ મરે તે અન્તિક મરણ, ૪ સંયમ યોગ બ્રહ્મ (?) ને બલાકામરણ, ૫ ઈન્દ્રિય-અર્થ (વિષય) માં અંધને વશાત્ મરણ, ૬ પ્રાયશ્ચિત્તહીનને સશલ્ય મરણ, ૭ સંખ્યાતા વર્ષના આવખાવાળા તિર્યચો અને મનુષ્યો તથા દેવતાઓ અને નારકો વગર બાકીના કેટલાકને તદ્ભવ મરણ, ૮ વિરતિરહિતને બાલ મરણ, ૯ વિરતિવંતને વિરત મરણ, ૧૦ દેશ વિરતિવંતને મિશ્ર મરણ, ૧૧ ચાર જ્ઞાનવંત (મનઃપર્યવ) સુધી છદ્મસ્ય મરણ, ૧૨ કેવળજ્ઞાનીઓને કેવળી મરણ, ૧૩ શ્રદ્ધાદિક-વડે ભક્ષણ થકી ગાર્ધપૃષ્ઠ મરણ, ૧૪ ઉંચે બાંધી લટકાવા વડે વૈહાનસ્ય મરણ, ૧૫ સર્વ આહારત્યાગથી, નિઃસંગ પણ પ્રતિકર્મણ સહિતને ભક્તપરિજ્ઞા મરણ, ૧૬ તેજ પ્રતિકર્મણ રહિતને ઇંગિત મરણ, અને ૧૭ છેદેલા વૃક્ષની પેરે નિશ્ચળ રહેલને પાદયોગમ મરણ, એ રીતે ૧૭ પ્રકારનાં મરણ કહ્યાં તે સર્વમાં છેલ્લાં ત્રણ મરણ ઉત્તમ છે. અગ્નિ પ્રમુખ ઉપદાત વડે વિવેકવંતે મરણ ન કરવું. એ સર્વ વિધિને સારી રીતે સમજાવનાર એવા ૩૬ ગુણ્યુક્ત ગુરૂ જયવંતા વર્તો. (૨૪)

હવે ત્રથકાર ચોવીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વખાણે છે.

વીસમસર્માંહિઠાણે, દસેસંણા પંચ ગાસેદોસે ચ ।

મિચ્છત્તં ચ ચયંતો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૨૫ ॥

વીસ અસમાધિ સ્થાન, દશ એષણાદોષ, પાંચ આશેષણા (માંડલી) દોષ અને મિથ્યાત્વ દોષને તજતા એવા ૩૬ ગુણુચુકત ગુરૂશ્રી જયવંતા વર્તો. ૨૫

ભાવાર્થ—વીશ અસમાધિ સ્થાન-૧ દ્રુતદ્રુતચારી (અતિ ઉતાવળો ચાલનાર), ૨ અપ્રમાર્જિત સ્થાયી (પૂંન્યા પ્રમાર્જ્યા વગર રહેનાર) ૩ દુષ્પ્રમાર્જિત સ્થાયી (અસ્તવ્યસ્ત પુંન્યા પ્રમાર્જના કરી રહેનાર), ૪ રિકત વસતિ સેવી, ૫ અતિરિકત (અધિક) શયનાદિ સેવી, ૬ રત્નાધિક પરિભાષી, ૭ સ્થવિરોપધાતી, ૮ ભૂતોપધાતી ૯ સંજલનોપધાતી ૧૦ (અતી) દીર્ઘ કોષી, ૧૧ પરાહુમુખ અવર્ણવાદી (Bach-Biter) ૧૨ વારંવાર ‘ તું ચોર છે ’ ઇત્યાદિ વદનાર, ૧૩ ઉપશાન્ત થયેલ કલેશને ઉઠીરી ઉભો કરનાર, ૧૪ અકાલ સ્વાધ્યાયકારી, ૧૫ રજેશુકિત હસ્ત ચરણ ચુકત, ૧૬ રાત્રે ઉંચે શબ્દ બોલનાર, ૧૭ કલહકારી, ૧૮ ગચ્છલેહકારી ખટપટ પેદા કરનાર, ૧૯ સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી ખાખા કરનાર અને ૨૦ નિર્દોષ આહારાદિક ગવેષવામાં ઉપયોગ શૂન્ય એ સઘળાં અસમાધિસ્થાન કહ્યા. તેમજ વળી દશ એષણાદોષો-૧ શુદ્ધ હોય તેમ છતાં અશુદ્ધ છે એવી શંકાવાળું શંકિત અકલ્પ્ય લેખાય, ૨ સચિત્ત વસ્તુ અથવા શાસ્ત્રાજ્ઞા વિરુદ્ધ વસ્તુથી ખરડેલું હોય તે મૃક્ષિત, ૩ સચિત્ત પૃથ્વી પ્રમુખ ઉપર સ્થાપેલ હોય તે નિક્ષિપ્ત, ૪ સચિત્ત કૂળ પ્રમુખ વડે ઢાંકેલ હોય તે પિહિત, ૫ અયોગ્ય સચિત્તાદિકમાં થઈને જે આપે તે સંહૃત ૬ ગર્ભિણી નાના બચ્ચાવાળી, આરંભ પ્રવૃત્ત અપંગ, અંધ ઉન્મત્તાદિ જે દે તે દાયક દોષ, યોગ્ય અયોગ્યને એકઠું કરી આપે તે મિશ્ર, ૮ કાચું અચિત્ત નહિ થયેલું અથવા ભાવ વગરનું આપે તે અપરિણત, ૯ દહીં પ્રમુખ લેપ કૃત ખરડેલા હાથ તથા

ભાજન વડે અને બચેલા દ્રવ્ય વડે લેપાયેલ આપે તે ક્ષિપ્ત, તથા જે દેતાં ઢાળાય તે છર્દિત એ દશએષણા દોષ, પાંચ માંડલી (ગ્રાસ-એષણા) દોષ-૧ રસલોહપતાથી દૂધ સાકર મેળવી વાપરવા તે સ્થોજન, ૨ પ્રમાણથી અધિક વાપરવું તે અપ્રમાણ, ૩ ઇષ્ટ-અનુકૂળ હોઈને રાગ સહિત તેને પ્રશંસવું તે ઇગાલ, ૪ અનિષ્ટ-પ્રતિકૂળ હોવાથી ક્ષેપ સહિત તેની નિંદા કરવી તે ધૂમ, ૫ ક્ષુધા વેદનાદિ છ કારણ વગર વાપરવું તે અકારણ દોષ એ રીતે ગ્રાસેષણા યા માંડલીના પાંચ દોષ કહ્યા. તેમજ અદેવમાં દેવબુદ્ધિ, અશુદ્ધમાં શુદ્ધ-બુદ્ધિ અધર્મમાં ધર્મબુદ્ધિ (અને દેવમાં અદેવબુદ્ધિ, શુદ્ધમાં અશુદ્ધ-બુદ્ધિ તથા ધર્મમાં અધર્મબુદ્ધિ) એ પરમ રોગ-અધકાર-શત્રુ-વિષરૂપ મીથ્યાત્વદોષ બાણવો. એ રીતે કહેલા સમસ્ત દોષોને તજતા એવા ૩૬ ગુણયુક્ત શુદ્ધ જ્યવંતા વર્તો ! ૨૫.

હવે ગ્રંથકાર પચીશમી છત્રીશી વર્ણવે છે.

इगवीससर्वलंचाया, सिक्खासीर्लैस्स पनरठाणाणं ।

अंगीकरणेण सया, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥ २६ ॥

એકવીશ શબ્દભક્તિ સ્થાનનો ત્યાગ કરવા વડે અને શિક્ષાશીલના પત્તર સ્થાન આદરવા વડે ૩૬ ગુણયુક્ત શુદ્ધ મહારાજ જ્યવંતા વર્તો. ૨૬.

ભાવાર્થ:—શબ્દભક્તિ સ્થાન-એક વર્ષમાં આકુટીવડે (જલાશય-નદી પ્રમુખ) ઉતરવા રૂપ દશ લેપ કરનાર સાધુને પ્રથમ શબ્દ સ્થાન, એકમાસમાં ત્રણ લેપ કરનાર (સાધુ) ને બીજું, (અનાકુટી વડે) વધ કરનારને ત્રીજું, અસત્ય બોલનારને ચોથું, અદત્ત લેનારને પાંચમું, મૈથુન સેવનારને છઠું, રાત્રે ખાનારને સાતમું, આધારકર્મિક ખાનારને આઠમું, રાજપિંડ ખાનારને નવમું, વેચાતું આણેલું લેનારને દશમું, ઉચ્છ્રીતું આણેલું લેનારને અગીયારમું, સામું આણેલું લેનારને બારમું, બીજા પાસેથી ખુચી લીધેલું

ગ્રહણ કરનારને તેરમું, વારંવાર મોકળાશ (અસંવર) અને અનિ-
યમ (અપ્રત્યાખ્યાન) સેવનારને ચૌદમું, કંદ પ્રમુખ ખાનારને
પન્નરમું, જળ ભીનાં હાથ થકી ગ્રહણ કરનારને સોળમું, સચિત્ત
શિલાપટ્ટ (પથ્થર) અને ઘુણવાળા (પોલા) કાષ્ટ ઉપર ઉભનારને
સત્તરમું, અનાચ્છાદિત (ખુલ્લી) ભૂમિ ઉપર બેસનારને અઠારમું,
જળ ભીનું કે રજગુંડિત શરીર છતાં ભોજન કરનારને ઓગણીશમું,
છ માસની અંદર એક ગરુડ-સમુદાયમાંથી અન્યગરુડ-સમુદાયમાં
જનારને વીશમું, અને હસ્તકર્મ તથા અનંગકીડા કરનારને એક-
વીશમું શબલ સ્થાનઃજણવું. એ એકવીશ શબલતા સ્થાન કલ્યાં.
તેનાથી ગુરુશ્રી દૂર રહેનાર હોય તથા શિક્ષાશીલનાં પન્નર સ્થાન
—અચપલ, અમાયી, અકૌતકી, સ્વાત્મ નિંદક, પ્રપંચ રહિત,
મૈત્રી ભાવિત, શ્રુત મદ રહિત, ન પાપ-પરિક્ષેપી, ન મિત્રે કોપન-
શીલ, કલહ ડમર રહિત, પ્રતિસંદીન (સુનિગૃહીત) અને સુવિનીત
પ્રમુખ પંનર સ્થાનો વડે શિક્ષાશીલ લેખાય છે. તેમાં આદરવંત
એવા છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૨૬.

હવે ગ્રંથકાર ૨૬ મી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

નાવીસપરીસેહિયાસણેણ ચાણેણ ચર્ચેદસણં ચ ।

અભિંમતરંગંથાણં, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૨૭ ॥

બાવીશ પરીપહ સહન કરવા વડે અને ચઉદ અભ્ય-
ન્તર ગ્રંથ (પરિગ્રહ) નો ત્યાગ કરવા વડે ૩૬ ગુણયુક્ત
ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૨૭.

ભાવાર્થ:—ક્રુધા, તૃષ્ણા, શીત, ઉષ્ણ, દંશ, અચેલ, સ્ત્રી,
ચર્યા પ્રમુખ બાવીશ પરીસહોને જાંતનારા અને પુરુષ, સ્ત્રી, નપુસંક
વેદોદયરૂપ ત્રણવેદ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુઃખા રૂપ
હાસ્ય પટ્ટકે, મિથ્યાત્વ તથા ચાર કષાય એ ચૌદ પ્રકારનો અભ્યં-

તર ગ્રંથ કહ્યો છે તેનો ત્યાગ કરનારા એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૨૭.

હવે છવીશમી ગુરૂગુણ છત્રીશી ગ્રંથકાર વખાણે છે.

પણવેઈયાવિસુદ્ધં, છદોર્સવિમુક્ત પંચવીસવિહં ।

પહિલેર્હેણં કુણંતો, છત્તીસગુણો ગુરૂ જયત ॥ ૨૮ ॥

પાંચવિધ વેદિકા વિશુદ્ધ તથા ૫૬ દોષ વર્જિત પચવીશ પ્રકારની પ્રતિલેખના કરતા એવા છત્રીશ ગુરૂગુણયુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૨૮.

ભાવાર્થ:—પગ પ્રસારી (પહોળા કરી), ઠીંચણની બહાર હાથ રાખી ઇત્યાદિ પાંચ વેદિકાદોષને ટાળી, પ્રસ્ફેટન (વસ્ત્રને ખુબ અફાળવા-ફટાકા મારવા), વ્યાક્ષિપ્તતા અને નચાવણું પ્રમુખ છ દોષ તથા, ૧ દ્રષ્ટિ પ્રતિલેખના, ૬ ઊર્ધ્વ પખખોડા અને નવનવ અખખડો અને પ્રમાર્જન મળીને ૨૫ પ્રતિલેખના કરે એવી રીતે ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂમહારાજ સદાય જયવંતા વર્તો ! ૨૮.

હવે ગ્રંથકાર અઠ્ઠાવીશમી ગુરૂગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

સત્તાવીસવિહેહિં, અર્ણેંગારગુણેહિં મૂસિયસરીરો ।

નવકોઢિસુંદ્રગાહી, છત્તીસગુણો ગુરૂ જયત ॥ ૨૯ ॥

સત્તાવીશ પ્રકારે સાધુગુણ વડે ભૂષિત ગાત્ર અને નવકોટિ શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરનારા એવા છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરૂ જયવંતા વર્તો ! ૨૯.

ભાવાર્થ:—પાંચ મહાવ્રત અને રાત્રીલોજનનો સર્વથા ત્યાગ એ છ વ્રત, પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, ભાવકરણ, સત્ય, ક્ષમા (સમતા) વિરાગતા, મન વચન કાયાનો નિરોધ, છ કાયની રક્ષા, સંયમયો-

૩૨

શ્રી ગુરુગુણા.

અમાં ઉપયોગ, વેદના-કષ્ટ સહિષ્ણુતા, અને મરણાન્તિક ઉપસર્ગ અધિસહન એ સાધુ યોગ્ય ૨૭ ગુણોવડે અલંકૃત હોય અને ન હણે, ન હણાવે, હણતાને ન અનુમોદે; ન રાંધે, ન રાંધાવે, રાંધતાને ન અનુમોદે; ન ખરીદે, ન ખરીદાવે, ન ખરીદનારને અનુમોદે એ રીતે નવકોટિ શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરે એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો. ૨૯

હવે પ્રથકાર ઓગણત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વખાણે છે.

અઢવીસલક્ષિપચડણ-પડણો લોણ તહા પયાસંતો ।

અઢવિહપમાવગત્તં, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત્ ॥ ૩૦ ॥

અઠાવીશ લઙ્ગિય પ્રગટ કરવા ઉજમાળ તથા અષ્ટ-વિધ પ્રભાવકતા જગતમાં પ્રકાશતા એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો. ૩૦

ભાવાર્થ—આમોસહી, વિપોસહી, ખેલોસહી, જલ્લોસહી, સંવોસહી, સંલિત્તશ્રોત, અવધિ, ઋણુમતિ, વિપુલમતિ, ચારણ, આસીવિસ, કેવલી, ગણધર, પૂર્વધર, અરિહંત, ચક્રવર્તી, બલદેવ, વાસુદેવ, ક્ષીર-મધુ-વૃતાશ્રવ, કોષ્ઠકબુદ્ધિ, પદાનુસારી, બીજબુદ્ધિ, તેજલેશ્યા, આહારક, શીતલેશ્યા, વૈક્રિય, અક્ષીણ મહા-નસી અને પુલાકલઙ્ગિય એ ૨૮ લઙ્ગિયોનો સવિસ્તર અધિકાર (ગુરુગમ્ય) ટીકાદિકના આધારે જાણવા યોગ્ય છે, તે પ્રગટ કરવા-પ્રાપ્ત કરી લેવા સાવધાન હોય અને ૧ પ્રાવચની, ૨ ધર્મકથી, ૩ વાદી, ૪ નૈમિત્તિક, ૫ તપસ્વી, ૬ વિદ્યા-મંત્રસિદ્ધ, ૭ અંજનયો-ગાદિ સિદ્ધ અને ૮ પ્રધાન કવિ એ આઠ પ્રકારના પ્રભાવક કહેવાય છે, તેવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો ! ૩૦

હવે ગ્રંથકાર ત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે.

અગૂણતીસમેષ, પાવસુષ દૂરઞો વિવજ્જંતો ।

સગવિહસોહિગુણણૂ, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૩૧ ॥

૨૯ પ્રકારના પાપશ્રુતને દૂરથી પરીહરતા અને સાત શોધિગુણોને (સારી રીતે) જાણનારા એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો. ૩૧

ભાવાર્થ—અષ્ટાંગ નિમિત્ત પ્રમુખ ૨૯ પ્રકારના પાપશ્રુતને દૂર તજતા, અને (પ્રાયશ્ચિત્ત યથાર્થ ભાવે લેતાં દેતાં) લઘુતા (કર્મ-હાનિ, નિર્જરા) ૧, નવ નવ સંવેગ શ્રદ્ધાવડે ચિત્તની પ્રસન્નતા ૨, સ્વપર પાપ નિવૃત્તિ ૩, આર્જવશુદ્ધિ-સરળતા ૪, અભિમાનાદિકના ત્યાગથી દુષ્કર કરણ ૫, તીર્થકરોની આજ્ઞાનું પાલન અને ગુરુ-નોનો વિનય ૬, અને નિઃસ્વભાવ એવો સૌંદર્ય પ્રકારના ગુણ માલોચના વડે પ્રાપ્ત થાય છે તેવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ જયવંતા વર્તો. ૩૧

હવે ગ્રંથકાર એકત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વખાણે છે.

મહમોહવંધંઠાણે, તીસં તહ અંતરારિચ્છકં ચ ।

લોષ નિવારયંતો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૩૨ ॥

ત્રીશ મહાભોહબંધ સ્થાનોને તથા છ અંતરંગ શત્રુને નિવારતા એવા છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરુ મહારાજ જગતમાં જયવંતા વર્તો ! ૩૨

ભાવાર્થ—અતિ સંકલિષ્ટ પરિણામવડે પ્રાણીધાતાદિક અનેક

૩૪

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

હુષ્ક* કર્મકરવારૂપ ત્રીશ મહા મોહ બંધ સ્થાનકો આગમમાં કહ્યાં છે તે તથા કામ, ક્રોધ, લોભ, હર્ષ, માન અને મદરૂપ છ પાપ-શત્રુઓને નિવારવા સદાય સાવધાન એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરુ જ્યવંતા વર્તો. ૩૨

હવે ગ્રંથકાર બત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વખાણે છે.

इगहियतीसविहाणं, सिद्धगुणायणं च पंच नाणायणं ।

अणुकित्तणेण सम्मं, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥ ३३ ॥

સિદ્ધ ભગવાનના એકત્રીશ ગુણોને તથા મતિ પ્ર-
મુખ પાંચ જ્ઞાનોને વખાણવા વડે છત્રીશ ગુણ યુક્ત ગુરુ
મહારાજ જ્યવંતા વર્તો ! ૩૩

ભાવાર્થ—સિદ્ધના ૩૧ ગુણો-૧ અશરીર, ૨ અસંગ,
૩ અજન્મા, ૪ ન દીર્ઘ, ન વૃત્ત, ન ત્રસ, ન ચતુરસ્ર, ન પરિમંડલ, ન
કૃષ્ણ-નીલ-રક્ત-હાલિદ્ર (પીત)-શુકલ વર્ણ, ન સુરભિ-હુરભિગંધ,
ન તિક્ત-કટુક-કાપાયિક-આમ્લ-મધુર રસ, ન કર્કશ-મૃદુ-ગુરુ-લઘુ
શીત-ઉષ્ણ-સ્નિગ્ધ-લુક્ષસ્પર્શ, ન સ્ત્રી, ન પુરુષ અને ન નપુંશક
એવા ૩૧ સિદ્ધના ગુણો તથા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃ-
પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન, એ પાંચ જ્ઞાનને (વિસ્તારથી) વખાણતા
એવા છત્રીશ ગુણવડે અલંકૃત ગુરુ મહારાજ સદા જ્યવંતા વર્તો. ૩૩

* પોતે અબહુશ્રુત છતાં હું બહુશ્રુત, અતપસ્વી છતાં તપસ્વી, અપ્રલ-
ચારી છતાં પ્રલચારી છું એમ દાંભિકતા આદરે-માયા મૃષાવાદ સેવે, વારં-
વાર કલેશ કરે, અન્યને સાધુ ધર્મથી ચૂકાવે, સર્વજન-વીતરાગના અવર્ણવાદ
બોલે, આચાર્ય-ઉપાધ્યાયની હેલના-નિંદા-આશાતના કરે-અધર્મિક યોગને
બળી વારંવાર પ્રયુજે, વમેલા કામને ફરી ઇચ્છે વિગેરે.

હવે ગ્રંથકાર તેત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશીનું વર્ણન કરે છે.

તહ વત્તીસાવિહાણં, જીવાણં રક્ષેણાંમિ કયચિત્તો ।

જિયચહવિહોવસગ્ગો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયહ ॥ ૩૪ ॥

અત્રીશ પ્રકારની જીવરક્ષા કરવામાં સાવધાન અને ચાર પ્રકારના ઉપસર્ગને જિતનારા એવા છત્રીશ ગુણ યુક્ત ગુરુ મહારાજ જયવંતા વર્તો. ૩૪

ભાવાર્થ—અત્રીસ પ્રકારે જીવ રક્ષા—પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, સાધારણ વનસ્પતિ એ પાંચે સૂક્ષ્મ અને બાહર મળી દશ, પ્રત્યેક વનસ્પતિ, બેઇન્દ્રિય, ત્રિઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય તથા સંત્રી, અસંત્રી (પંચ ઇન્દ્રિય) મળીને ૧૬ તે બધા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત મળીને ૩૨ ભેદે જીવો જાણવા, તેમની રક્ષા કરવા સદાય સાવધાન રહે; અને ચાર પ્રકારના ઉપસર્ગ—૧ દેવકૃત, ૨ માનવકૃત. ૩ તિર્યચકૃત અને ૪ આત્મસંવેદન (કૃત). તેમાં દેવકૃત અને માનવકૃત ઉપસર્ગ ચાર ચાર પ્રકારે—૧ હાસ્યથી, ૨ રાગથી, ૩ દ્વેષથી અથવા ૪ વિમર્શથી. તિર્યચકૃત ઉપસર્ગ પણ ચાર પ્રકારે—૧ ભયથી, ૨ પ્રદ્વેષથી, ૩ આહાર નિમિત્તે અથવા ૪ પોતાનાં બાળ-સંતાન કે રહેઠાણનું રક્ષણ કરવા માટે. તેમજ આત્મસંવેદન ઉપસર્ગ પણ ચાર પ્રકારે—૧ સંઘટ્ટન (આંખમાં પડેલું કણું ચોળવા વિગેરે)થી, ૨ પ્રપતન (પગ લપસી પડવાથી એકદમ ઘણું વાગી જાય તે)થી, ૩ સ્તમ્ભન (મૂર્છિત થવાથી કે વાયુ યોગે થોડા વખત હાથ પગ થંભાઈ જાય તે)થી, અને લેશન (ગાઠ રોગવડે કોઈ અંગ ભાગ કર્શિત થાય તે)થી ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારે થાય છે. દેવ, માનવ કૃત ઉપસર્ગ પ્રકારાન્તરે પણ કહેલ છે તે સર્વ ઉપસર્ગો સહન કરવામાં નિશ્ચળ રહે એવા છત્રીશ ગુણયુક્ત ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો! ૩૪

૩૬

શ્રી ગુરુગુણમાળા.

હવે ત્રથકાર ચોત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે—

વત્તીસદોસવિરહિય—વંદણદાણે^{૩૩} સ નિચ્છમહિગારી !

વડવિહવિગર્હવિરત્તો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૩૫ ॥

અત્રીશ દોષ રહિત વંદન (કૃતિકર્મ) કરવાને સદાય લાયક અને ચાર પ્રકારની વિકથા રહિત એવા ૩૬ ગુણયુક્તા ગુરુ જયવંતા વર્તો ! ૩૫

ભાવાર્થ—અનાદરપણે, સ્તબ્ધપણે ઈત્યાદિ ૩૨ દોષ રહિતપણે જે સદાય વંદન કરવા યોગ્ય છે (તે દોષોનું સવિસ્તર સ્વરૂપ ભાષ્યત્રય પૈકી ગુરુવંદન ભાષ્યથી જાણવું). તથા સ્ત્રી કથા, ભક્ત (ભોજન)કથા, દેશકથા અને રાજકથા એ ચાર પ્રકારની વિકથાથી વિરક્ત—દૂર રહેનાર એવા છત્રીશ ગુણયુક્તા ગુરુમહારાજ જયવંતા વર્તો ! ૩૫

હવે ત્રથકાર પાંત્રીશમી ગુરુગુણ છત્રીશી વખાણે છે.

તિત્તીસવિહાસાયણે^{૩૩}—વજ્રણજુગ્મો ય વીરિઆચારં ।

તિવિહં અણિગૂહંતો, છત્તીસગુણો ગુરુ જયત ॥ ૩૬ ॥

ગુરુની આગળ ચાલવા પ્રમુખ ૩૩ આશાતના વર્જન યોગ્ય અને ત્રણ પ્રકારે વીચાર્યારને સારી રીતે પાળતા એવા ૩૬ ગુણયુક્તા ગુરુ જયવંતા વર્તો ! ૩૬

ભાવાર્થ—ગુરુ આશાતના—ગુરુની આગળ, પડખે તેમજ નજદીક બેસતાં, ઊભતાં, કે હીંડતાં; ગુરુ પહેલાં આચમન કરતાં, ગમનાગમન આલોવતાં, રાત્રે જાગતા છતાં ગુરુ પૂછે તે ઉપર લક્ષ નહિ આપતાં, આવેલા સાધુને ગુરુ પહેલાં બોલાવતાં, કોઈક શિષ્ય પાસે પ્રથમ ભિક્ષાની આલોચના કરી પછી ગુરુ પાસે આલોચતાં, એજ પ્રમાણે ગુરુ પહેલાં બીજાને ભિક્ષા બતાવતાં, બીજાને

પ્રથમ નિમંત્રણ કરતાં; ગુરૂને પૂછ્યા વગર સાધુઓ પ્રત્યે યથાર્થિ ઘણું દેતાં, ગુરૂને યત્કિંચિત્ આપી સ્વયં સિનગ્ધ મધુરાદિકનો ઉપભોગ કરતાં, રાત્રીની પેરે ખીજે વખતે પણ ગુરૂ વચનનો આદર નહિ કરતાં, ગુરૂ પ્રત્યે કઠોર વચન કહેતાં, આસન ઉપર બેઠાં બેઠાંજ ગુરૂને ઉત્તર આપતાં, શું છે એમ ગુરૂ પ્રત્યે (તોછડાઇથી) પૂછતાં કે બોલતાં, તુંકાર કરવાથી, ગુરૂએ કંઈ કરવા કહ્યું હતે ‘તમેજ કેમ કરતા નથી’ એમ સામું બોલતાં, ગુરૂ ધર્મકથા કરતા હોય તેમાં કંટાળો લાવતાં—ખિન્ન મન થતાં, ‘તમને ગ્રાહ નથી, તેનો એવો અર્થ સંભવતો નથી’ એમ કહેતાં, ચાલતી કથામાં ભંગ પાડી વચમાં પોતેજ કથા કરવા માંડતાં, ‘હવે ગોચરી વખત થયેલ છે ઇત્યાદિક બાના કાઢી પર્ષદા ભેદ કરતાં, પર્ષદા બેઠી હોય તે વખતે (ગુરૂ છતાં) સવિશેષ કહેતાં, ગુરૂ શય્યાદિકને પગથી સંઘટ્ટ કરતાં, ગુરૂ શય્યાદિકમાં બેસતાં—સૂતાં, ગુરૂથી ઉંચા આસને કે સમાન આસને બેસતાં આશાતના લાગે છે. ઉક્ત સકળ આશાતના વર્ણનેજ સુવિનીત શિષ્યો ગુરૂની સેવા—ભક્તિનો યથાર્થ લાભ લેવા પ્રયત્ન કરે છે તેવા જીવો પવિત્ર ધર્મની યોગ્યતા મેળવી શકે છે. વળી મન, વચન અને કાયાનું છતું બળવીર્ય ગોપવ્યા વગર ફેરવવું તે ત્રણ પ્રકારનો વીર્યાચાર પાળનાર એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂ જ્યવંતા વર્તો! ૩૬

હવે ગ્રંથકાર છત્રીશમી ગુરૂગુણ છત્રીશી વર્ણવે છે—

ગણિસંપંચદૃષ્ટૈર્વિહ, વત્તીસં તેસુ નિચ્ચમાઉત્તો ।

વડવિહવિણયપવિત્તો જ્ઞત્તીસગુણો ગુરૂ જયઃ ॥ ૩૭ ॥

ચાર ચાર પ્રકારની આઠગણી સંપદામાં સદાય સાવધાન અને ચાર પ્રકારના વિનય વડે પવિત્ર એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂ શ્રી જ્યવંતા વર્તો! ૩૭

ભાવાર્થ—૧ આચારસંપત્, ૨ શ્રુતસંપત્, ૩ શરીરસંપત્, ૪ વચનસંપત્, ૫ વાચનાસંપત્, ૬ મતિસંપત્, ૭ પ્રયોગમતિ-

૩૮

શ્રી ગુરુગુણમાલા.

સંપત્ અને ૮ સંગ્રહપરિજ્ઞાસંપત્ એ અષ્ટગણી સંપદા તે દરેકના ચાર ચાર ભેદ નીચે મુજબ બાજુવા યોગ્ય છે.

આચાર સંપદા-૧ ચરણ સિત્તરી સહિતતા, ૨ નિર્મદતા-મૃદુતા યા કોમળતા, ૩ અનિયત (અપ્રતિબદ્ધ) વિહારિતા અને ૪ જિતેન્દ્રિયતા.

મૃત સંપદા-૧ યુગ પ્રધાના ગમજતા (સર્વોત્કૃષ્ટ વિક્રતા), ૨ પરિચિત સૂત્રાર્થતા, ૩ ઉત્સર્ગ અપપાદવેદિત્વ, અને ૪ ઉદ્ધાતા-દિપદુવણોચ્ચારિત્વ.

શરીર સંપદા-૧ સમયતુરજ સંસ્થાનતા, ૨ સંપૂર્ણ અંગોપાંગતા, ૩ સંપૂર્ણ પંચેન્દ્રિયતા, અને ૪ તપ પરીષદાદિક સહિષ્ણુતા (સહનશીલતા).

વચન સંપદા-૧ અસ્ખલિત પ્રતિભા (શાલિ) ત્વ, ૨ મધુર વાક્યતા, ૩ નિર્વિકાર વચનતા અને ૪ સ્ફુટ વચનતા.

વાચના સંપદા-૧ યોગ્યાયોગ્ય પાત્રજતા, ૨ પૂર્વસૂત્રાર્થ પરિણમ્યે છતે અપર સૂત્રાર્થદાન, ૩ સૂત્ર પ્રત્યે ઉત્સાહન, અને ૪ અર્થ પ્રત્યે નિર્વાહિત્વ અથવા નિર્વાહકત્વ.

ભતિ સંપદા-૧ અવગ્રહ-અવ્યકત ગ્રહણ, ૨ ઈહા-વિમર્શ, ૩ અપાય-નિશ્ચય અને ૪ ધારણા-અવિસ્મરણ.

પ્રયોગ ભતિવાદ યુક્તિ-૧ શક્તિ પરિજ્ઞાન, ૨ પર પુરૂષ પરિજ્ઞાન, ૩ સ્વપર અનુકૂળ ક્ષેત્ર પરિજ્ઞાન અને ૪ સ્વપર અનુકૂળ રાજ્યાદિવસ્તુ વિજ્ઞાન.

સંગ્રહ પરિજ્ઞા સંપદા-૧ ગણ (સાધુ સમુદાય) વિહાર-યોગ્ય ક્ષેત્રાદિ પરિક્ષણ ૨ ભદ્રકાદિકને ઉપદેશ દઇ ગણચિન્તા-દિમાં સ્થિરી કરણ, ૩ સ્વાધ્યાય યોગ્ય પુસ્તકાદિકનું સંગ્રહણ, અને ૪ તપોનુષ્ઠાનાદિકમાં શિષ્યાદિકની યથાયોગ્ય કૃત્યજતા. એ રીતે ગણી સંપદાના બત્રીશ ભેદો કહ્યા છે તેમાં સાવધાન અને આચાર

વિનય, શ્રુત વિનય, વિક્ષેપ વિનય, તથા તદ્દોષ પ્રતિઘાત વિનય એ ચાર પ્રકારના વિનયમાં સ્વપરના સંયમ તપોગણ પ્રતિમા વિહારાદિ સામાચારી સાધન લક્ષણ, આચાર વિનય, સૂત્ર અર્થ તદ્દોષ ભાવરહસ્યોનું દાન-ગ્રહણ કરવા માટે પ્રેરણા અને સહાયાદિવડે શ્રુત આચાર, મિથ્યાત્વમાંથી, ગૃહસ્થપણામાંથી કે પ્રમાદમાંથી ખસેડીને સારા ચઢતાભાવમાં સ્થાપવું તે વિક્ષેપ વિનય અને વિષય કષાયાદિક દોષનો પ્રતિઘાત કરવા વડે તદ્દોષપ્રતિઘાત વિનય એમ ચાર પ્રકારનો વિનય વખાણ્યો છે, તેવા વિનય વડે નિર્મળ ગાત્ર એવા ૩૬ ગુણયુક્ત ગુરૂમહારાજ જયવંતા વર્તો. (૩૭)

હવે ગ્રંથકાર ગ્રંથ સમાપ્તિ કરતાં સૂરિવરોના ગુણોની અનંતતા અને તેનું વર્ણન કરવા પોતાની અત્યંત અસમર્થતા દર્શાવતા કહે છે.

જહ્વિ હુ સૂરિવરાણં, સમ્મં ગુણકિત્તણં કરેહં જે ।

સક્કોવિ નેવ સક્કહ, કોહં પુણ ગાઢમૂઢમઈ ॥ ૩૮ ॥

તહવિ હુ જહાસુઆઓ, ગુરુગુણસંગહમયાહ મત્તીએ ।

ઇય છત્તીસં છત્તીસિયાહ મણિયાહ ઇહ કુલએ ॥ ૩૯ ॥

સિરિવયરસેણસુહગુરુ—સીસેણં વિરહયં કુલગમેયં ।

પઢિઝ્ઞમસઢભાવા, ભવ્વા પાવંતુ કલ્લાણં ॥ ૪૦ ॥

યદ્યપિ સૂરિવરોના સદ્ગુણોને યથાર્થ રીતે વર્ણવવાને ઇન્દ્ર પણ સમર્થ નથી તો પછી અત્યંત મૂઢમતિ એવો હું શી રીતે સમર્થ હોઈ શકું ? ૩૮.

તોપણ યથાશ્રુત (શાસ્ત્ર-સંપ્રદાય અનુસારે) ગુરુ-ગુણોના સંગ્રહવાળી છત્રીશ છત્રીશીઓ આ કુલકમાં ભક્તિવડે કહી છે. ૩૯.

૪૦

શ્રી ગુરુગુણમાલા.

શ્રી વજ્રસેન સુગુરુના શિષ્ય શ્રી રત્નશેખર સૂરિવરે
આ કુલકની રચના કરી છે, તેનું સરલ ભાવે પઠન પાઠન
કરીને સવ્યાત્માઓ કલ્યાણના ભાગી થાઓ ! (૪૦).

ગ્રંથ પ્રશસ્તિ-

શ્રીમત બૃહત્ ગરુડરૂપ કમળમાં હંસ સમાન અને બુદ્ધિ-
બળવરે બૃહસ્પતિથી ચઢીયાતા તેમજ સમસ્ત વાદીન્દ્રોમાં મુકટ
સમાન એવા શ્રી દેવસૂરિગુરુ જગતમાં જયવંતા વર્તો ! ૧

ઉક્ત ગરુડમાં સ્વચ્છ અંતઃકરણવાળા શ્રી જયશેખર નામના
ગુરુ.થયા તેમના પદ્મરૂપ ગગનને દીપાવવા સૂર્ય સમાન શ્રી વજ્રસેન
નામના સૂરિ થયા. ૨

તેમના પદ્મ નાયક (પટોધર) શ્રી હેમતિલકસૂરિ થયા,
તેમના આદેશથી શ્રી રત્નશેખર નામના શિષ્યે આ વિવરણ
લખ્યું છે. ૩

ઉક્ત વિવરણના આધારે યથામતિ અને યથાશક્તિ શ્રી ગુરુ-
ગુણ પદ્મત્રિંશત્ પદ્મત્રિંશિકા કુલકની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા સ્વપર હિત
માટે લખવા પ્રયત્ન કર્યો છે તેની સફળતા થાઓ ! અને અનેક
ઉત્તમોત્તમ સદ્ગુણરૂપ રત્નરોહણાયલ સમાન, શ્રી જિનશાસન
ગગન દિનમણિ રૂપ ઉત્તમ સૂરિવરોના શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રા-
દિક ગુણો પ્રગટ-પ્રાપ્ત કરવાની ઉમદા બુદ્ધિથી આ કુલકનું સરહસ્ય
પઠન પાઠનાદિ કરી સદ્ગુણાનુરાગી સજ્જનો સુખ સંપદા પામો !

(રહસ્યકાર.)

*સમયસાર પ્રકરણ-ભાષા અનુવાદ.

ગ્રંથપ્રવેશ યા ખીકિકા.

૧ ચાર વર્ગ—ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષમાં સર્વજ્ઞ ભગવાન મોક્ષનેજ ઉત્તમ કહે છે; કેમકે મોક્ષ સિવાયના ત્રણ વર્ગમાં એકાન્તિક (અક્ષય-અવિનાશી અને અગાધિત) સુખ નિર્ણયે તેમણે જોયું નથી.

૨ દાનાદિક ધર્મથી સોનાની બેડી સમાન પુન્ય ઉપાર્જન કરીને સુખાભાસ (કલ્પિત સુખ) વડે માતેલા જીવો સંસારમાં ભટકે છે.

૩ પૈસા મેળવવા, સાચવવા અને ખોવા થકી પ્રગટ વધ બંધનાદિક દુઃખ પામતા જીવો ખરેખર નજરે પડે છે.

૪ લેશ માત્ર સુખનો ભાસ આપી (વિનોદ પમાડી) પરિણામે શોચ (શોક) ઉપજાવનાર અને દુર્ગતિદાયક એવા કામ-લોગને કોણ પ્રશંસે ?

૫ તેથી અનંત (અવધિ રહિત) સુખપૂર્ણ, સમસ્ત દુઃખ પરંપરા રહિત અને જન્મ, જરા, મરણથી મુક્ત એવા મોક્ષ (વર્ગ) નેજ સમયસર (શાસ્ત્રકારો) પ્રશંસે છે.

૬ તેવો મોક્ષ તો સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને સંપૂર્ણ સેવી (આરાધી), સકળ કર્મ-મળનો ક્ષય કરીને મહાશયો મેળવી શકે છે.

* આ મૂળ ગ્રંથ (સંસ્કૃત) અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, સંસ્કૃતના અભ્યાસીઓને પઠનપાઠનમાં બહુ ઉપયોગી છે. (કિં. આઠ આના પોસ્ટેજ જુદું.)

૪૨

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

એ સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમાં પ્રથમ જ્ઞાન સ્વરૂપ કહે છે.

સર્વજ્ઞ કથિત યથાસ્થિત તત્ત્વ (વસ્તુ સ્વરૂપ) નો જે અવ-
બોધ થવો તેને સમ્યગ્ (યથાર્થ) જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

તત્ત્વ પદાર્થો તીર્થંકર દેવોએ સાત કહેલા છે, તે આ રીતે-
જીવ,^૧ અજીવ,^૨ આશ્રવ,^૩ બંધ,^૪ સંવર,^૫ નિર્જરા,^૬ અને મોક્ષ.^૭

(જીવ તત્ત્વ નિરૂપણ નામા) પ્રથમ અધ્યાય.

તેમાં જીવ બે પ્રકારના છે. ૧ સિદ્ધ+અને ૨ સંસારી.

તેમાં સિદ્ધ અનંત જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય અને સુખ લક્ષણ એક
સ્વભાવથી એક જ પ્રકારના છતાં છેલ્લા ભવરૂપ ઉપાધિભેદ(સંબંધ)
થકી ૮૫૦૦ પ્રકારના કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે-૧ તીર્થ સિદ્ધ, ૨ અ-

૧ સુખ દુઃખ ઉપયોગ લક્ષણવંત જીવ. ૨ તેથી વિપરીત લક્ષણવંત
અજીવ. ૩ જેવડે કર્મ આવે તે શુભાશુભ કર્મ ઉપાદાન હેતુકલ્પિત, અસત્યા-
દિક આશ્રવ, ૪ જીવ કર્મનો અત્યંત સંબંધ તે બંધ. ૫ સમિતિ ગુપ્તિ વડે
આશ્રવનિરોધ તે સંવર. ૬ સ્થિતિ પરિપાકથી કે તપ થકી કર્મોનું અંશતઃ
ખપવું તે નિર્જરા. ૭ સકળ કર્મ ક્ષયથકી સ્વ આત્મામાં અવસ્થાન તે મોક્ષ.
(ટીકા ઉપરથી.)

+ કૃતકૃત્ય થયેલા અથવા અપુનર્ભાવે લોકાત્ર પદ પામેલા અથવા બાંધેલા
આડે કર્મનો સર્વથા ક્ષય જેમણે કરેલો છે તે સિદ્ધ-પરમાત્મા કહેવાય છે.

÷૧ ચતુર્વિંધ શ્રમણ સંઘ ઉત્પન્ન થયે છે તે સિદ્ધ થયા તે તીર્થસિદ્ધ અને
૨ તેના અભાવે સુવિધિનાથ પ્રમુખ તીર્થંકરોના આંતરે ધર્મ વ્યવચ્છેદ
થયે છે તે જાતિરમરણાદિવડે જેમને મોક્ષ માર્ગ પ્રાપ્ત થયો તે અતીર્થ સિદ્ધ.

૩ તીર્થંકર પદવી પામીને સિદ્ધ થયા તે તીર્થંકર સિદ્ધ અને ૪ તે
પદવી પામ્યા વગર સામાન્ય કેવળી થઈને મોક્ષપદ પામ્યા તે અતીર્થંકર સિદ્ધ.

૫ ગુરૂના ઉપદેશ વગર સ્વયં બોધ પામીને સિદ્ધ થયા તે સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ.
૬ એકાદ વસ્તુ-સંબંધારંગાદિક દેખી બોધ પામી સિદ્ધ થયા તે પ્રત્યેકબુદ્ધ
સિદ્ધ.

૭ આચાર્યાદિકના ઉપદેશથી બોધ પામી સિદ્ધિ પામ્યા તે બુદ્ધ બોધિતસિદ્ધ.

૮ ઉપરોક્ત પ્રત્યેકબુદ્ધ સિવાય જે કાંઈ સ્ત્રી લિંગે સિદ્ધ થયા તે સ્ત્રીસિદ્ધ

સરહસ્ય.

૪૩

તીર્થ સિદ્ધ, ૩ તીર્થકર સિદ્ધ, ૪ અતીર્થકર સિદ્ધ, ૫ સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ, ૬ પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ, ૭ બુદ્ધબોધિત સિદ્ધ, ૮ સ્ત્રી લિંગ સિદ્ધ, ૯ પુરૂષ લિંગ સિદ્ધ, ૧૦ નપુંસક લિંગ સિદ્ધ, ૧૧ સ્વલિંગ સિદ્ધ, ૧૨ અન્યલિંગ સિદ્ધ, ૧૩ ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધ, ૧૪ એક સિદ્ધ અને ૧૫ અનેક સિદ્ધ.

સંસારી જીવો તો એકવિધ, દ્વિવિધાદિક ભેદે અનેક પ્રકારના કદા છે. તે આ પ્રમાણે-સર્વે જીવોને સામાન્ય રીતે ઉપયોગ લક્ષણ હોવાથી તે એક પ્રકારનાં (લેખાય). એ પ્રકારના-ત્રસ અને સ્થાવર અથવા સંવ્યવહારિક અને અસંવ્યવહારિક. તેમાં જેઓ અનાદિકાળથી સૂક્ષ્મ નિગોદમાંજ રહેલા છે, કદાપિ ત્રસાદિક ભાવને પામ્યાજ નથી તે અસંવ્યવહારિક જાણવા અને જે જીવો સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી શેષ જીવોમાં (જીવ્યોનિમાં) ઉત્પન્ન થયા તે સંવ્યવહારિક. તે સંવ્યવહારિક જીવો ફરી પણ સૂક્ષ્મ નિગોદપણાને પામે તો પણ તે સંવ્યવહારિક જ કહેવાય છે. ત્રણ પ્રકારના જીવો સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસક ભેદે કરી અથવા વિરતિ, અવિરતિ અને દેશવિરતિ ભેદે કરી અથવા ભવ્ય, અભવ્ય અને જાતિભવ્ય ભેદે કરીને જાણવા. તેમાં મોડા વહેલા સિદ્ધિ ગતિ પામવા યોગ્ય હોય તે ભવ્ય, તેથી વિપરીત હોય તે અભવ્ય અને જાતિ વડે

૯ જે કોઈ પુરૂષલિંગે સિદ્ધ થયા તે પું સિદ્ધ. ૧૦ તીર્થકર અને પ્રત્યેકબુદ્ધ સિવાય જે કોઈ (કૃત્રિમ) નપુંસક લિંગે સિદ્ધ થયા તે નપુંસક સિદ્ધ.

૧૧ રંગેહરણાદિક દ્રવ્યલિંગ આદરી જે સિદ્ધ થયા તે સ્વલિંગ સિદ્ધ અને

૧૨ અન્ય પરિત્રાજકાદિક લિંગેજ (સમકિત પ્રમુખ પામી, કેવળજ્ઞાન ઉપાજી તત્કાળ) નિર્વાણ પામે તે અન્ય લિંગસિદ્ધ. (કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી દીર્ઘ આયુષ્ય હોય તો તે પણ સાધુ લિંગ જ આદરે છે.) ૧૩ મરેદેની માતાની પેરે ગૃહસ્થ લિંગે અતંકૃત કેવળી થઈ મોક્ષ પામ્યા તે ગૃહસ્થ લિંગ સિદ્ધ. ૧૪ એક એક સમયે એક એક મોક્ષ જાય તે એક સિદ્ધ અને ૧૫ એક સમયમાં એથી માંડીને ૧૦૮ પર્યન્ત મોક્ષ જાય તે અનેક સિદ્ધ જાણવા. (ટીકા ઉપરથી)

લવ્ય છતાં કદાપિ સિદ્ધ થશે નહિ તેમને જાતિભવ્ય જાણવા. કહ્યું છે કે-‘સામગ્રીના અભાવથી, વ્યવહાર રાશિમાં નહિ પ્રવેશવાથી જે સિદ્ધિસુખ પામશે નહિ એવા લવ્ય (જાતિભવ્ય) પણ અનંતા છે.’ નારક, દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચગતિ ભેદ થકી ચાર પ્રકારના; એક, બે, ત્રણ ચાર અને પાંચ ઇન્દ્રિયોવાળા હોવાથી પાંચ પ્રકારના; પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ ભેદની કલ્પનાથી છ પ્રકારના; કૃષ્ણાદિ છ લેશ્યા*પરિણામવાળા અને અયોગી કેવળીપણે લેશ્યા રહિત (અલેશી) એમ સાત પ્રકારના જીવો જાણવા.

આઠ પ્રકારના જીવો આ પ્રમાણે-૧ અંડજ ઇંડાથી ઉત્પન્ન થયેલા (પક્ષી, ઘરોળી, મચ્છ, સર્પાદિક); ૨ પોતજ (જરાયુ રહિત ગર્ભ થકી જન્મે તે હાથી, ઘોડા, શય, સારિકાદિક); ૩ જરાયુકા (ગર્ભવેદનથી વિંટાયેલા-મનુષ્ય, ગૌ, ભેંસ પ્રમુખ); ૪ રસજ (મદિરા, છાશ પ્રમુખ રસમાં ઉત્પન્ન થતા કીડા); ૫ સંસ્વેદજ (પરસેવાથી ઉત્પન્ન થતા જી, માંકણ પ્રમુખ); ૬ સંમૂર્ચિમા (તીક, માખી, કીડી પ્રમુખ); ૭ ઉદ્ભેદજ (ભૂમિભેદથી ઉત્પન્ન થતા પતંગાદિક) અને ૮ ઉપપાતજ (દેવશય્યાદિકમાં ઉત્પન્ન થતા દેવતાઓ અને નારકો) અથવા દેવ, નર, તિર્યચ અને નારકના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તપણાવડે કરીને પણ જીવો આઠ પ્રકારના સમજ-

* જેનાવડે જીવો કર્મ જોડે બંધાય છે તે લેશ્યા જાણવી-કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજસ્, પદ્મ અને શુક્લવર્ણ (વાળા અતિ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ) દ્રવ્ય સહાય થકી જીવના જે અશુભ-શુભ પરિણામ વિશેષ થાય છે તે લેશ્યાષટ્કતું પરિણામ જાણવું. કૃષ્ણાદિક દ્રવ્યના સંબંધથી સ્ફટિક રતનની પેરે આત્માનો જે શુભાશુભ પરિણામ થાય છે તે લેશ્યા સમજવી. તે કૃષ્ણાદિક દ્રવ્ય, સકળ કર્મ પ્રકૃતિના નિયોગરૂપ સમજવા; અને તે લેશ્યાઓનું અધિક સ્વરૂપ જંબુવક્ષના દર્શાવે જાણી માટે સમૂળ, શાખા, પ્રશાખા, ગુચ્છ, ફળ અને પડેલાં જાંબુ માત્રથી સંતોષ પકડનાર, તેમજ દ્રવ્ય લોભથી સર્વ નગર, મનુષ્ય, પુરૂષ, હથી-ચારબંધ તથા લડનારાનો ધ્વંસ કરનાર અને ધન માત્ર હરનારના દષ્ટાન્તથી સુરૂપ થવા યોગ્ય છે. (ટીકા ઉપરથી).

સરહસ્ય.

૪૫

વા. નવ પ્રકારના-પૃથ્વી, અપ્, તેહ, વાહ, વનસ્પતિ (સ્થાવર-એકેન્દ્રિય) અને ૨-૩-૪-૫ ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો; એમાં પાંચેન્દ્રિય જીવોના સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી જે ભેદ ગણતાં દશ પ્રકારના જાણવા; અગ્નિ-પ્રકારના-સૂક્ષ્મ બાહર એકેન્દ્રિય (૨) ત્રણ વિકલેન્દ્રિય (૫) જ-લચર, સ્થલચર, ખેચર (૮), મનુષ્ય, દેવ અને નારક (૧૧); બાર પ્રકારના જીવો-પ્રથમ દર્શાવેલા ૫૪કાય જીવો પર્યાપ્તપર્યાપ્ત ભેદે જાણવા; તેર પ્રકારના જીવો-સૂક્ષ્મ નિગોદ ૩૫ એક અસંવ્યવહારિક (૧), પૃથ્વી, અપ્, તેહ, વાયુ અને નિગોદ એ પાંચે સૂક્ષ્મ બાહરપણે જો ભેદે ૧૦ કુલ (૧૧), પ્રત્યેક વનસ્પતિ (૧૨) અને ત્રસ (૧૩). ચૌદ પ્રકારના જીવો-સૂક્ષ્મ અને બાહર એકેન્દ્રિય (૨) ત્રણ વિકલેન્દ્રિય (૫) અસંજ્ઞી અને સંજ્ઞી (૭) એ સાતે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ભેદે; અથવા મિથ્યા દૃષ્ટિ (૧), સાસ્વાદન (૨), મિશ્ર (૩), અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ (૪), દેશવિરત (૫), પ્રમત્તસંયત (૬), અપ્રમત્તસંયત (૭), નિવૃત્તિ બાહર સંપરાય (૮), અનિવૃત્તિ બાહર સંપરાય (૯), સૂક્ષ્મસંપરાય (૧૦), ઉપશાન્ત કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ (૧૧), ક્ષીણ-કષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ (૧૨), સયોગીકેવળી (૧૩) અને અયોગીકેવળી (૧૪); એમ ચૌદ ગુણસ્થાનકવર્તીપણાવડે જીવો ચૌદ પ્રકારના જાણવા. એવી રીતે બુદ્ધિવંતોએ સિદ્ધાન્તાનુસારે અનેક પ્રકારે જીવભેદો પ્રરૂપવા યોગ્ય છે.

હવે ઉક્ત જીવોની સંક્ષેપે ભવસ્થિતિ પ્રરૂપવામાં આવે છે—

પૃથ્વીકાયની ૨૨ હજાર વર્ષની, અપ્કાયની ૭ હજાર વર્ષની, અગ્નિકાયની ત્રણ અહોરાત્રિની, વાયુકાયની ૩ હજાર વર્ષની અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની દશ હજાર વર્ષની—આ સર્વે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાહર પર્યાપ્ત આશ્રી સમજવી.

હવે પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયાદિકની ભવસ્થિતિ કહે છે.

એકેન્દ્રિયની બાર વર્ષની; ત્રિકેન્દ્રિયની ૪૯ દિવસની; ચતુરેન્દ્રિયની છ માસની; અસંજ્ઞી પાંચેન્દ્રિય તિર્યચ જળચરની પૂર્વકોડીની;

સ્થલચરની ૮૪ હજાર અને ખેચરની ૭૨ હજાર વર્ષની, સંજીવચેન્દ્રિય તિર્યચ જળચર, થલચર અને ખેચરની અનુક્રમે પૂર્વકોક, ત્રણ પદ્યોપમ અને પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની; ગર્ભ જ મનુષ્યની ત્રણ પદ્યોપમની ઉત્કૃષ્ટ લવસ્થિતિ જાણવી અને જઘન્ય લવસ્થિતિ સર્વેની અંતર્મુહૂર્તની (પર્યાપ્તઆશ્રી જાણવી). સર્વે અપર્યાપ્ત જીવોની તો ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્તની સમજવી. સર્વે સૂક્ષ્મ નિગોદની તેમજ બાદર પર્યાપ્ત નિગોદની પણ તેટલી જ જાણવી. દેવ, નારકીની ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની અને જઘન્ય ૧૦ હજાર વર્ષની લવસ્થિતિ સમજવી.

“અવગાહના યા દેહમાન.”

પ્રત્યેક વનસ્પતિ સિવાય સર્વે એકેન્દ્રિયની અવગાહના આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગની હોય છે અને પ્રત્યેક વનસ્પતિની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સાધિક એક હજાર જોજનની હોય છે. બેઘન્દ્રિયની બાર જોજનની, ત્રિઘન્દ્રિયની ત્રણ કોસની, ચક્રિન્દ્રિયની ચાર કોસની, અસંજી અને સંજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચની એક હજાર જોજનની અને સંજી મનુષ્યોની ત્રણ કોસની. આ સર્વે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના પર્યાપ્તઆશ્રી સમજવી.

પર્યાપ્તની જઘન્ય અવગાહના અને અપર્યાપ્તની જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ બંને પ્રકારની અવગાહના આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગની જાણવી.

દેવતાની સ્વાભાવિક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સાત હાથની અને નારકોની પાંચસો ધનુષ્યની સમજવી. (જઘન્ય અવગાહના તો ઉત્પાદ કાળે આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણેજ સમજવી).

પૂર્વોક્ત લવસ્થિતિ અને અવગાહના આશ્રી વિશેષ હકીકત, કાયસ્થિતિ, પ્રાણ, પર્યાપ્તિઓ અને લેશ્યાઓ ઇત્યાદિક સંબંધી વિશેષ અધિકાર શ્રુતસાગર (વિશાળ આગમો) થી જાણવા યોગ્ય છે. હવે મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રમુખ ચૌદ ગુણસ્થાનકોના સ્થિતિકાળ બતાવે છે. તેમાં મિથ્યાત્વનો ત્રણ પ્રકારે સ્થિતિકાળ શાસ્ત્રકારે બતાવ્યો છે તે

આ પ્રમાણે—૧ અનાદિ અનંત, ૨ અનાદિ સાન્ત અને ૩ સાદિ સાન્ત. તેમાં અભવ્યો પહેલા ભાંગે, અને ભવ્યો બીજા ત્રીજા ભાંગે બાણવા. અભવ્યોને મિથ્યાત્વની આદિ તેમજ અંત નથી માટે અનાદિ અનંત ભાંગે તેમને લાગુ પડે છે અને અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ ભવ્યને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે છતે મિથ્યાત્વનો અંત થવાથી અનાદિ સાન્ત (બીજો) ભાંગે, તેમજ સમકિત પામેલા જે ભવ્યો મિથ્યાત્વ પામે અને જઘન્યથી અંતર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કંઈક ન્યુન અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત પર્યંત મિથ્યાત્વમાં રહીને ફરી સમકિત પામે તેમને આશ્રી સાદિ સાન્ત ભાંગે બાણવો. સાસ્વાદન (સમકિત) નો છ આવળી પ્રમાણુ સ્થિતિકાળ ઉત્કૃષ્ટ બાણવો. તે (સાસ્વાદન) અનન્તાનુબંધી કષાયનો ઉદય થયે છતે ઉપશમ સમકિતને વમતો મિથ્યાત્વ નહિ પ્રાપ્ત થયેલાને હોઈ શકે છે. અવિરત સમકિત દૃષ્ટિનો (ઉત્કૃષ્ટ) સ્થિતિકાળ સાધક તેત્રીશ સાગરોપમ કહ્યો છે. દેશવિરતિ અને સયોગી કેવળીનો સ્થિતિકાળ કંઈક ન્યુન પૂર્વ-કોઠ, અયોગી કેવળીનો સ્થિતિકાળ અ, ઇ, ઉ, ઋ, લૃ લક્ષણ પાંચ હ્રસ્વ સ્વર ઉચ્ચાર પ્રમાણુ, મિશ્ર અને પ્રમત્તાદિકે સાત ગુણુસ્થાનકનો સ્થિતિકાળ અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણુ બાણવો. ઉપર કહેલો સ્થિતિકાળ ઉત્કૃષ્ટથી સમજવો. જઘન્યથી તો સાસ્વાદન અને પ્રમત્તાદિકે છ ગુણુ સ્થાનકોનો સ્થિતિકાળ એક સમયનોજ બાણવો. અયોગી કેવળીનો અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિકાળ પૂર્વોક્ત પંચ હ્રસ્વ સ્વર ઉચ્ચાર પ્રમાણુજ સમજવો, અને બાકીના છ ગુણુ સ્થાનકો મિથ્યાત્વ, મિશ્ર, અવિરત, દેશવિરત, ક્ષીણમોહ અને સયોગી કેવળીનો જઘન્ય સ્થિતિકાળ અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણુ બાણવો.

॥ પ્રથમ અધ્યાય સમાપ્ત ॥

૪૮

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

અજીવ તત્ત્વ નિરૂપણનામા દ્વિતીય અધ્યાય.

તીર્થંકર દેવે અજીવ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે તે આ રીતે—

૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય, અને ૫ કાળ. એ પાંચેને જીવાસ્તિકાય સાથે જોડતાં છ દ્રવ્યો કહેવાય છે.

એ સર્વે દ્રવ્યો ઉત્પાદ (નવા પર્યાયપણે ઉપજવું), નાશ (વર્તમાન પર્યાયનું નાશ પામવું) અને સ્થિતિ (મૂળ દ્રવ્યપણે બન્યું રહેવું તે) સ્વભાવવાળા છે.

કાળ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો ઘણા પ્રદેશવાળા હોવાથી અસ્તિકાય કહેવાય છે. પુદ્ગલ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો અરૂપી છે. જીવ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો અચેતન જડ અને અકર્તા છે. તે છએ દ્રવ્ય મધ્યે ગતિ-પરિણામ પામેલા જીવ અને પુદ્ગલોને ગતિસહાયક ધર્માસ્તિકાય છે. સ્થિતિ પરિણામ પામેલા જીવ પુદ્ગલોને સ્થિતિસહાયક અધર્માસ્તિકાય છે. સ્થાન-અવકાશ આપનાર આકાશ છે. વૃદ્ધિ હાનિ પામનારા પુદ્ગલો છે. તે પુદ્ગલો સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, શબ્દ, ઝંઘ, લેહ, સંસ્થાન, અંધકાર, આતપ, ઉદ્યોત, છાયા, સૂક્ષ્મતા અને સ્થૂલતારૂપ હોતા સતા કર્મ, શરીર, મન, ભાષા, રીવાસોરિવાસ, સુખ, દુઃખ અને જીવિત મરણ પ્રસંગે જીવને ઉપકારક હેતુ બનવા.

વર્તના પરિણામાદિ લક્ષણ કાળ; અને જ્ઞાનદર્શન લક્ષણવાળા જીવ બનવા.

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, અને આકાશ એ ત્રણ દ્રવ્યાર્થતાએ (દ્રવ્યપણે) એક એક દ્રવ્ય છે. પુદ્ગલો, કાળના સમયો અને જીવો અનંત છે. પ્રદેશાર્થતાએ (પ્રદેશપણે) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને એક જીવના પ્રદેશ લોકાકાશના પ્રદેશતુલ્ય અસંખ્યાત છે. (લોક અને અલોક) આકાશના પ્રદેશ અનંતા છે.

પરમાણુ સિવાયના પુદ્ગલ^૧ (રક્ધો) ના પ્રદેશ સંખ્યાતા. અસંખ્યાતા, અને અનંતા હોય છે. ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય આખા લોકમાં (લોકાકાશ પ્રમાણ) છે. અને આકાશ લોકમાં તેમજ અલોકમાં પણ છે.

સૂર્યચંદ્રાદિકની ગતિક્રિયાવડે થયેલ સમય, આવળી, મુહુર્તાદિક કાળ^૨ મનુષ્યલોકમાંજ પ્રવર્તે છે (કેમકે તેથી આગળ સૂર્ય ચંદ્રાદિક સ્થિર-નિશ્ચળ છે). પુદ્ગલો+ અને જીવો સમસ્ત લોકાકાશમાં વર્તે છે. પુદ્ગલો એકાદિ (લોકાકાશ) પ્રદેશોને અવગાહી રહે છે; અને જીવો લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગાદિકને અવગાહીને રહે છે. એ સર્વ ધર્માસ્તિકાયાદિક પાંચે અજીવના લેદ ચૌદ થાય છે, તે આ રીતે-ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણેના ૧ દ્રવ્ય,^૩ ૨ દેશ^૨ અને ૩ પ્રદેશની^૩ કલ્પનાવડે ત્રણ ત્રણ લેદ ગણુ-

૧ આ લોકમાં અનંતા પુદ્ગલોની ચાર રાશિ છે. ૧ છુટા પરમાણુઓની, ૨-૩-૪ સંખ્યાત-અસંખ્યાત અને અનંતા પરમાણુવાળા રક્ધોની એક એક રાશિ છે. (ટીકા ઉપરથી)

૨ ઉક્ત કથનવડે વ્યવહારિક કાળાવગાહ શાસ્ત્રકારે કહેલો છે. અને ભાવ-પદાર્થોના તે તે પર્યાયનો પ્રવર્તક મુખ્ય કાળ તો લોકવ્યાપી જાણવો. (ટીકા ઉપરથી)

+ પૂર્વોક્ત ચારે રાશિવાળા (૧ છુટા છુટા અનંત પરમાણુઓ, (૨-૩-૪ સંખ્યાત, અસંખ્યાત અને અનંત પરમાણુ નિષ્પન્ન રક્ધો) અનંતા પુદ્ગલો તેમજ અનંતા જીવો સંપૂર્ણ લોકાકાશમાં સમજવા. લોકાકાશના એક અસંખ્યાતમા ભાગમાં એક જીવ રહે છે, એ રીતે બે, ત્રણ, ચાર (અસંખ્યાતમા) ભાગમાં યાવત સર્વ લોકને વ્યાપી રહે છે, કેમકે કેવળી સમુદ્ધાતના ચોથા સમયે સમસ્ત લોકાકાશને વ્યાપી રહે છે. (ટીકા ઉપરથી)

૧ અખંડ વસ્તુ-ધર્માસ્તિકાયાદિક.

૨ કલ્પનાવડે કલ્પેલા તેના બે ચાર વિભાગ તે દેશ.

૩ જોનો ખીજો વિભાગ કલ્પ શકાય નહિ એવો પરમ સૂક્ષ્મ અવિભક્ત વિભાગ તે પ્રદેશ.

૫૦

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

તાં ૬ લેદ થાય છે; દશમો કાળ અને પુદ્ગલોના ૧ સ્કંધ, ૨ દેશ, ૩ પ્રદેશ અને ૪ પરમાણુ રૂપ ચાર લેદો છે. એ સર્વેને એકત્ર ગણુ-તાં ૧૪ લેદ થાય છે.

ઇતિ અજીવ તત્ત્વનિરૂપણુ નામા દ્વિતીય અધ્યાયઃ

અથ આશ્રવતત્ત્વ નિરૂપણુનામા ત્રીજો અધ્યાય.

શુભાશુભ કર્મ (પુન્ય-પાપ) ઉપાર્જન કરવામાં નિહાન (કારણ) રૂપ આશ્રવ કહેવાય છે. તે આશ્રવ ૪૨ પ્રકારના (જ્ઞાનીઓએ) કહ્યા છે. તે આ રીતે ૫ ઇન્દ્રિયો, ૪ કષાય, ૫ અવ્રતો, ૩ યોગ (મન, વચન તથા કાયા) અને ૨૫ ક્રિયાઓ. તેમાં ઇન્દ્રિયો-સ્પર્શન, રસનાદિક; કષાય-ક્રોધાદિક; અવ્રત-હિંસા, અસત્યાદિક; જોગ-મન, વચન, કાયાનાં વ્યાપારરૂપ; ક્રિયાઓ-૧ કાયિકી, ૨ અધિકરણિકી, ૩ પ્રદ્વેષિકી, ૪ પારિતાપનિકી, ૫ પ્રાણાતિપાતિકી, ૬ આરંભિકી, ૭ પારિગ્રહિકી, ૮ માયાપ્રત્યયિકી, ૯ મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી, ૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનિકી, ૧૧ દૃષ્ટિકી, ૧૨ પૃષ્ટિકી અથવા સ્પૃષ્ટિકી, ૧૩ પ્રાતીત્યિકી, ૧૪ સામંતોપનિપાતિકી, ૧૫ નૈસૃષ્ટિકી, ૧૬ સ્વાહુસ્તિકી, ૧૭ આજ્ઞાપનિકી, ૧૮ વૈદારણિકી અથવા વૈતારણિકી, ૧૯ અનાલોગપ્રત્યયિકી, ૨૦ અનવકાંક્ષપ્રત્યયિકી, ૨૧ પ્રાયોગિકી, ૨૨ સમાદાનિકી, ૨૩ પ્રેમિકી, ૨૪ દ્વેષિકી, ૨૫ ઔર્ધ્વાપથિકી.*

૪ પુદ્ગલ-સ્કંધચક્રી છુટા નહિ પડેલા પરમાણુ તે પ્રદેશ અને એજ છુટા પડી ગયેલા તે પરમાણુઓ કહેવાય છે.

* આ ૨૫ ક્રિયાનો સંક્ષિપ્તાર્થ આ પ્રમાણે-કાયાને અન્યણુઓ પ્રવર્તાવતાં લાગે તે કાયિકી ૧, અર્ગાદિક શસ્ત્રોને વિષે મુષ્ટિ વિગેરેનું જોડવું તે અધિકરણિકી ૨, જીવાણુવ વિષય દ્વેષ કરવાથી પ્રાદ્વેષિકી ૩, પુત્ર, કલત્રાદિના વિયોગ દુઃખથી હૃદયતાડન શીરસ્ફોટનાદિ કરવું, અથવા પરને પરિતાપ ઉપજાવવો તે પારિતાપનિકી ૪, સ્વર્ગાદિ નિમિત્તે પોતાના અથવા ક્રોધ લોભાદિવડે પરના પ્રાણુનો વિયોગ કરાવવો તે પ્રાણાતિપાતિકી ૫, જીવાણુવ સંબંધી આરંભ કરવો તે આરંભિકી ૬, જીવાણુવ વિષય પરિગ્રહથી થાય તે પારિગ્રહિકી ૭,

એમ સામાન્ય રીતે કર્મ આગમન નિદાનરૂપ આશ્રવો પ્રરૂપ્યા. હવે વિશેષે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ સંબંધી-આશ્રવો સંબંધી વર્ણન કરે છે. (જ્ઞાન-જ્ઞાની પ્રત્યે) પ્રદ્રેષ, અપલાપ, x મચ્છર, + (ભાત-પાણીનો) અંતરાય, અવિનયાદિ આશાતના અને ઉપધાત (માર-ણાદિ)એ જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનાવરણીય કર્મના આશ્રવ સમજવા. (અર્થાત્ જ્ઞાનીનો પ્રદ્રેષ, અપલાપાદિ કરવાથી ઉક્ત બને કર્મ બંધાય છે.) દેવપૂજા, ગુરૂભક્તિ, સરાગ સંજમ, દેશવિરતિ સંજમ, પાત્રદાન, દયા, ક્ષમા, બાળ (અજ્ઞાન) તપ અને અકામ નિર્જરાથી^૧ શાતા વેદનીય કર્મ બંધાય છે, તેથી ઉક્ત દેવપૂજાદિક શાતા વેદની-

પરને ઠગવાથી માયા પ્રત્યયિકી ૮, જિનવચનમાં અશ્રદ્ધા કરવાથી મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ૯, સંયમાદિનો વિધાત કરનારા કષાયાદિને ન તજવાથી અપ્રત્યાખ્યાનિકી ૧૦, જીવાજીવાદિ પદ્ધતિને કુતુહળવડે જોવાથી દષ્ટિકી ૧૧, રાગદ્વેષાદિવડે જીવાજીવ સ્વરૂપ પૂછવાથી પૃષ્ઠિકી અથવા રાગાદિવડે સ્ત્રીયાદિકને સ્પર્શ કરવાથી સ્પૃષ્ઠિકી ૧૨, જીવાજીવને આશ્રીને કર્મબંધ થાય તે પ્રાતિત્યકી ૧૩, પોતાના ગાય, અશ્વાદિકની ક્રોધ પ્રશંસા કરે તેથી રાજી થવું તે સામંતોપનિપાતિકી ૧૪, રાજાદિકના આદેશથી મનુષ્યાદિ જીવોનું અથવા પાષાણાદિ અજીવોનું યંત્રોવડે નિસર્જન કરવું તે નૈસૃષ્ઠિકી ૧૫, પોતાને હાથે જીવાજીવને તાડના કરવાથી સ્વાહસ્તિકી ૧૬, જીવાજીવને આગ્રા કરવાથી આગ્રાપનિકી ૧૭, જીવાજીવનું વિદારણ કરવાથી વૈદારણિકી અથવા જીવાજીવના વિક્રયમાં પરને ઠગવાથી વૈતારણિકી ૧૮, અપ્રમાજિત પ્રદેશમાં શરીર ઉપકરણાદિ મૂકવાથી અનાભોગ પ્રત્યયિકી ૧૯, ઇહ, પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્યના સેવનથી અનવકાંક્ષ પ્રત્યયિકી ૨૦, મન-વચન-કાયાવડે સાવધ કાર્ય કરવાથી પ્રાયોગિકી ૨૧, આઠે પ્રકારના કર્મ સમકાળે બાંધવાથી સમાદાનિકી ૨૨, માયાલોભનિશ્ચિત અથવા રાગોત્પાદક વચન બોલવાથી પ્રેમિકી ૨૩, ક્રોધમાનનિશ્ચિત અથવા ક્રોધની ઉપર દ્વેષ કરવાથી દ્વેષિકી ૨૪, અકષાયો એવા ઉપશાંતમેહાદિકને માત્ર બે સમયની સ્થિતિના કર્મ માત્ર કાયયોગવડે જ બંધાય તે ઐર્યાપથિકી ૨૫.

x જ્ઞાની ગુરૂ વિગેરેનું નામ જો પવવું-ઢાંકવું-પ્રકાશવું નહિં તે.

+ તેમનો ગુણગૌરવ સહી ન શકાય તે, તેમની પૂજા-ભક્તિ થતી જોઇને મનમાં ખેદ ધરી બળવું તે.

૫૨

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

યના આશ્રવ લેખાય. દુઃખ, શોક, સંતાપ, આકંદન, વધ અને અકુ-
સોસ (સ્વપર ઉભય સંખંધી) એ બધાય અશાતા વેદનીય કર્મના
આશ્રવ જાણવા.

કેવળી, શ્રુત, સંધ, તીર્થંકર અને ધર્મસંખંધી અવર્ણવાદ
(નિંદા), ઉન્માર્ગદેશના અને સન્માર્ગ લોપન એ દર્શન મોહનીય
કર્મના આશ્રવ છે. ક્રોધાદિક કષાયના ઉદયથી સંકલિષ્ટ પરિણામ
થાય તે ચારિત્ર મોહનીય કર્મના આશ્રવ જાણવા.

પંચેન્દ્રિય વધ, માંસાહાર અને બહુ આરંભ પરિગ્રહ એ નાર-
કીના આયુષ્ય સંખંધી આશ્રવ જાણવા.

આર્તધ્યાન, સશલ્યપણ^૨ અને ગૂઢ ચિત્તપણ^૩ એ તિર્યચ
આયુષ્યના આશ્રવ છે.

અદ્ય આરંભ-પરિગ્રહપણ^૪, મૃદુતા (નરમાશ), સરલતા
અને અતિ ઉત્કૃષ્ટ કે નિકૃષ્ટ નહિ એવા મધ્યમ પરિણામ એ મનુષ્ય
આયુષ્યના આશ્રવ છે.

સરાગ સંજમ,^૪ દેશવિરતિ સંજમ, અકામ નિર્જરા, બાળ
મિથ્યાત્વ યુક્ત) તપ, ઉત્તમ સંત સાધુનો સમાગમ અને સમ્યક્ત્વ
રત્નની પ્રાપ્તિ એ દેવ આયુષ્યના આશ્રવ જાણવા.

સરલપણ^૫, ભવભીરૂપણ^૬, સાધર્મિક ભક્તિ અને ક્ષમા શુભ
નામકર્મના આશ્રવ છે, તેથી વિપરીત-માયાવીપણ^૭ વિગેરે અશુભ
નામકર્મના આશ્રવ છે. અરિહંત વાત્સલ્ય (દેવભક્તિ) પ્રમુખ વીશ
સ્થાનકો તીર્થંકર નામકર્મના આશ્રવ છે.

૧ ક્રુધા, તૃષ્ણા, વધ, બંધનાદિકવડે ઇચ્છા વગર જે કર્મ નિર્જરા થાય તે.
૨ મૂળ ઉત્તર ગુણમાં લાગેલા અતિચારાદિ દોષની આલોચના નિંદા ન
કરવી તે.

૩ ઉદાધી રાજતુ^૮ ખુન કરનારની પેરે જેના મનનો ગૂઢ અભિપ્રાય કળાય
નહિ તે.

૪ સંજવલન કષાયનો જેમાં ઉદય વર્તે છે તે. (વીતરાગ સંયમ નહિ.)

મદ-અભિમાન રહિતપણું, વિનીતપણું-નમ્રતા, અને ગુણવંતની પ્રશંસાવડે ઉચ્ચ ગોત્ર અને એથી વિપરીત વર્તનથી નીચ ગોત્રકર્મ બંધાય છે, તેથી તે તે ઉચ્ચ-નીચ ગોત્રકર્મના આશ્રવ છે. જિન-પૂજામાં અંતરાય કરવો, જીવહિંસાદિકમાં તત્પર રહેવું એ અંતરાય કર્મના આશ્રવ જાણવા. પૂર્વોક્ત પ્રતિકર્મ (એક એક કર્મ આશ્રી) પ્રતિનિયત (ચોક્કસ) આશ્રવો સ્થિતિબંધ અને રસબંધની અપેક્ષાએ સમજવા; પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધની અપેક્ષાએ તો સામાન્ય રીતે પૂર્વોક્ત સર્વે સર્વ કર્મના આશ્રવ હોઈ શકે છે, કેમકે સિદ્ધાન્તમાં આઠ પ્રકારનો, સાત પ્રકારનો, છ પ્રકારનો અથવા એક પ્રકારનો બંધ કહેલો છે. પરંતુ પ્રતિનિયત કર્મનો બંધ કહેલો નથી. તેમાં મિશ્રગુણસ્થાનક વર્જિત મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકથી માંડી અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક પર્યંત આયુષ્ય બંધ હોય તે સમયે અષ્ટવિધ (આઠે) કર્મનો બંધ અને આયુષ્ય બંધ સિવાયનો સપ્તવિધ (સાત) કર્મનો બંધ કહ્યો છે. મિશ્ર, નિવૃત્તિ બાહર અને અનિવૃત્તિ બાહર એ ત્રણ ગુણસ્થાનકે સાત પ્રકારનો કર્મબંધ; સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણસ્થાનકે મોહનીયકર્મ અને આયુષ્યકર્મ સિવાય છ પ્રકારનો કર્મબંધ; ઉપશાન્તમોહ, ક્ષીણ મોહ અને સયોગી ગુણસ્થાનકે કેવળ એક સાતા વેદનીયનોજ બંધ હોવાથી એક કર્મનોજ બંધ અને અયોગી કેવળીને કોઈપણ કર્મના બંધનો અભાવ હોવાથી અબંધક કહેલા છે.

એ રીતે આશ્રવતત્ત્વ નિરૂપણનામા સમયસાર પ્રકરણનો ત્રીજો અધ્યાય સંપૂર્ણ થયો.

હવે બંધતત્ત્વ નિરૂપણનામા ચોથો અધ્યાય કહે છે.

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને મન વચન કાયાના યોગરૂપ બંધ હેતુઓવડે જીવનો કર્મપુદ્ગલો સંગાતે સંબંધ થાય તે બંધ કહેવાય છે. તે બંધ ચાર પ્રકારનો છે. ૧ પ્રકૃતિબંધ, ૨ સ્થિતિબંધ, ૩ રસબંધ, ૪ પ્રદેશબંધ, તેમાં જ્ઞા-

૫૪

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

નાવરણી, દર્શનાવરણી, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય કર્મોનો જે જ્ઞાન-આચ્છાદનાદિક સ્વભાવ તે પ્રકૃતિબંધ; કર્મનાં દળીયા સંબંધી કાળ નિર્માણ તે સ્થિતિબંધ; તે આવી રીતે જ્ઞાનાવરણ; દર્શનાવરણ, વેદનીય અને અંતરાય એ ચારે કર્મની પ્રત્યેકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડકોડ સાગરોપમની, મોહનીય કર્મની ૭૦ કોડકોડ સાગરોપમની, નામ અને ગોત્રકર્મની ૨૦ કોડકોડ સાગરોપમની અને આયુષ્ય કર્મની તેત્રીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાણવી. જઘન્ય સ્થિતિ વેદનીયકર્મની બાર મુહૂર્તની, નામ ગોત્રની આઠ આઠ મુહૂર્તની અને બાકીનાં કર્મોની અંતમુહૂર્ત પ્રમાણ જઘન્ય સ્થિતિ બાણવી. દેવ મનુષ્ય અને તિર્યચ આયુ વર્ણને શુભાશુભ સર્વ કર્મ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અતી સંકલેશવડે બંધાય છે અને જઘન્ય સ્થિતિ (પરિણામની) વિશુદ્ધિવડે બંધાય છે.

અનુભાગ, અનુભાવ, વિપાક અને રસ એ બધાય એક અર્થવાળા પર્યાય શબ્દો છે. તે રસ-વિપાક અશુભ કર્મ-પ્રકૃતિઓનો લીમડાની જેવો અશુભ અને શુભ પ્રકૃતિઓનો શેલડીની જેવો શુભ છે. તેથી શાસ્ત્રકાર કર્મપ્રકૃતિઓના શુભાશુભ વિભાગ બતાવે છે- ૧ શાતાવેદનીય, ૩ દેવ મનુષ્ય અને તિર્યચનાં આયુષ્ય, ૧ ઉચ્ચ ગોત્ર તથા નામકર્મની ૩૭ પ્રકૃતિઓ-મનુષ્યગતિ અને આનુપૂર્વી (૨), દેવગતિ અને આનુપૂર્વી (૪), પંચેન્દ્રિય જાતિ (૫), ઔદારિકાદિક પાંચ+ શરીર (૧૦), પ્રથમના ત્રણ શરીરના+ ત્રણ અંગોપાંગ (૧૩), પ્રથમ સંઘયણુ* (૧૪), પ્રથમ સંસ્થાન^૭ (૧૫), શુભ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ (૧૬), શુભ વિહાયોગતિ (૨૦), અગુરુલધુ (૨૧), પરાધાત (૨૨), ઉર્વાસ (૨૩), આતપ (૨૪),

+ ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તેજસ અને કાર્મણ.

÷ ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારકના અનુક્રમે ઔદારિક અંગોપાંગ, વૈક્રિય અંગોપાંગ અને આહારક અંગોપાંગ બાણવા.

* વજ્રપલનારાય.

^૭સમયતુરસ.

ઉઘોત (૨૫), નિર્માણ (૨૬), તીર્થંકર (૨૭), અને ત્રસદશકો+ (૩૭) એ ૪૨ પુન્ય (શુભ) પ્રકૃતિઓ પ્રસિદ્ધ છે. હવે ૮૨ (અશુભ) પાપ પ્રકૃતિઓ વર્ણવે છે.

પાંચ જ્ઞાનાવરણ, નવ દર્શનાવરણ, મિશ્રમોહનીય અને સમ કિત મોહનીયના બંધનો અભાવ હોવાથી બાકીની ૨૬ મોહનીય પ્રકૃતિ, પાંચ અંતરાય એ રીતે ૪૫ પ્રકૃતિઓ ચાર ઘાતિકર્મની કહી; અને અસાતાવેદનીય, નારકીનું આયુષ્ય, નીચ ગોત્ર અને ૩૪ નામકર્મની પ્રકૃતિ, તિર્થંચગતિ અને આનુપૂર્વી (૨), નરકગતિ અને આનુપૂર્વી (૪), એકેન્દ્રિયાદિ, ચાર જાતિ (૮); પ્રથમ સિવાયનાં પાંચ સંઘયણ (૧૩), પાંચ સંસ્થાન (૧૮), અશુભ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ (૨૨), અશુભ વિહાયોગતિ (૨૩) ઉપઘાત (૨૪), અને સ્થાવરદશકો* (૩૪) એ રીતે સર્વે મળીને ૮૨ અશુભ (પાપ) પ્રકૃતિઓ કહેવાય છે.

લીમડાનો તથા શેલડી પ્રમુખનો સ્વાભાવિક રસ એક ઠાણીઓ લેખાય અને તે રસ બે, ત્રણ, ચાર ભાગ પ્રમાણ કઢાયે છતે એક ભાગ અવશેષ રહ્યો છતે બે ઠાણીઓ વિગેરે કહેવાય. એ ઉપમા પ્રકૃતિના રસની જાણવી.

પર્વત અને ભૂમિની ફાટ, વેળું અને જળમાંની રેખા સમાન કષાયોવડે અશુભ કર્મોનો અનુક્રમે ચાર, ત્રણ, બે અને એક ઠાણીઓ રસ બંધાય છે, ત્યારે શુભ કર્મોનો રસ વેળું અને જળરેખા સમાન

+ ત્રસ, બાદર, પર્યામ, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, સુભગ (સૌભાગ્ય), સુસ્વર, આદેય, અને યશનામકર્મ.

* સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, અપર્યામ, સાધારણ, અસ્થિર, અશુભ, દુર્ભંગ (દૌર્ભાગ્ય) દુસ્સ્વર, અનાદેય અને અપયશ નામકર્મ એ સ્થાવરદશકો જાણવો.

† સહજ રસ (કઢયા વગરનો મીઠો કે કડવો) એક ઠાણીયો, તેનેજ કઢતાં અર્ધો બાકી રહે તે બે ઠાણીયો, બે ભાગ બળી જાય ત્રીજો ભાગ શેષ (બાકી રહે) એવો રસ ત્રણ ઠાણીયો અને ત્રણ ભાગ બળી જાય ચોથો ભાગ બાકી રહે તે ચોઠાણીયો જાણવો.

કષાયવડે (વિશુદ્ધ પરિણામે) ચઠઠાણીયો, ભૂમિક્ષાટ સમાન કષાય-વડે (મધ્યમ પરિણામે) ત્રણ ઠાણીયો અને પર્વતની ક્ષાટ સમાન કષાયવડે બે ઠાણીયો બંધાય છે. એક ઠાણીયો શુભ રસ બંધાતો નથી; ૨-૩-૪ ઠાણીયોજ બંધાય છે.

ચાર સંજ્વલન (કષાય). પાંચ અંતરાય (દાન-લાભ-ભોગ-ઉપભોગ-વીર્ય અંતરાય), પુરુષવેદ, મતિ-શ્રુત-અવધિ-મનઃપર્યાવ-જ્ઞાનના આવરણ, ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિદર્શનના આવરણરૂપ ૧૭ પ્રકૃતિઓ ૧-૨-૩-૪ સ્થાનિક રસવાળી અને બાકીની શુભ તેમજ અશુભ પ્રકૃતિઓ ૨-૩-૪ સ્થાનિક રસવાળી કહી છે.

સંકલેશ (મલીન અધ્યવસાય) વડે અશુભ પ્રકૃતિઓનો તીવ્ર (આકરો) રસ થાય છે અને અધ્યવસાયની શુદ્ધિ થતાં મંદ રસ થાય છે. શુભ પ્રકૃતિઓનો તો અધ્યવસાયની શુદ્ધિવડે તીવ્ર રસ થાય છે અને અધ્યવસાયની મલીનતા થતાં તે રસ મંદ પડી જાય છે.

પ્રદેશ બંધ તે કર્મવર્ગણનાં દળીયાં (મેળવવા) રૂપ સમજવો.

આ પારાવાર સંસારમાં ભ્રમતાં જીવ પોતાના સર્વ (લોકા-કાશ પ્રમાણ અસંખ્ય) પ્રદેશોવડે, અભવ્યોથી અનંતગુણ પ્રદેશ-દળથી બનેલા અને સર્વ જીવથી અનંતગુણ રસચ્છેદે કરી યુક્ત, સ્વપ્રદેશમાંજ રહેલા (બહારના નહિ), અભવ્યોથી અનંતગુણ (અને સિદ્ધથી અનંતમા ભાગના) કર્મ વર્ગણના સ્કંધો પ્રતિસમય ગ્રહણ કરે છે. ગ્રહણ કરીને તેમાંથી થોડાં દળીયાં આયુકર્મને, તેથી વિશેષાધિક અને પરસ્પર તુલ્ય દળીયાં નામ અને ગોત્રકર્મને, તેથી વિશેષાધિક અને પરસ્પર તુલ્ય દળીયાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અંતરાય કર્મને, તેથી વિશેષાધિક મોહનીય કર્મને અને તેથી વિશેષાધિક વેદનીય કર્મને વહેંચી આપી નિજ આત્મપ્રદેશમાં ક્ષીર નીરની પેરે અથવા લોહ અગ્નિની પેરે તે કર્મવર્ગણના સ્કંધો સાથે મળી જાય છે.

સરહસ્ય.

૫૭

કર્મદળીયાંની આ આઠ ભાગની કલ્પના અષ્ટવિધ કર્મબંધકો આશ્રી સમજવી. સાત, છ અને એકવિધ બંધકોને વિષે તેટલાજ ભાગની કલ્પના કરવી. પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધના હેતુ (મન, વચન અને કાયાના) યોગ જાણવા. સ્થિતિબંધ અને રસ-બંધના હેતુ કોષાદિક કષાયો જાણવા. તેમજ વળીઃ સ્પૃષ્ટ, બદ્ધ, નિધત્ત અને નિકાચિત એ રીતે પણ ચાર પ્રકારનો બંધ શાસ્ત્રમાં કહેલો છે. ઇતિ બંધવિચાર.

એ રીતે બંધત્વ નિરૂપણનામા સમયસારનો ચોથો અધ્યાય પૂર્ણ થયો.

હવે સંવરતત્ત્વ નિરૂપણનામા પંચમ અધ્યાય વખાણો છે.

અશ્રવોનો નિરોધ કરવો તે સંવર કહ્યો છે. સમિતિ, ગુપ્તિ, પરીસહ, ચતિધર્મ, ભાવનાઓ અને ચારિત્રવડે કર્મપુદ્ગલ ગ્રહણ કરવાનો નિરોધ (અટકાવ) થવાથી તે સંવર સત્તાવન પ્રકારનો થાય છે. તેમાં ઇર્યાદિક સમિતિ^૧ પાંચ; મન, વચન, કાયાના યોગ (વ્યાપાર) નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિઓર ત્રણ; ક્ષુધાદિક પરીસહો બાવીશ; ક્ષમા પ્રમુખ ચતિધર્મ દશવિધ; અનિત્યાદિક ભાવનાઓ બાર; અને સામાયકાદિક^૩ ચારિત્ર પાંચ, એ રીતે સંવરતત્ત્વ નિરૂપણનામા સમયસારનો પાંચમો અધ્યાય કહ્યો.

હવે નિર્જરાતત્ત્વ નિરૂપણનામા સમયસારનો છઠ્ઠો અધ્યાય કહે છે.

ભોગવાઈ ગયેલા કર્મપુદ્ગલોનું પરિશાટન થવું (ખરી જવું) તે નિર્જરા કહેવાય છે. તે બે પ્રકારની ૧ સકામ, ૨ અકામ ભેદે

* છુટી સોયો, સૂત્રથી બાંધેલી સોયો, લોઢાના બંધનથી બાંધેલી સોયો અને હથોડે ટીપી નાંખેલી સોયોની પેરે.

૧ ઇર્યા-ગમનાગમન, ભાષા, એષણા, આદાન, નિક્ષેપ અને મળોત્સર્ગ પ્રસંગે ઉપયોગ સહિત પ્રવર્તન. ૨ અસત્ યોગનો નિગ્રહ અને સત્ (કુશળ) યોગનું ઉદ્દીરણ. ૩ સામાયિક, છેલ્લેપરથાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપ-રાય અને યથાખ્યાત.

૫૮

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

કરીને જાણવી. તેમાં અકામ^૧ નિર્જરા સર્વ જીવોને હોય તે આ રીતે—એકેન્દ્રિયાદિક તિર્યચો યથાસંભવ છેદનભેદન, શીત, તાપ, વર્ષાજળ, અગ્નિ, ક્ષુધા, તૃષ્ણા, ચાણુક અને અંકુશાદિવડે; નારકી (નરકના) જીવો ત્રણ પ્રકારની^૨ વેદનાવડે; મનુષ્યો ક્ષુધા, તૃષ્ણા, આધિ, દારિદ્ર અને બંધીખાનાદિકવડે; અને દેવતાઓ પરવશતા અને કિલ્લિષપપણાદિકવડે અશાતા વેદનીય કર્મને અનુભવી (લોગવી) ખપાવે છે. તેથી તેમને અકામનિર્જરા જાણવી. સકામનિર્જરા તો અનશન^૩, ઉણોદરી^૪, ભિક્ષાચર્યા (વૃત્તિ સંક્ષેપ), રસત્યાગ, કાયકલેશ (લોચાદિકવડે દેહદમન) અને પ્રતિસંલીનતા (કાચખાની પેરે અંગોપાંગને સંકોચી રાખવા) એ છ પ્રકારના બાહ્યતપ તથા પ્રાયશ્ચિત્ત^૫, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સઝાય, ધ્યાન અને વ્યુત્સર્ગ^૬ એ છ પ્રકારના અભ્યંતર તપને તપતાં નિર્જરાભિલાષીને થવા પામે. એ રીતે નિર્જરાતત્વ નિરૂપણનામા સમયસાર પ્રકરણનો છઠ્ઠો અધ્યાય થયો.

અથ મોક્ષતત્ત્વ નિરૂપણનામા સપ્તમ અધ્યાય.

(જ્ઞાનાવરણાદિ) ચાર ઘાતિકર્મના (સર્વથા) ક્ષયવડે કેવળજ્ઞાન—દર્શન પ્રાપ્તને સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થયે મોક્ષ કહ્યો છે. ક્ષીણકર્મોનો ગૌરવ (ભારેપણ) ના અભાવે નીચા જતા નથી; યોગ પ્રયોગના અભાવથી તીવ્ર^૭ જતા નથી, પરંતુ નિઃસંગતાથી મળ-લેપ વગરના તુંબડાની પેરે, કર્મ—બંધનના છેદાવાથી એરંડના ફળની પેરે, પૂર્વ પ્રયોગથી ધનુષ્યમાંથી છૂટેલા બાણની પેરે તથા ગતિ પરિણામથી ધૂમાડાની પેરે ઉંચા (ઉર્ધ્વગતિએ) જ જાય છે અને લોક (આકાશ) ના અંતે રહે છે. ધર્માસ્તિકાયના અભાવથી આગળ (અલોકમાં) ગતિ (ગમન) થવા પામે નહિ. (તેથી) ત્યાંજ (લોકના અગ્રભાગેજ) રહ્યા છતાં, શાશ્વત-નિરૂપમ-સ્વાભાવિક

૧ અકામ—છત્ત્રા વગર કષ્ટાદિ સહન કરતાં. ૨ નરકક્ષેત્રજન્ય, અન્ય ઉદ્ધારિત અને પરમાધામી કૃત. ૩ છટ્ટ અક્રમાદિ. ૪ જરૂર કરતાં ઓછો આહાર કરવો તે. ૫ પાપ આલોચના (આલોચણ) ૬ દેહાદિક મમત્વ ત્યાગ.

સુખને અનુભવે છે. સુર, અસુર અને મનુષ્યસંખ્યા સર્વ કાળનાં એકઠાં કરેલાં સુખો સિદ્ધ ભગવાનના સુખના અનંતમા ભાગે આવતાં નથી. (સિદ્ધ ભગવાનનું સુખ અનંત છે—વચન અગોચર છે.) સંત-પદ પ્રરૂપણાદિક નવ અનુયોગદ્વારોવડે તે સિદ્ધોની વ્યાખ્યા કરવી. એ રીતે મોક્ષતત્ત્વ નિરૂપણનામા સમયસાર સાતમો અધ્યાય થયો.

અથ સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન પ્રરૂપણનામા અષ્ટમ અધ્યાય.

બંધતત્ત્વમાં સમાવેશિત કરેલાં પુન્ય અને પાપને જૂદાં ગણીએ તો ઉક્ત સાત તત્ત્વો (ને બદલે) નવ તત્ત્વો પશુ કહેવાય છે. સંશ્લેષે કે વિસ્તારે તે તત્ત્વોનો અવબોધ થવો તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે. તે જ્ઞાન આભિનિષોધિક (મતિ), શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળભેદ કરીને પાંચ પ્રકારનું જાણવું. તે સર્વ તત્ત્વોની શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ તે સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાનની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ છે. તે સમ્યગ્દર્શન કોઈ જીવને ગુરૂ ઉપદેશાદિક વગરજ કર્મના ઉપશમાદિકવડે સ્વભાવે જ ઉપજે છે અને કોઈક જીવને કર્મ ઉપશમાદિ સદ્ભાવે ગુરૂ-ઉપદેશ અથવા જિનપ્રતિમા દર્શનાદિ બાહ્ય આલંબનની પ્રાપ્તિ વડેજ ઉપજે છે. તે સમ્યગ્દર્શનના ત્રણ ભેદ કહ્યા છે—૧ ઔપશમિક, ૨ ક્ષાયોપશમિક અને ૩ ક્ષાયિક. તેમાં ઔપશમિક સમકિત, ઉપશમ-શ્રેણીએ ચઢતાં અનંતાનુબંધી કષાયો અને સમકિતમોહની, મિશ્ર-મોહની તથા મિથ્યાત્વમોહની એ ત્રણે દર્શનમોહનીય ઉપશાન્ત થયે છતે ઉપજે છે. અથવા જે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અધ્યવસાય વિ-શેષરૂપ યથાપ્રવૃત્તિ કરણવડે આયુવર્જિત શેષ સાતે કર્મની સ્થિતિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે હીન એક કોડાકોડ સાગરોપમ પ્રમાણ કરીને, અપૂર્વકરણવડે હુલેધ રાગાદિજનિત ગ્રંથીને ભેદી નાંખી, અનિવૃત્તિ કરણવડે અંતર્મુહૂર્ત કાળપ્રમાણ-જેમાં મિથ્યાત્વ મોહનીયનાં દળીયા વેદવાના નથી એવું અંતરકરણ કરે, તે કર્યે છતે મિથ્યાત્વ મોહનીયની બે સ્થિતિ: થાય—પહેલી અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ વેદાતી સ્થિતિ અને બીજી અંતરકરણથી ઉપરની બાકીની સ્થિતિ.

૬૦

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણ કાળે કરી પ્રથમ સ્થિતિ વેદાઈ રહે છે તે અંતર-કરણના પહેલા સમયેજ મિથ્યાત્વ મોહનીયના દળીયાંના ઉદયનો અભાવ હોવાથી તે જીવને ઔપશમિક સમક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમજ જે સમક્તિથી ચ્યવી-પડી મિથ્યાત્વ પામેલો સાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ સમક્તિ મોહની અને મિશ્રમોહની બંને પુંજેને મિથ્યાત્વમાં ક્ષેપવ્યા પછી પાછો શુભ પરિણામવંત બને છે તે શુભાશય જીવ પણ ઉક્ત સમક્તિને પામી શકે છે.

એ રીતે ઔપશ્ય વિશેષ સમાન પ્રાપ્ત થયેલા ઉપશમ સમ્યક્ત્વવડે મદન કોદ્રવ સમાન મિથ્યાત્વ મોહનીય શોધાતું છતું ત્રણ પ્રકારનું થાય છે-૧ શુદ્ધ, ૨ અર્ધવિશુદ્ધ અને ૩ અવિશુદ્ધ. ઉક્ત શુદ્ધાદિક પુંજે અનુક્રમે તત્ત્વશ્રદ્ધાન, ઉદાસીનતા અને વિપરીત શ્રદ્ધા ઉપજાવવાથી ૧ સમ્યક્ત્વ, ૨ મિશ્ર અને ૩ મિથ્યાત્વરૂપ કહેવાય છે. જ્યારે શુદ્ધ પુંજનો ઉદય થાય ત્યારે ક્ષાયોપશમિક સમક્તિ કહેવાય છે. કેમકે તેમાં ઉદયાગત મિથ્યાત્વનો (સમક્તિ મોહનીરૂપે વિપાકોદય વડે વેદીને) ક્ષય કરાય છે અને જે સત્તાગત (મિથ્યાત્વ) છે તેને ઉપશાન્ત કરાય છે. ક્ષાયોપશમિક સમક્તિમાં મિથ્યાત્વનો વિપાકથી અનુભવ ન હોય, પ્રદેશથી ઉદય તો હોય; જ્યારે ઉપશમ સમક્તિમાં કોઈ પણ રીતે મિથ્યાત્વનો ઉદય નજ હોય. ક્ષાયક સમક્તિ તો અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકડી અને દર્શનમોહનીય ત્રિકનો ક્ષય થયે છે તે જ પ્રગટે છે.

ક્ષાયિક સમક્તિની પ્રથમ પ્રાપ્તિ કરનારા સંજ્યાતા વર્ષના આ ઉખાવાળા મનુષ્યોજ જાણવા; અને એ ત્રણ પ્રકારનાં સમક્તિ વૈમાનિક દેવોમાં પ્રથમની ત્રણ નરકોમાં સંજ્યાત-અસંજ્યાત વર્ષાયુ મનુષ્યોમાં, અને અસંજ્યાત વર્ષાયુ તિર્યંચોમાં હોઈ શકે છે. બાકીના દેવોમાં, નારકોમાં અને સંજ્યાત વર્ષાયુ સંજી પંચેન્દ્રિ તિર્યંચોમાં ઔપશમિક અને ક્ષાયોપશમિક એ બે સમક્તિ હોઈ શકે છે. એક બે ત્રણ અને ચાર ઇન્દ્રિયવાળાને તેમજ અસંજી પંચેન્દ્રિયજીવોને ઉક્ત ત્રણ સમક્તિમાંથી એક પણ પ્રકારનું સમક્તિ લાભતું નથી. એ

રીતે સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન પ્રરૂપણુ નામા સમયસારનો આઠમો અધ્યાય થયો.

હવે સમ્યક્ ચારિત્ર પ્રરૂપણુ નામા નવમો અધ્યાય કહે છે.

(નવમો અધ્યાય.)

સદોષ વ્યાપારથી વિરમણું તેને સમ્યક્ચારિત્ર કહ્યું છે. ૧ સર્વથી અને ૨ દેશથી એમ તે બે પ્રકારનું છે, તેમાં સર્વથી ભરત, ઐરવત ક્ષેત્રમાં પહેલા છેલ્લા તીર્થંકરોના શાસનમાં પાંચ મહાવ્રત રૂપ છે, અને મધ્યના ૨૨ તીર્થંકરોના તેમજ મહાવિદેહ ક્ષેત્રવર્તી તીર્થંકરોના શાસનમાં પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યે છતે મૈથુનનો ત્યાગ થઈ ચૂક્યો એ બુદ્ધિથી ચાર મહાવ્રત રૂપ છે. તે ચારિત્ર-ધર્મની, પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણિ માતારૂપ છે. કેમકે એ ‘પ્રવચન માતા’ થકી ચારિત્રધર્મની ઉત્પત્તિ, પાલન અને વિશુદ્ધિ થવા પામે છે. ૧ સામાયિક, ૨ છેદોપસ્થાપનીય, ૩ પરિહારવિશુદ્ધિ, ૪ સૂક્ષ્મસંપરાય અને ૫ યથાખ્યાત એ પાંચ પ્રકારના ચારિત્ર બાણવા. બીજા અને ત્રીજા પ્રકારના ચારિત્ર ભરત, ઐરવત ક્ષેત્રમાં પહેલા છેલ્લા તીર્થંકરોના શાસનમાંજ હોય છે. (બાકીના તીર્થંકરોના શાસનમાં એ બે ચારિત્ર હોતાં નથી, તે સિવાયનાં ચારિત્ર હોય છે, ત્યારે પહેલા છેલ્લા તીર્થંકરોના શાસનમાં સર્વે ચારિત્ર હોય છે). આસર્વ વિરતિ ચારિત્ર ગૃહત્યાગી સાધુજનોને હોય છે. તે પાળવામાં અસમર્થ ગૃહસ્થોને દેશવિરતિ ચારિત્ર હોય છે. તેને માટે પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત, સર્વે મળીને બાર વ્રત કહ્યાં છે. ૧ બે કરણ ત્રણ જોગ, ૨ બે કરણ બે જોગ, ૩ બે કરણ એક જોગ, ૪ એક કરણ ત્રણ જોગ, ૫ એક કરણ બે જોગ અને ૬ એક કરણ એક જોગ એમ શ્રાવકને એક એક વ્રતને અંગીકાર કરવાની અપેક્ષાએ છ છ ભાંગા થાય છે. બે ત્રણ આદિ વ્રત અંગીકાર કરતાં દિક ત્રિક આદિ સંયોગો આશ્રી અપર અપર વ્રત સંબંધી છ છ ભાંગાના સંવેધવડે યથોત્તર છ ગુણુ થાય છે. (એક

૬૨

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

એક વ્રતમાં દ્વિક સંયોગે છત્રીશ છત્રીશ ભાંગા થાય છે.) આ પ્રમાણેની ભંગ સંખ્યા અને તે કેવી રીતે થાય છે તેની સવિસ્તર હકીકત આ પ્રકરણની ટીકા, શ્રાવકવ્રતભંગ પ્રકરણ, ધર્મસંગ્રહાદિથી બાણવી. અહીં વિસ્તાર વધવાના કારણથી અને સામાન્ય ખુદ્ધિવાળા વાંચનારને લેખ મુશ્કેલ લાગે તેવો થઈ જવાના કારણથી લખેલ નથી.

પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન એક કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણુ સાત કર્મની સ્થિતિ:થાય ત્યારે જીવ સમકિત પામે છે. તે સ્થિતિમાંથી પદ્યોપમ પૃથક્ત્વ જેટલી સ્થિતિ ઘટે ત્યારે જીવ દેશવિરતિપણું પામે છે અને તેમાંથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમ જેટલી સ્થિતિ ક્ષય થાય ત્યારે જીવ સર્વવિરતિપણું પામે છે.

ઈતિ નવમ અધ્યાય.

(દશમો અધ્યાય.)

મરકત રત્ન અને પદ્મરાગ રત્નાદિક લોક પ્રસિદ્ધ રત્નો કરતાં વિશિષ્ટ ગુણવાળાં સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્નો કહેવાય છે.

પરસ્પર સાપેક્ષતાએ એ ત્રણ રત્નોનું મોક્ષ લક્ષણ ફળ કહ્યું છે, પણ એક બીજાની નિરપેક્ષતાએ તેવું ફળ કહ્યું નથી. (તદાશ્રયી દૃષ્ટાંત કહે છે.) જ્ઞાન ચારિત્ર યુક્ત છતાં દર્શન-સમકિત રહિત અંગારમર્દક અભવ્ય હતા એમ સંભળાય છે, અને જ્ઞાન દર્શન યુક્ત છતાં પણ ચારિત્ર રહિત કૃણુ, શ્રેણિક તથા સત્યકી (વિદ્યાધર) પ્રમુખ અધોગતિને પામ્યા છે, તેથી એ ત્રણ રત્નો સંગાતેજ રહ્યા છતાં શોભા પામે છે. આગમ-સિદ્ધાન્તમાં કહ્યું છે કે ‘કરણી વગરનું એકલું જ્ઞાન નકામું છે. તેમજ જ્ઞાન વગરની ક્રિયા પણ નકામી છે. (અગ્નિથી બચવા ઇચ્છતાં છતાં) આંખે દેખતો પાંગળો અને દોટ મારી જનારો આંધળો એ બંને બળી મૂવા’.

‘જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયના મેળાપથી કાર્યસિદ્ધિ થઈ શકે છે. એક ચક્રવટે રથ ચાલી શકતોજ નથી. આંધળો અને પાંગળો વનમાં એકઠાં મળી એક બીજાની સહાયથી બચી ક્ષેમકુશળ નગરમાં પેસી શક્યા.’

આ રત્નત્રયીની ઉત્કૃષ્ટપણે આરાધના કરનારા મહાનુભાવો તેજ ભવે, મધ્યમ રીતે આરાધના કરનારા ત્રણ ભવે અને જઘન્યપણે આરાધના કરનારા આઠ ભવે સીઝે, બુઝે, કર્મ-મુક્ત થાય, પરિનિર્વાણ પામે યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરે. (પરંતુ) તેની વિરાધના કરનારા રત્નત્રયીને વિરાધી ચાર ગતિરૂપ સંસાર અટવીમાંજ રખડે. તે માટે અનંત (અવ્યાબાધ-મોક્ષ) સુખના અભિલાષી-આકાંક્ષાવાળા મહાનુભાવોએ આ રત્નત્રયીની આરાધના કરવાનોજ (ખાસ) ઉદ્ધેશ કરવો. એજ સાચો અર્થ-પરમાર્થ છે.

“ ગ્રંથ ઉપસંહાર. ”

શ્રી તીર્થંકર મહારાજના પ્રવચનમાં જે કુશળતા તે જ્ઞાન કહેવાય છે, અને તેમાંજ જે અતિ નિર્મળરૂચિ તે શ્રદ્ધા-સમકિત કહેવાય છે, તેમજ સદોષ (પાપ) વ્યાપારથી જે વિરમવું તે ચારિત્ર કહેવાય છે. હે ભવ્યજનો ! મોક્ષરૂઢાચક આ રત્નત્રયીને તમે સહુ શ્રદ્ધણુ કરો !

સ્વપર ઉપકારને માટે સંગ્રહિત કરેલ આ સમયસાર (પ્રવચન-રહસ્ય) ને જે મહાશય જાણે-સદેહે (માને) અને પાળે-તેનો યથાર્થ આદર કરે તે મહાનુભાવને મોક્ષપ્રાપ્તિ સુલભ જાણવી.

મેઘ અને ચંદ્રની જેમ લોકોને હિતકારી (સમૃદ્ધિ અને શીતળતા આપનારા), અને દેવતાઓને ઉલ્લાસ તથા ઉન્નતિદાયક પદ્મ-કમળની જેવી કાન્તિવાળા શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનાં ચરણ સદાય (ભવ્યજનોને) મોક્ષ સુખ અર્પો ! વ્યંગમાં ગ્રંથકારે દેવચંદ્ર (દેવાનંદ-સ્વશિષ્યની ઉન્નતિ કરનાર) એવું સ્વનામ પણ પ્રદર્શિત કર્યું. (છેલ્લી ગાથામાં અંતિમ મંગલાચરણ રૂપે ગ્રંથકારે બહુ સારું રહસ્ય ખતાવ્યું છે તે વિસ્તારરૂચિજનોએ ટીકા ઉપરથી અવધારવું) શિવમસ્તુ સર્વ જગતઃ

૬૪

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

એ રીતે આરાધના વિરાધના કૃણ નિરૂપણ નામા સમયસારનો દશમો અધ્યાય પૂર્ણ થયો; અને સમયસાર ગ્રંથ પણ પૂર્ણ થયો. ઇતિશમ.

(આ ગ્રંથ શ્રી દેવાનંદસૂરિએ માગધી ગદ્યબંધ રચેલો છે. તેનાપર તેમણે 'પોતેજ સંસ્કૃત ટીકા' રચી છે. (સંવત ૧૪૬૯) તેની ઉપરથી આ ભાષાંતર ટુંકામાં સારરૂપે કરવામાં આવ્યું છે.)

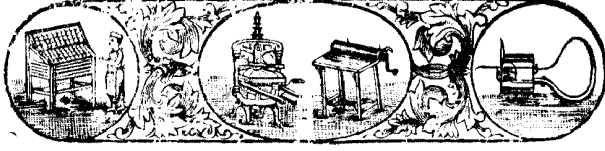
“ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક. ”

ખહોળા ફેલાવા સાથે પ્રખ્યાતિ પામેલું, ધાર્મિક અને નૈતિક વિષયોથી ચર્ચાતું “ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક ” દર મહિનાની પૂર્ણિમાએ પ્રસિદ્ધ થાય છે. દર વર્ષે સુંદર ઉપયોગી પુસ્તકની ભેટ આપવા છતાં દરેક જૈન વ્યક્તિ તેનો લાભ લઈ શકે તે ખાતર વાર્ષિક લવાજમ માત્ર રૂા. ૧-૪-૦ રાખવામાં આવેલ છે. ગ્રાહક થઈ અવશ્ય જ્ઞાનની અભિવૃદ્ધિ કરેશો.

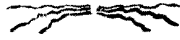
જૈનધર્મના તમામ જાતના મળતા પુસ્તકો.

જૈન ધર્મના સર્વ જાતના પુસ્તકો, મુનિરાજોના ફોટોગ્રાફ્સ (છબીયો) વ્યાજબી કિંમતે અમારે ત્યાંથી મળી શકે છે. નરો જ્ઞાનખાતામાં જાય છે. જેથી અત્રેથી મંગાવવા સૂચના કરવામાં આવે છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા,
ભાવનગર—(કાઠિયાવાડ).

શ્રી સર્વધર્મ અધિકાર ગ્રંથ.

પ્રથમ જીવદયા અધિકાર.

અહિંસા સત્યમસ્તેયં, ત્યાગો મૈથુનવર્જનમ્ ।

પશ્ચસ્વેતેષુ ધર્મેષુ, સર્વે ધર્માઃ પ્રતિષ્ઠિતાઃ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જીવદયા, ૧, સત્યવચન, ૨, અદત્તાદાન, ૩, મૈથુન સેવન ટાળવું, ૪, પરિગ્રહનો સંવર, ૫, એ પાંચ વસ્તુ સમાચરતાં સર્વ ધર્મ પ્રમાણુ થયે.

(પ્રશ્ન) કથમુત્પદ્યતે ધર્મઃ, કથં ધર્મો વિવર્દ્યતે ? ।

કથં ચ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, કથં ધર્મો વિનશ્યતિ ? ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—ધર્મ કેમ ઉપજે ? ધર્મ કેમ વધે ? ધર્મ કેવી રીતે સ્થાપન કરાય છે ? કેમ ધર્મ નાશ પામે છે ? ॥ ૨ ॥

(ઉત્તર) સત્યેનોત્પદ્યતે ધર્મો, દયાદાનેન વર્ધતે ।

ક્ષમયા સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, ક્રોધલોભાદ્વિનશ્યતિ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—સત્ય વચનથી ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે, દયા અને દાન વડે ધર્મ વધે છે, ક્ષમા કરતાં ધર્મ રહે છે, ક્રોધ લોભ કરવાથી ધર્મ નાશ પામે. ॥ ૩ ॥

૬૬

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

यूकामत्कुणदंशादीन्, ये जन्तून् तुदतस्तनुम् ।
पुत्रवत् परिरक्षन्ति, ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ४ ॥

ભાવાર્થ—જૂ, માંકણ, ડંસ, મસા, મચ્છર પ્રમુખ જે શરીરને
પીડા ઉપજાવે છે તેની પણ હિંસા ન કરનાર તે પુરુષો સ્વર્ગમાં
જાય. ॥ ૪ ॥

अन्य शास्त्रो शुं કહે છે ?

सुवर्णदानं गौदानं, भूमिदानाद्यनेकशः ।
नोत्तमं प्राणदानानामित्युवाच पराशरः ॥ ५ ॥

ભાવાર્થ—સોનાનું દાન, ગાયનું દાન, પૃથ્વીનું દાન વિગેરે
ઘણાં દાન છે પરંતુ જીવિતદાન સરખું દાન નથી એમ પારાશર
રૂપિ કહે છે. ॥ ૫ ॥

यो दद्यात् काञ्चनं मेरुं, कृत्स्नां चापि वसुन्धराम् ।
एकस्य जीवितं दद्यात्, न च तुल्यं युधिष्ठिर ? ॥ ६ ॥

કૃષ્ણ કહે છે કે—હે યુધિષ્ઠિર ! જે પુરુષ સોનાના મેરુ પર્વત-
નું દાન કરે, સમગ્ર પૃથ્વીનું દાન કરે અને એક જીવને જીવિતદાન
આપે પરંતુ ઉપરનું દાન જીવિતદાન સરખું થઈ શકતું નથી. ॥૬॥

मातृवत्परदाराणि, परद्रव्याणि लोष्ठवत् ।
आत्मवत् सर्वभूतानि, यः पश्यति स पश्यति ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ—પરસ્ત્રી માતા સમાન, પરદ્રવ્ય પત્થર સમાન, સર્વ
જીવો પોતાના આત્મા સમાન; આ પ્રમાણે જે જીવે છે તે પુરુષ
દેખતો છે બાકીના બધા અન્ધ છે. ॥ ૭ ॥

बीजो-त्रीजो मद्य-मांस भक्षण निषेध अधिकार.

ન ગંગા ન ચ કેદારો, ન પ્રયાગો ન પુષ્કરમ્ ।

ન ચ જ્ઞાનં ન ચ ધ્યાનં, ન તપો ન જપક્રિયા ॥ ૮ ॥

ન દાનં ન ચ હોમશ્ચ, ન પૂજા ન ગુરોર્નતિઃ ।

યદિ શ્વાદતિ માંસાનિ, સર્વમેતન્નિરર્થકમ્ ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ—જે પુરૂષો માંસ લક્ષણ કરે છે તેમને ગંગા, કેદાર, પ્રયાગ કે પુષ્કર વિગેરે યાત્રા નિર્ર્થક છે, તેમજ જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ, જપ કે ક્રિયા દાન, હોમ, પૂજા, ગુરુવન્દન સર્વ નિર્ર્થક છે તેમ મહાભારતમાં કહ્યું છે. ॥ ૮ ॥ ૯ ॥

उक्तं च—

કવ માંસં ? કવ શિવભક્તિઃ ? , કવ મદ્યં ? કવ ભવાર્ચનમ્ ? ।

મદ્યમાંસાનુરક્તાનાં, દૂરે તિષ્ઠતિ શઙ્કરઃ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—ક્યાં માંસ ને ક્યાં શિવની લક્ષિત ? ક્યાં મદ્યપાન અને ક્યાં શિવપૂજન ? જે પુરૂષો માંસ તથા મદ્યમાં પ્રીતિવાળા છે તેમનાથી શંકર દૂર રહે છે. ॥ ૧૦ ॥

किं जापहोमनियमैस्तीर्थस्नानैश्च भारत ! ।

યદિ શ્વાદન્તિ માંસાનિ, સર્વમેતન્નિરર્થકમ્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જે પુરૂષો માંસ ખાય છે તેને જપ હોમ કરવાનો નિયમ, તીર્થમાં જઈને કરેલ સ્નાન એ બધું નિર્ર્થક છે. એમ યુધિષ્ઠિરને કૃષ્ણ કહે છે. ॥ ૧૧ ॥

अल्पायुषो दरिद्राश्च, परकर्मोपजीविनः ।

કુકુલેષ્વેવ જાયન્તે, યે નરા માંસમક્ષકાઃ ॥ ૧૨ ॥

૬૮

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

અર્થ—જે પુરૂષો માંસ ભક્ષણ કરનારા છે, તેઓ થોડા આ-
યુધ્યવાળા, નિર્ધન, બીજાનાં કામ કરી જીવનારા, તથા ખરાબ કુળ-
માં ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૨ ॥

તિલસર્ષપમાત્રં તુ, યો માંસં મક્ષતે નરઃ ।

સ યાતિ નરકં ઘોરં, યાવચ્ચન્દ્રદિવાકરૌ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—જે પુરૂષ તલના દાણા જેટલું અથવા સર્ષવના દાણા
જેટલું પણ માંસ ખાય, તે સૂર્યચન્દ્રની સ્થિતિ સુધી નરકમાં
રહે છે. ॥ ૧૩ ॥

અસ્થિવાસી સદા રુદ્રો, માંસવાસી જનાર્દનઃ ।

શુક્રે ચ વસતિ બ્રહ્મા, તસ્માન્માંસં ન મક્ષયેત્ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—હાડકામાં મહાદેવ રહે છે, માંસમાં શ્રીહરિ રહે છે, તથા
વીર્યમાં બ્રહ્મા વસે છે, તે કારણથી માંસનો આહાર ન કરવો. ॥૧૪॥

ન ગ્રાહ્યાણિ ન દેયાણિ, વસ્તૂનિ ષડ્ વિવેકિના ।

અગ્નિર્મધુ વિષં શસ્ત્રં, મદ્યં માંસં તથૈવ ચ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—દેવતા, મધ, ઝેર, શસ્ત્ર, દારૂ અને માંસ એ છ વસ્તુ
વિવેકી પુરૂષે આપવી નહિ અને લેવી પણ નહિ. ॥ ૧૫ ॥

મદ્યપાનાન્મતિશ્રંશો, નરાણાં જાયતે સ્વલુ ।

ન ધર્મો ન દયા તેષાં, ન ધ્યાનં ન ચ સત્ક્રિયા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—મદ્યપાન કરવાથી ખરેખર માણસોની બુદ્ધિ નાશ પામે
છે, તેઓનો ધર્મ, દયા, ધ્યાન કે સત્ક્રિયા સર્વ નાશ પામે છે. ॥૧૬॥

મદ્યમત્તો ન જાનાતિ, સ્વજનાન્યજનાનિ ચ ।

ન શત્રું નૈવ મિત્રં ચ, ન કલત્રં ન માતરમ્ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—મદ્ય પીનારાઓ પોતાનો માણસ છે કે બીજાનો તે

સરહસ્ય.

૬૯

બાણી શકતા નથી, શત્રુ છે કે મિત્ર છે તે પણ નથી બાણતા, તેમ
સ્ત્રી અગર માતાને પણ ઓળખી શકતા નથી. ॥ ૧૭ ॥

દેવતારાધનં ચૈવ, ગુરુણાં ચૈવ સેવનમ્ ।

શિષ્ટસંજ્ઞોઽપિ નૈવાસ્ય, ન ધર્મો ન ચ સાધનમ્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—જે પુરૂષો મહાપાન કરે છે તેને દેવતાનું આરાધન, ગુ-
રુઓની પૂજા, તેમ સારા પુરૂષોની સોખત નથી હોતી, તથા ધર્મ અને
સાધન (અર્થ—કામ) હોતાં નથી. ॥ ૧૮ ॥

આવાં કારણોથી મહાપાનનો નિષેધ કર્યો છે.

॥ ચોથો રાત્રિભોજન નિષેધ અધિકાર ॥

પદ્મપુરાણે પ્રભાસસ્વળે—

ચત્વારો નરકદ્વારાઃ, પ્રથમં રાત્રિભોજનમ્ ।

પરસ્ત્રીગમનં ચૈવ, સન્ધાનાનન્તકાયકમ્ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—નરકનાં ચાર દ્વાર છે. પ્રથમ રાત્રે ખાવું તે ૧, પર-
સ્ત્રીનો સમાગમ ૨, પાણીનો ભાગ હોય તેવા પદાર્થનું (ઓળ)
અથાણું ૩, તથા અનન્તકાય (કંદમૂળ) નું બાકાણું છે. ૪ ॥ ૧૯ ॥

પયોદપટલાચ્છન્ને, નાશનન્તિ રવિમણ્ડલે ।

અસ્તઙ્ગતે તુ શુજ્જાના, અહો ! માનોઃ સુસેવકાઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—રાહુથી ઢંકાએણું રવિમંડળ હોય ત્યારે ભોજન નથી
કરતા, અને સૂર્ય અસ્ત થયા પછી ભોજન કરે છે તો અરે આ !
સૂર્યના સેવકો કેવા ? ॥ ૨૦ ॥

૭૦

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारं, वर्जयन्ति सुमेधसः ।

तेषां पक्षोपवासस्य, फलं मासेन जायते ॥ २१ ॥

અર્થ—જે બુદ્ધિમાન પુરૂષો રાત્રે કદીપણ લોજન કરતાં નથી તે પુરૂષો એક માસે પંદર દિવસના ઉપવાસનું ફળ મેળવે છે. ॥ ૨૧ ॥

नोदकमपि पातय्यं, रात्रावत्र युधिष्ठिर ? ।

तपस्विनां विशेषेण, गृहिणां च विवेकिनाम् ॥ २२ ॥

અર્થ—કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિરને કહે છે કે—હું યુધિષ્ઠિર, રાત્રે ખાસ કરીને તપસ્વિપુરૂષોએ અને વિવેકી ગૃહસ્થોએ પાણી પણ પીવું ન જોઈએ. ॥ ૨૨ ॥

मृते स्वजनमात्रेऽपि सूतकं जायते किल ।

अस्तङ्गते दिवानाथे, भोजनं क्रियते कथं ? ॥ ૨૩ ॥

॥ इति प्रभासपुराणे प्रोक्तम् ॥

અર્થ—જ્યારે પોતાનો કુટુંબી કોઈપણ મરણ પામે છે ત્યારે સૂતકને લીધે લોજન કરતા નથી, તો પછી સૂર્ય અસ્ત થયા પછી લોજન કેમ કરી શકાય ? ॥ ૨૩ ॥

अथ मार्कण्डेय उवाच—

अस्तङ्गते दिवानाथे, आपो रुधिरमुच्यते ।

अन्नं मांससमं प्रोक्तं, मार्कण्डेन महर्षिणा ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—માર્કંડેયે મુનિ કહે છે કે—દિવસનો સ્વામી સૂર્ય આથમ્યા પછી પાણી પીવું તે લોહી સમાન છે અને અન્ન તે માંસ લક્ષણ સમાન છે ॥ ૨૪ ॥

॥ પાંચમો કંદમૂલ ભક્ષણ નિષેધ અધિકાર ॥

પદ્મપુરાણે—મયમાંસાશનં રાત્રૌ, ભોજનં કન્દભક્ષણમ્,
યે કુર્વન્તિ તૃથા તેષાં, તીર્થયાત્રા જપસ્તપઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થઃ—જે પુરૂષો રાત્રે ભોજન કરે છે, અથવા કંદમૂળ ખાય
છે તેઓની તીર્થયાત્રા, જપ, તપ, નિર્થક થાય છે. ॥ ૨૫ ॥

તૃથા એકાદશી પ્રોક્તા, તૃથા જાગરણં હરેઃ ।

તૃથા ચ પૌષ્કરી યાત્રા, તૃથા ચાન્દ્રાયણં તપઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થઃ—ભોજન કરનારને એકાદશીનું વ્રત, હરિની ઉપાસના
માટે કરેલું જાગરણ, પુષ્કરની યાત્રા, અને ચાન્દ્રાયણ તપનું ફળ,
આ સર્વ નિષ્ફલ છે. ॥ ૨૬ ॥

इति पद्मपुराणे कथितम् ॥ इति रात्रिभोजनाधिकारः ॥

उक्तं शिवपुराणे—यस्मिन्गेहे सदाऽन्नार्थं, मूलकं पच्यते जनैः ।

श्मशानतुल्यं તદ્વેશ્મ, પિતૃભિઃ પરિવર્જિતમ્ ॥ ૨૭ ॥

મૂલકેન સમં ચાન્નં, યસ્તુ ખુંકતે નરાધમઃ ।

તસ્ય શુદ્ધિર્ન વિદ્યેત, ચાન્દ્રાયણશતૈરપિ ॥ ૨૮ ॥

પુત્રમાંસં વરં પ્રોક્તં, ન તુ મૂલકભક્ષણમ્ ।

ભક્ષણાન્નરકં યાતિ, વર્જનાત્ સ્વર્ગમાપ્નુયાત્ ॥ ૨૯ ॥

प्रभासपुराणे गोविन्दकीर्तिना महाभारते—

કન્દમૂલાંશ્ચ યે મૂઢાઃ, સૂર્યદેવે જનાર્દને ।

ભક્ષયન્તિ નરાઃ પાર્થ ? , તે વૈ નરકગામિનઃ ॥ ૩૦ ॥

૭૨

શ્રી સમયસાર પ્રકરણ.

॥ છઠો દ્વિદલ ભક્ષણ તથા મધુભક્ષણ નિષેધ અધિકાર ॥

અથ મહાભારતે પ્રભાસપુરાણે ગોવિન્દકીર્તિતે—

ગોરસં માષમધ્યે તુ, મુદ્ગાદિષુ તથૈવ ચ ।

મધ્યમાણં ભવેન્નૂનં, માંસતુલ્યં યુધિષ્ઠિર ! ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:—હે યુધિષ્ઠિર ! અડદ, મગ, ઇત્યાદિ દ્વિદલ કઠોળને
નિષે લક્ષણ કરાતું ગોરસ (કાચું દૂધ, દહીં, છાશ, વગેરે) જરૂર
માંસ તુલ્ય થાય છે. ॥ ૩૧ ॥

મધ્યે માંસે ચ મધુનિ, નવનીતે બહિષ્કૃતે ।

ઉત્પદ્યન્તે વિલીયન્તે, તદ્વર્ણાસ્ત્ર જન્તવઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:—દારૂ, માંસ, મધ, માખણમાં ક્ષણે ક્ષણે તેજ રંગના
જંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે, અને.

મનુસ્મૃતૌ—

સપ્તમાધ્યાયે—

સપ્તગ્રામે ચ યત્પાપ-મયિના મસ્મસાત્કૃતે ।

તત્પાપં જાયતે જન્તોર્મધુબિન્દુપ્રમક્ષણાત્ ॥ ૩૩ ॥

મહાભારતે—

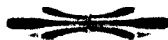
શ્વમ્રદ્વારાણિ ચત્વારિ, દ્વિદલં સામગોરસમ્ ।

મધુજાલમપૂતામ્બુ, કન્દસન્ધાનભક્ષણમ્ ॥ ૩૪ ॥

ઉત્પદ્યન્તે વિપદ્યન્તે, યત્ર જીવા અનેકશઃ ।

અપવિત્રં ચ તેષાં સન્ધાનં પરિવર્જયેત્ ॥ ૩૫ ॥

ઇદં પ્રભાસપુરાણે કથિતમ્ ॥

સર્વધર્મ અધિકાર.

૭૩

સાતમો દન્તધાવના અને આઠમો દન્ત- પીડનો અધિકાર.

શબ્દસ્મૃતૌ—

પ્રતિપદ્-દશમી-ષષ્ઠી-મધ્યાન્હે નવમીતિથૌ ।
 સંક્રાન્તાવર્કવારે ચ, ન કુર્યાદ્ દન્તધાવનમ્ ॥ ૩૬ ॥
 ઉપવાસે તથા શ્રાદ્ધે, ન કુર્યાદ્ દન્તધાવનમ્ ।
 દન્તાનાં કાષ્ઠસંયોગે, હન્તા સપ્તકુલાનિ ચ ॥ ૩૭ ॥
 વનસ્પતિં ગતે સૌમે, ન કુર્યાદ્ દન્તધાવનમ્ ।
 ચન્દ્રમાભક્તિ તતસ્વેત, પિતૃવંશસ્ય ઘાતકે ॥ ૩૮ ॥

શ્રી નવમો જિનશાસન સર્વજ્ઞ અધિકાર.

શાલા બ્રહ્મગૃહં પ્રોક્તં શાલા ચ જિનમન્દિરમ્ ।
 શ્વેતામ્બરોપદેશેન, શ્રાવકૈસ્તદ્વિધીયતે ॥ ૩૯ ॥
 તે કીદૃશા મહારાજ !, કર્મ કુર્વાન્તિ કીદૃશમ્ ? ।
 અવતારકથાં તેષાં, મહાદેવ ? નિગદ્યતામ્ ॥ ૪૦ ॥

પાર્વતી મહાદેવં પૃચ્છતિ-

દણ્ડકમ્બલસંયુક્તા, અજલોમપ્રમાર્જનીઃ ।
 ગૃહ્ણન્તિ શુદ્ધમાહારં શાસ્ત્રદૃષ્ટ્યાઽઽચરન્તિ ચ ॥ ૪૧ ॥
 તુમ્બીફલકરા ભિક્ષાભોજનાઃ શ્વેતવાસસઃ
 ન કુર્વાન્તિ કદા કોપં, દયાં કુર્વાન્તિ જન્તુષુ ॥ ૪૨ ॥

૭૪

સર્વધર્મ અધિકાર.

શુક્તિકારણધર્માય, પાપનિકૃન્તનાય ચ ।

અવતારઃ કૃતોઽમીષાં, મહાદેવ યુગે યુગે ॥ ૪૨ ॥

इति पद्मपुराणे कथितम् ॥

અર્થ—દંડ, કામલ યુક્ત-ઉનના રજોહરણને જે ધારણ કરે છે. અને શુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરે છે. વલી જેઓ શાસ્ત્રના કથન મુજબ ચાલે છે, હાથમાં તુંબ પાત્રને રાખે છે, શ્વેત વસ્ત્રને ધારણ કરનારા ભિક્ષા માગી લોજન કરનારા તેઓ ક્યારે પણ કોપ કરતા નથી. સદા સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા કરે છે. મુક્તિના કારણભૂત ધર્મને માટે અને પાપનો નાશ કરવામાટે એવાઓનો યુગે યુગમાં અવતાર કરેલો છે. ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

વલી યજ્ઞને વિષે મૂળ મંત્ર વેદની ધ્વનિને ન્યાસે કરી કહ્યું છે કે—

ॐ लोके श्री प्रतिष्ठान् चतुर्विंशतितीर्थकरान् ऋषभादिबर्द्ध-
मानान्तान् सिद्धान् शरणं प्रपद्यामहे ॥ ॐ पवित्रमग्निमुपस्पृशा-
महे । येषां जातां शुभजातं येषां द्वारं सुद्वारये नग्नं स्रग्न्नं ब्रह्म-
शूद्रं ब्रह्मचारिणां उदितेन मनसा अनुदितेन मनसा देवस्य महर्ष-
यो महिषी सीक्षु जूहे ये जं तस्य सा एषा रक्षा भवतु शांति-
र्भवतु तुष्टिर्भवतु वृद्धिर्भवतु स्वस्ति भवतु श्रद्धा भवतु निर्व्याजं
भवतु ए यज्ञनो मंत्र बलि ब्रह्मपुराणमां कहुं छे .

नाभिस्तु जनयेत्पुत्रं, मरुदेव्यां महाद्युतिम् ।

ऋषभं क्षत्रियज्येष्ठं, सर्वक्षत्रियपूर्वजम् ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—નાભિરાત્નએ મરુદેવીને વિષે સર્વ ક્ષત્રિયોના પૂર્વજ ક્ષત્રિયોમાં મુખ્ય મહા કાન્તિવાળા ઋષભપુત્રને ઉત્પન્ન કર્યા. ૪૪

ऋषभाद् भरतो जज्ञे, वीरपुत्रः शताग्रजः ।

अभिषिच्य भरतं राज्ये, महाप्रव्रज्यामाश्रितः ॥ ૪૫ ॥

સર્વધર્મ અધિકાર.

૭૫

અર્થ—ઋષભથી સો પુત્રોમાં અગ્રેસર ભરત નામનો વીર પુત્ર થયો. ઋષભદેવે ભરતને રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરી પોતે મહાપ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી ૪૫

બ્રહ્માણ્ડ પુરાણમાં કહ્યું છે.

इह ईक्ष्वाकुकुलवंशोद्भवेन नाभिसुतेन मरुदेव्या नन्दनेन महा-
देवेन ऋषभेण दशप्रकारो धर्मः स्वयमेव विचार्य केवलज्ञानं लाभश्च
प्रवर्तित इति तथा आरण्यकपुराणे कथितम्—

યુગે યુગે મહાપુણ્યા, દૃશ્યન્તે દ્વારિકાપુરી ।

અવન્તિકાપુરી અવતીર્ણો હરિયત્રપ્રભાસસિશ્રૂષણમ્ ॥૪૬॥

રૈવતાદ્રૌ જિનો નેમી, યુગાદિર્વિમલાચલે ।

ઋષીણામાશ્રમા દેવા, મુક્તિમાર્ગસ્ય કારણમ્ ॥ ૪૭ ॥

સ્કન્ધપુરાણે કથિતમ્—

॥ प्रसिद्धनगरस्थापनाधिकारे ईक्ष्वावताररहस्य ग्रन्थमाह
छ हजार श्लोके करी ऋषभदेवतुं चरित्र वखाण्युं छे । त्यां श्री
जिनशासननो घणो महिमा वखाण्यो छे ॥

વલી નાગપુરાણે કથિતમ્—

दर्शयन् वर्त्म वीराणां, सुरासुरनमस्कृतः ।

છત્રત્રયીભિરાપૂજ્યો, મુક્તિયુક્તિમસૌ વદન્ ॥ ૪૮ ॥

आदित्यप्रमुखाः सर्वे, सर्वे बद्धाञ्जलिभरि ।

ધ્યાયન્તિ ભાવતો નિત્યં, યદંહિયુગનીરજં ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—સૂર્ય વગેરે સઘળા દેવો અંજલિ ભેડીને જેના ચરણ-કમળને હુમેશાં ભાવથી ધ્યાવે છે. ॥ ૪૯ ॥

૭૬

સર્વધર્મ અધિકાર.

કૈલાસે વિમલે રમ્યે, વૃષભોડયં જિનેશ્વરઃ ।

ચકાર સ્વાવતારં યઃ સર્વજ્ઞઃ સર્વગઃ શિવઃ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—જે વૃષભ જિનેશ્વરે મનોહર અને નિર્મલ એવા કૈલાસ ઉપર અવતાર કર્યો, તેજ સર્વજ્ઞ સર્વવ્યાપી શિવ છે. ॥૫૦॥

તથા શિવપુરાણે—

અષ્ટષષ્ટિષુ તીર્થેષુ, યાત્રાયાં યત્ફલં ભવેત્ ।

આદિનાથસ્ય દેવસ્ય, સ્મરણેનાપિ તદ્ભવેત્ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—અડસઠ તીર્થોની યાત્રા કરવાથી જે ફળ થાય તે આદિનાથ (પ્રથમ તીર્થંકર) ના સ્મરણ વડે પણ થાય છે. ॥ ૫૧ ॥

સ્પૃહ્યા શત્રુંઙ્ગયં તીર્થં, નત્વા રૈવતકાચલં ।

સ્નાત્વા ગજપદે કુણ્ડે, પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—શત્રુંઙ્ગ તીર્થની સ્પર્શ કરીને, ગિરનાર ગિરિને નમ્યા પછી તથા ગજપદ કુંડમાં નાદ્યા પછી ફરીવાર જન્મ ધારણ કરવો પડતો નથી. ॥ ૫૨ ॥

મહાભારતે ઉક્ત—

અકારાદિહકારાન્તં, મૂર્ઢ્વનિરેફસંયુતમ્ ।

નાદબિન્દુકલાક્રાન્તં, ચન્દ્રમણ્ડલસન્નિભમ્ ॥ ૫૩ ॥

પ્રતદેવ પરં નત્વા, યો વિજાનાતિ તત્ત્વવિન્ ।

સંસારબન્ધનં છિત્ત્વા, સ યાતિ પરમં પદમ્ ॥ ૫૪ ॥

દશમો શ્રી ઋષિકુલકાનામા અધિકાર.

અર્થ—અંકાર છે આદિ જેમાં, અને હંકાર છે અન્તે જેમાં રેફવડે સહિત ચન્દ્રમંડળના સરણું ખિન્દુ ૭ કલાયુક્ત એવા પદને જે તત્ત્વજ્ઞ નમસ્કાર કરી વિશેષ સ્વરૂપે જાણે છે તે સંસારના ગન્ધ-નને છેદીને પરમપદને પામે છે. ॥ ૫૩-૫૪ ॥

મહાભારતે ઉક્તમ્—

કૈવર્તીગર્ભસંભૂતો, વ્યાસો નામ મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાત-સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૫૫ ॥

શ્વપાકીગર્ભસંભૂતઃ, પારાશરમહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાત-સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—કૈવર્તિના ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થએલા વ્યાસ નામના મહા-મુનિ તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા તેથી બ્રાહ્મણપણું મેળવવામાં જાતિ કારણ નથી. ચંડાલણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા પારાશર મહામુનિ તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા, માટે જાતિ કારણ નથી. ॥ ૫-૫૬ ॥

ચાણ્ડાલીગર્ભસંભૂતો, વિશ્વામિત્રો મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાત-સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—ચંડાલણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા વિશ્વામિત્ર મહા-મુનિ તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા, તેથી જાતિ કારણ નથી. ॥ ૫૭ ॥

કલશીગર્ભસંભૂતો, દ્રોણાચાર્યો મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાત-સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—કલશીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા દ્રોણાચાર્ય તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા, તેથી જાતિ કારણ નથી. ॥ ૫૮ ॥

હરિણીગર્ભસંભૂતો, શૃંગી ઋષિર્મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાત-સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—હરણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા શૃંગી મહામુનિ તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા, વાસ્તે જાતિ કારણ નથી. ॥ ૫૯ ॥

૭૮

શુદ્ધિ પત્રક.

રીફગર્ભસમુદ્ધતો, વાલ્મીકિશ્ચ મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાત-સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—રીકના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલ વાલ્મીકિ મહામુનિ તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા, તેથી જાતિ કારણ નથી. ॥ ૬૦ ॥

ન તેષાં બ્રાહ્મણી માતા, નમસ્કારશ્ચ વિચિતે ।

તપસા બ્રાહ્મણા જાતાઃ, તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—તેઓની (ઉપર લખેલ ઋષિઓની) બ્રાહ્મણી માતા ન હતી, અને નમસ્કાર તો છે. તેઓ તપવડે કરીને બ્રાહ્મણ થયા, તેથી જાતિ કારણ નથી. ॥ ૬૧ ॥

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ	સાધન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૧ ૯ જાણવા જાણવું
૧૯ ૨૧ બાહ્ય બાહ્ય
૨૦ ૧૯ જીવનમાળા જીવનવાળા
૨૩ ૬ અભ્યાસાહત...	... અભ્યાસહત
૨૩ ૨૧ આચ્છેદ આચ્છેદ
૨૩ ૨૬ દુતિ દુતી
૨૩ ૨૦ અવા એવા
૨૪ ૨૦ અવા એવા
૨૬ ૨૩ ૧૮ ૧૯
૨૮ ૧૩ Bach Back
૨૮ ૨૫ ઉન્મતાદિ ઉન્મતાદિછતાં
૩૧ ૧૩ અખખડો અખખોડા
૫૭ ૮ અંધત્વ અંધતરવ

શ્રી આત્માનન્દ પ્રકાશ.

જૈન કોમમાં અતિ ફેલાવા સાથે પ્રખ્યાતિ પામૈલું આ માસિક આ સભા તરફથી સોલ વર્ષ થયા પ્રતિમાસે પ્રગટ કરવામાં આવે છે. તેમાં આવતા ધાર્મિક, વ્યવહારિક, અને નૈતિક સંબંધી ઉત્તમ લેખોથી આપણી કોમમાં નીકળતા માસિકોમાં તે પ્રથમ પંક્તિ ધરાવે છે. દર વર્ષે તેના ગ્રાહકોને વાંચનનો વહોલો લાભ આપવા સાથે વર્ષ પૂર્ણ થતાં પહેલાં નવીન દ્રવ્યાનુયોગ વગેરેના વિષયથી ભરપૂર એક ઉત્તમ ગ્રંથ સુંદર વાઈન્ડીંગથી અલંકૃત કરી દર વર્ષે મેટ આપવામાં આવે છે. એકજ પદ્ધતિએ આવી મેટનો લાભ પણ આ માસિકજ આપે છે. ગુરુભક્તિ, નિમિત્તે નીકળતા આ માસિકની લઘુવય છતાં ગ્રાહકોની વહોલી સંખ્યા તેજ તેની ઉત્તમતાનો પુરાવો છે. તેનું કદ કેટલાક વચ્ચતથી મોટું કરવામાં આવ્યું છે. છતાં વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના રાખવામાં આવેલ છે. તેના પ્રમાણમાં લાભ વિશેષ છે. નફો જ્ઞાનસ્વાતામાં વપરાય છે. જેથી દરેક જૈન વંધુઓએ તેના ગ્રાહક થઈ અવશ્ય લાભ લેવા ચુકવું નહિ.